

Stefan Kaliski

Modernismens rådhus - kommunen i glass og betong

Tilpasset ombruk av og kjennetegn ved rådhusene i Akershus fra 1945 til 2000

Masteroppgave i Kulturminneforvaltning

Veileder: Mattias Bäckström

Mai 2022

Stefan Kaliski

Modernismens rådhus - kommunen i glass og betong

Tilpasset ombruk av og kjennetegn ved rådhusene i Akershus fra 1945 til 2000

Masteroppgave i Kulturminneforvaltning
Veileder: Mattias Bäckström
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Forord

Takk til Viken fylkeskommunen for en usedvanlig spennende, variert, morsom og ikke minst lærerik praksisperiode. Og en ekstra takk til alle dere som har fortalt, diskutert og ikke minst tatt meg med på befaringer! En spesielt stor takk går til min alltid like engasjerte og sprudlende veileder Ola Rønne som viste meg hvor spennende en fylkeskommune kan være.

Jeg må også rette en takk til Helga Stangeby og Berit Anderson i MiA, Tor Arne Midtbø i Asker og Mette Haugland Flaen i Sørumsdal for at dere har delt raust av deres tid og deres kunnskap om rådhus. Takk til dere alle sammen for gode omvisninger!

Tusen takk til min engasjerte og kunnskapsrike veileder ved NTNU, Mattias Bäckström. Hadde alle vært som deg ville jeg ha studert i minst ti år til!

Og sist, men absolutt ikke minst, tusen takk til verdens beste diskusjonspartner Karen Elkjær. De faglige samtalene, de mindre faglige samtalene, støtten, humøret og ditt varme vesen har gjort arbeidet med mastergraden mer enn levelig. Jeg må også takke deg for at du har holdt ut med alt maset mitt om rådhus.

Stefan Kaliski

Trondheim 2022

Innhold

1. Innledning.....	5
1.1. Bakgrunn for oppgaven	5
1.2. Formål og problemstillinger	5
1.3. Tidligere forskning om rådhus	6
1.4. Oppgaven oppbygning.....	7
2. Teori	9
2.1. Bygningstypologi.....	9
2.2. Transformasjon og tilpasset gjenbruk.....	10
2.3. Kulturminneverdier	14
3. Metode.....	16
3.1. Dokument- og arkivsøk	16
3.2. Observasjon og fotografering	18
3.3. Case-studie.....	19
3.4. Metodekritikk	19
4. Rådhushistorie	21
4.1 Internasjonalt	21
4.1.1. Før modernismen	21
4.1.2. Modernismens rådhus	24
4.2. Nasjonalt.....	28
4.2.1. De første rådhusene og herredshusene.....	28
4.2.2. Brytningstid: modernismen og velferdsstaten	29
4.2.3. Rasjonalisering: modernismen slår rot.....	31
4.2.4. Nedgangstider i Kommune-Norge	33
4.3. Regionalt.....	36
4.3.1. Før modernismen: herredshusene	36
4.3.2. Etterkrigstiden: flerbrukshus.....	37

4.3.3. Sammenslåing, vekst og rådhusboom.....	39
4.3.4. Mot postmodernismen	42
5. Rådhus typologien.....	45
5.1. Bygningsinformasjon.....	45
5.1.1. Navngitte arkitekter.....	46
5.1.2. Alder	47
5.1.3. Funksjoner og dagens bruk	48
5.1.4. Påbygg og tilbygg	52
5.2. Lokalisering	53
5.2.1. Sentrum eller periferi	53
5.2.2. Sentrumdannende eller ikke.....	53
5.2.3. Sentrumdannende i sentrum.....	56
5.2.4. Sentrumdannende i periferi	58
5.2.5. Ikke-sentrumdannende i sentrum	59
5.2.6. Ikke-sentrumdannende i periferi	60
5.3. Arkitektur.....	61
5.3.1. Detaljomsorg:.....	62
5.3.2. Synlige funksjoner	63
5.3.3. Stedstilpasset.....	67
5.3.4. Stedskontrast	68
5.3.5. Monumentalitet og ny-monumentalitet.....	69
5.4. Arkitekturhistorie.....	72
5.4.1. Synlige perioder	72
5.4.2. Historiske rådhus	73
5.4.3. Samtidens rådhus	76
5.5. Typologisk periodisering	77
5.5.1. Fra 1945 til 1960: Etterkrigstidens rådhus.....	78

5.5.2. Fra 1955 til 1980: Rådhusets gullalder	78
5.5.3. Fra 1975 til 1995: Rådhuset forenkles	80
5.5.4. Fra 1990 til 2000: Rådhuset med historisk tilbakeblikk	81
5.6. Kulturminneverdier	82
5.6.1. Materielle verdier	82
5.6.2. Immaterielle verdier	84
6. Casestudie: Sørums rådhus	86
6.1. Om nye Lillestrøm kommune og debatten rundt Sørums rådhus	86
6.2. Bygningsbeskrivelse	88
6.3. Bygningsanalyse	97
6.4. Typologiske trekk	99
6.5. Kulturminneverdier	99
6.6. Diskusjon om ny bruk	102
Litteratur og kilder	110
Vedlegg	121

1. Innledning

1.1. Bakgrunn for oppgaven

Rådhusene, også kalt kommunehus eller administrasjonsbygg, er kommunens ansikt utad. Spesielt på mange småsteder er rådhusene et av få såkalte signalbygg. Sammen med kirken er rådhuset ofte en bygning hvor man har hatt ambisjoner utover det rent funksjonelle. Her kan det være brukt en anerkjent arkitekt og gode materialer.

I denne oppgaven ønsker jeg å sette søkelys på modernismens rådhus. Jeg kommer til å ta for meg rådhus fra 1945 til 2000 fra forhenværende Akershus fylke. Mange norske rådhus er oppført i denne perioden og det kan virke som om mange av dem ikke har fått den anerkjennelsen de fortjener. De er underrepresentert på fredningslistene,¹ til tross for at mange av dem står som påkostede og forseggjorte monumenter over en sentral epoke i norsk historie. Bygningene kan som den nylig revne Y-blokka ses på som symboler over den norske velferdsstatens ekspansjon etter den andre verdenskrig. Periodene kjennetegnes av en stor utbygging av offentlig sektor – en utbygging vi ikke har sett maken til hverken før eller siden. Midt i denne utviklingen spiller kommunene en sentral rolle.

I dag står rådhusene overfor mange store prøvelser. Kommunereformen er en av dem. Reformen som ble insistert av regjeringen Solberg var ment å skape større kommuner som kunne håndtere flere og mer spesialiserte oppgaver. Reformen har som mål å redusere antallet norske kommuner og å skape færre og større enheter. Flere kommuner har blitt sammenslått, både frivillig og enkelte også med tvang.² Resultatet kan være at flere rådhus går ut av bruk når de nye kommunene velger å samle administrasjonene på et sted, mens andre blir bygget om for å møte kravene som stilles i en ny storkommune. Cellekontor kan ha en tendens til å byttes ut med åpne landskap og free-seating. Spørsmålet da er hva som vil skje med dagens rådhus.

1.2. Formål og problemstillinger

I en tid da bærekraft blir en stadig større del av kulturmiljøforvaltningen skal jeg se muligheten for tilpasset gjenbruk av rådhusbygningene. I litteratur som omhandler

¹ Thon, 2021; Thonhaugen, 2014.

² Hansen & Tjernshaugen 2021.

transformasjon og tilpasset gjenbruk trekkes industribygninger fra forrige århundreskifte og historiske bysentrum fram, men hvor er modernismens bygninger. Arven etter modernismen er en neglisjert del av den historiske bygningsmassen når det kommer til tilpasset gjenbruk. En stor fabrikkhall med store åpne rom, høyt under taket og sjenerøse vindusflater er som et blankt lerret som bare venter på en arkitekt med visjonære ideer. Her er alt mulig og stort sett blir det både estetisk tiltalende og funksjonelt. Men en transformasjon av et rådhus fra 1960-tallet rommer allerede mange gitte forutsetninger det må tas hensyn til. En studie av rådhus vil ikke bare være nyttig for denne bygningstypen, men vil også kunne ha overføringsverdi til eksempelvis kontorbygninger fra samme periode.

Om en transformasjon av et rådhus skal bli vellykket gjelder det å bevare og dyrke de særegne kvalitetene ved bygningen. Dermed blir det helt sentralt å vite hva som kjennetegner rådhusene oppført fra 1945 til 2000. Derfor skal jeg også kartlegge de typologiske kjennetegnene ved rådhusbygningen i Akershus.

Oppgaven skal undersøke følgende problemstillinger:

Hvilke typologiske kjennetegn har rådhusene som er oppført fra 1945 til 2000 i Akershus?

Hvordan kan rådhus fra denne perioden gjenbrukes på en slik måte at bygningens verdi som kulturminner ivaretas?

1.3. Tidligere forskning om rådhus

I dag finnes det svært lite litteratur om rådhus fra årene 1945 til 2000. Dette gjelder spesielt i Norge. Et av særtrekkene ved den litteraturen som finnes er at den framstår som en kanon over de mest definerende og særegne rådhusbygningene. Dette gjelder for *Twentieth Century Town Halls* av arkitekt og forfatter John Stewart. Verket er beskrivelse og analyse av 20 av de mest oppsiktsvekkende rådhusbygningen fra 1900-tallet.³ Det samme kan sies om den norske litteraturen som finnes på området. I kapitlet *Og etterpå* i praktverket *Det store løftet – Rådhuset i Oslo* redegjør arkitekturhistoriker Ulf Grønvold for hvordan rådhusene utviklet seg etter 1950. Her har han sett på noen av de mest sentrale rådhusbygningene i Norge og verden

³ Stewart 2019.

fram til starten av 1990-tallet.⁴ Alle Grønvolds norske eksempler finner jeg igjen i arkitektstandens fagblad *Byggekunst*. Det samme gjelder også for artikkelen *Betongbyråkratiet: Den arkitektoniske arva etter norske rådhus frå etterkrigstida* av arkitekturhistorier Even Smith Wergeland.⁵

Men de fleste rådhus når aldri de glansete sidene i *Byggekunst* til tross for at de kan ha både regional og lokal verdi. I Sverige har etnologene Karin Arvastson og Cecilia Hammarlund-Larsson gjennom studier av 286 svenske kommunehus oppført fra 1860 til 1990 forsøkt å finne ut hvordan bygningen speiler sin samtids syn på det offentlige.⁶ Dette er det nærmeste jeg kommer en overordnet framstilling av rådhus, men tilsvarende forskning finner jeg ikke i Norge. Derfor kan min oppgave bidra til å skape en mer mangfoldig oversikt over hva som kjennetegner de mer dagligdagse rådhusbygningen. Denne oversikten kan være et verktøy i framtidig verdivurdering, transformasjon og bevaring.

1.4. Oppgaven oppbygning

Etter det innledende kapitlet følger teorikapittelet, kapittel 2. Her redegjøres det for bygningstypologi basert på SSBs organisering av bygninger etter funksjon og arkitekturprofessor Brenda C. Scheers kombinasjon av form og funksjon. Deretter presenteres transformasjon og tilpasset ombruk med ulike tilnæringsmåter, deriblant forskerne Bie Plevoets og Koenraad van Cleempoel tre tilnæringer til eksisterende bygg. Til slutt i teorikapitlet presenteres kulturminneverdiene som brukes av forvaltningen i verdivurdering av kulturminner og kulturmiljø. Kapittel 3 rommer beskrivelser av metodene dokument og arkivsøk, observasjon og fotografering, samt case-studien av Sørums rådhus. Kapittel 4 rommer den internasjonale, nasjonale og regionale rådhushistorien. Kapitlet er blant annet basert på Johns Stewarts litteratur om anerkjente internasjonale rådhus og ulike på avisartikler fra årene 1945 til 2000. Kapittel 5 redegjør og analyserer funnene fra kartleggingen av rådhusene i Akershus fra 1945-2000 (Se vedlegg 1-25). Funnene danner grunnlaget for en rådhusstypologi og en periodisering med hva som kjennetegner rådhusene fra de ulike periodene. Her diskuteres også hvilke kulturminneverdier rådhusene kan ha. Kapittel 6 rommer et eksempelstudie av det forhenværende rådhuset i Sørums, oppført 1974. Her beskrives og

⁴ Grønvold, Anker & Sørensen 2000: 146-164.

⁵ Wergeland 2019.

⁶ Arvastson & Hammarlund-Larsson 2003: 8, 32.

analyseres bygningen og dens typologiske trekk og kulturminneverdier blir diskutert. Kapitlet avsluttes med en diskusjon om ny bruk av bygningen. Oppgaven oppsummeres i konklusjonen i kapitel 7.

2. Teori

2.1. Bygningstypologi

Den generelle definisjonen av begrepet typologi er «inndeling og systematisering av et materiale eller fenomener i bestemte, karakteristiske typer».⁷ Innenfor arkitektur brukes begrepene bygningstype eller bygningstypologi for å organisere bygninger. I pionerverket *A history of bulidningtypes* deler arkitekturhistoriker Nikolaus Pevsner inn bygningene etter funksjon og alder, med hovedvekt på bygninger fra år 1400 til 1900.⁸

Kunsthistoriker Erik Mørstad mener typologi handler om å dele inn bygninger etter hva de brukes til.⁹ Hans definisjon sammenfaller med Norges mest brukte typologisering, utarbeidet av statistisk sentralbyrå. Her sorters bygningsmassen under åtte hovedkategorier etter funksjon:

1. Bolig
2. Industri og lagerbygg
3. Kontor- og forretningsbygg
4. Samferdsels- og kommunikasjonsbygning
5. Hotell og restaurantbygning
6. Kultur- og forskningsbygning
7. Helsebygning
8. Fengsel, beredskapsbygning mv.

Under disse finnes flere underkategorier. «311 Kontor og administrasjonsbygning, rådhus» er en egen underkategori under kontorbygninger.¹⁰ Arkitekturprofessor Brenda C. Scheer omtaler denne formen for type som en brukstype, der bygningene kjennetegnes av at de har samme bruk.¹¹ Men en bygningstype som allerede har eksistert i flere hundre år kan få redefinert sin funksjon. Eksempelvis hadde et rådhus på 1700-tallet helt andre funksjoner og en annen betydning enn det et rådhus har i dag.¹²

⁷ Typologi u.å

⁸ Pevsner 1976.

⁹ Mørstad 2000: 43.

¹⁰ Statistisk sentralbyrå u.å.

¹¹ Scheer 2010: 10-11.

¹² Markus 1993: 12, 35.

Bygningstypene kan også organiseres etter noe mer enn bare funksjon. De ulike formmessige elementene som skiller dem fra hverandre. Scheer forklarer det slik: «A building type can be described as an abstract characterization of a set of buildings that have common formal characteristics».¹³ Her blir hver enkeltbygning et eksemplar av en type. Typologien skapes fordi en bygningstype utvikler særegne formale kjennetegn innenfor et større geografisk område i samme periode. Bygningen oppstår og utvikles under tilsvarende forutsetninger i de ulike områdene. Etter hvert blir typologien selvforsterkende. Den blir en snarvei slik at den enkelte arkitekt slipper å start fra begynnelsen hver gang det for eksempel skal bygges en ny jernbanestasjon. Typen blir vellykket i det den svarer på de behovene som finnes i perioden.¹⁴ Bygninger av samme type kan likevel ha ulikheter. Bygninger kan eksempelvis ha ulik farge, materialbruk, eksteriør- og interiørdetaljer uten at det nødvendigvis betyr at de ikke tilhører samme type.¹⁵ Eksempelvis vil det være likegyldig for typologien om dørene inn til kontorene i et rådhus er i furu eller eik eller om de er av ulik høyde eller bredde.

Nettopp fordi ulike bygningstyper utvikler sine egne typologiske kjennetegn vil vi mennesker knytte ulike arkitektoniske former til ulike funksjoner. Professor i byggingsvitenskap Thomas A. Markus viser hvordan en bygning kan få en ny funksjon som ikke stemmer overens med formen. Et eksempel er et kloster som blir transformert til fengsel. Da synes vi det er vanskelig å skjønne at dette er et fengsel fordi avstand mellom form og funksjon blir for stor.¹⁶ Formen stemmer ikke overens med innholdet. Konklusjonen er at en bygningstypologi skapes i et samspill mellom form og funksjon.

2.2. Transformasjon og tilpasset ombruk

Innenfor arkitektur er det spesielt ett begrep som blir brukt når bygninger skal endre bruk. I Norge har transformasjon blitt noe det snakkes stadig mer om. Begrepet brukes om en omdanning eller omforming.¹⁷

Etnolog Arne Lie Christens konstaterer at «transformasjon brukes gjerne når bygningsmiljøer gjennomgår en total forvandling». Dette ble vanlig på 1970-tallet, da flere industriområder, gjerne bestående av teglbygninger fra 1800-tallet, gikk ut av bruk og ble bygget om til

¹³ Scheer 2010: 27.

¹⁴ Scheer 2010: 27-28.

¹⁵ Scheer 2010: 33.

¹⁶ Markus 1993: 31-32.

¹⁷ Aarnes 2017.

kjøpesenter og boliger.¹⁸ Her gikk bygningen fra å romme tungindustri til tjenesteyting. Transformasjonsbegrepet er svært åpent. Arkitektene og forskerne Harlang og Algreen-Petersen mener at alle arkitektoniske inngrep kan kalles for transformasjoner. Det å bygge et nytt hus på en tomt vil endre stedet, samtidig som nybygget må tilpasse seg omgivelsenes natur og kultur. Bygningen vil uansett bli et inngrep i en allerede eksisterende kontekst.¹⁹ Eksempelvis vil en oppgradering for å gjøre et bygg mer energieffektiv også kunne kalles en transformasjon.²⁰

Det finnes flere ulike måter å transformere og bevare bygninger på. Harlang og Algreen-Petersen viser til fem ulike former for inngrep i eksisterende bygninger: subtraksjon, rekonstruksjon, reparasjon, omforming og addisjon. Subtraksjon handler først og fremst om å fjerne eksisterende materiale, slik at den opprinnelige strukturen kan brukes til nye formål. Rekonstruksjon går ut på å rekonstruere det som en gang var, uten at det nødvendigvis trenger å være snakk om noen eksakt kopi. Reparasjon blir det når ulike reparasjoner og vedlikehold blir en synlig del av bygningen. Her skapes et lappeteppe av utbedringer som til sammen blir en del av arkitekturen, noe som gir et inntrykk av at bygningen aldri er helt ferdig. Omforming er når strukturer, bygningsdeler og/ eller rom bygges om og transformeres, gjerne fordi den skal fylles med nytt innhold eller klimaoppgraderes. Addisjon skjer når det nye anlegg tilføyes i dialog med eksisterende bygningsmasse.²¹

Alle disse fem formene for transformasjon kan gjelde hele eller deler av bygningen. Alt fra mindre bygningsdeler til rom og hele strukturer. Det er sjelden en transformasjon bare er et eksempel på en av de fem. Ofte kan en transformasjon falle inn under flere av de fem formene.²²

Transformasjon er et vidt paraplybegrep som består av mange underkategorier. I Riksantikvarens bystrategi fra 2021 brukes begrepet «tilpasset ombruk» (adaptive reuse) som et alternativ til transformasjon. Mens en transformasjon kan endre hele bygningens struktur, vil tilpasset gjenbruk ofte ikke være et spesielt synlig innslag i bygningen. Her tilpasses bruken etter bygget, noe som ikke fører til store endringer av bygningsmassen. Denne

¹⁸ Christensen 2011: 226-227.

¹⁹ Harlang & Algreen-Petersen 2015: 81.

²⁰ Harlang & Algreen-Petersen 2015: 520-521.

²¹ Harlang & Algreen-Petersen 2015: 82-87.

²² Harlang & Algreen-Petersen 2015: 86-87.

tilpassede formen for transformasjon sørger for at bygningen bevares og den enkelt kan endre bruk igjen.²³

De nederlandske forskerne Bie Plevoets og Koenraad van Cleempoel har gått langt i å utforske flere dimensjoner ved begrepet tilpasset ombruk. De definerer begrepet slik: «The disiplin of working whit existing buildings as an emerging field that intersects the more established disciplines of architecture, interior architerture, conservation, engineering and planning».²⁴

Skal det være snakk om tilpasset ombruk må det også skje funksjonelle og fysiske endringer med bygningen. Men endringene trenger ikke å være spesielt omfattende.²⁵ Bygningens funksjon kan eksempelvis endres fra bibliotek til cellekontorer, mens de fysiske endringene kan bestå av alt fra å endre hele bygningen til noen mindre endringer av planløsningen.

Plevoets og Van Cleempoel skiller mellom tre ulike tilnærminger til eksisterende bygninger: bygningen som monument, palimpsest eller breccia. Om bygningen behandles som et monument skal bygningen bevares og restaureres slik at den blir mest mulig autentisk. Det vil si slik den var da den ble oppført. Skal bygningen endres, skal endringen være reversibel, slik at bygget enkelt kan tilbakeføres. Betraktes derimot bygningen som et palimpsest er bygget en kronologisk fortelling som består av flere lag, der hvert lag forteller sin historie.²⁶ For eksempel vil spor i tapetet fortelle at det her engang var en dør. Autentisitet måles ikke i om bygningen er slik den var da den ble bygget. Huset er autentisk fordi det er en usensurert fortelling med flere lag som danner spor fra ulike perioder. Ordet Palimpsest sikter egentlig til et manuskript eller pergament der teksten blir skrapet eller vasket av før den brukes igjen. Etter en stund vil den avskrapte teksten igjen komme til syne.²⁷

Kritikere av ideen om historiske bygninger som palimpsest har lansert begrepet breccia. Her betraktes ikke bygningen som en kronologisk fortelling, men som flere ulike deler som sammen skaper en helhet. De ulike delene vil i mange tilfeller være umulige å skille fra hverandre.²⁸

²³ Riksantikvaren 2021: 39, 49.

²⁴ Plevoets & Van Cleempoel 2019: 23.

²⁵ Plevoets & Van Cleempoel 2019: 23.

²⁶ Plevoets & Van Cleempoel 2019: 28-29.

²⁷ Plevoets & Van Cleempoel 2019: 29.

²⁸ Plevoets & Van Cleempoel 2019: 29.

Betraktes bygningen som palimpsest finnes det flere typer av tilpasset gjenbruk. Plevoets og Van Cleempoel introdusere tre ulike former: Aemulatio, facadism og ruination. Aemulatio handler om at det skal være samspill mellom den eksisterende bygningen og nye tilføyelser. Her er skal det være likhet framfor kontrast. Tilføyelsene skal gjøre bruk av de kvalitetene som allerede eksisterer, forsterke dem eller finne fram til kvaliteter som har gått tapt.²⁹ Målet er å ta opp i seg den unike stedsidentiteten i bygningen.³⁰ Kort sagt kan det sies at det handler om å kopiere og forbedre det som allerede finnes, både det estetiske, men også det rent funksjonelle.³¹

Facadisme er å beholde den eksisterende fasaden, men med ny innmat. Fordelen med denne tilnærming er at en bygning med dagens standard kan smelte inn i et eldre kulturmiljø. Ulempen er at fasaden ikke forteller hele sannheten, noe som fører til en «nussifisering», der bropraten av den historiske bygningen går tapt, samtidig som bygningen fra utsiden ligner et historisk bygg. Tanken om at fasaden spiller på bygningens innhold henger tett sammen med modernismens tankegang. I modernismen er fasaden bare en forlengelse av det som befinner seg innsiden.³²

Ruination har som mål å dyrke forfallets estetikk, noe som vil si at man ofte gjør så lite som mulig. Nye tilføyelser gjøres gjerne med brukte materialer, noe som gir riktig patina. Denne ideen om alderspreget verdi stammer fra Ruskin og Rigel som fant et sted for refleksjon i ruin. En ruin skapes av naturen og mangelen på menneskelig innblanding og vedlikehold.³³

Det skilles mellom formelt og det uformet tilpasset gjenbruk. Mens det formelle styres ovenfra og ned og ofte innebærer større endringer, vil det uformelle være brukerstyrt. Her gjøres sjelden mer enn nødvendig og gjenbruket gjøres klattvis over en lengere periode, uten at det noen gang blir helt ferdig.³⁴ Et typisk eksempel på uformelt gjenbruk av en ruin er Svartlamoen i Trondheim der beboerne kjempet mot rivning av og selv rustet opp det forfalne trehusmiljøet. I dag endre området gradvis i pakt med beboernes behov³⁵

²⁹ Plevoets & Van Cleempoel 2019: 31, 33-35.

³⁰ Plevoets & Van Cleempoel 2019: 79, 86-88.

³¹ Plevoets & Van Cleempoel 2019: 31, 33-35.

³² Plevoets & Van Cleempoel 2019: 35-37.

³³ Plevoets & Van Cleempoel 2019: 42-46.

³⁴ Plevoets & Van Cleempoel 2019: 42-46.

³⁵ Rosvold 2021.

2.3. Kulturminneverdier

I Kulturminneloven § 2 defineres kulturminner som «alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til».³⁶ I norsk kulturmiljøforvaltning er det vanlig å verdisette kulturminner ved hjelp av et sett med kulturminneverdier. Disse kan deles inn i tre kategorier: kunnskapsverdier, opplevelsesverdier og bruksverdier.³⁷ Kunnskapsverdier er kulturminnenes verdi som kilde til å forstå fortiden.³⁸ Bygningshistorie, arkitekturhistorie, lokalhistorie, sosialhistorie og velferdsstatens historie er noen eksempler på verdier som faller inn under kunnskapsverdier. Opplevelsesverdier er mer personlige og subjektive. De handler om hvordan samfunnet og ulike grupper opplever og påvirkes av kulturminner. Identitetsverdi, symbolverdi, arkitektonisk verdi og estetisk verdi er blant disse verdiene. Identitetsverdi og symbolverdi glir ofte over i hverandre. Forskjellen er at mens alle kulturminner har identitetsverdi for noen, er symbolverdi mer sjeldent.³⁹ Symbolverdi er ikke en synlig del av objektet og krever noe bakgrunnskunnskap. Den kan være lokal, men forutsetningen er at symbolverdien er forståelig for en større gruppe av mennesker.⁴⁰ Bruksverdi er den tredje kategorien. Spesielt de siste 20 årene har det blitt snakket stadig mer om «vern gjennom bruk». Kulturminnet skal ikke bare eksistere for sin egen skyld, det skal også fylle en funksjon.

Utenfor de tre hovedkategoriene finnes det selvfølgelig flere andre verdier som kan tillegges kulturminner. Autentisitet, representativitet, sjeldenhet og alder er blant dem.⁴¹ Autentisitetsbegrepet favner blant annet visuell autentisitet, materialautentisitet, prosessautentisitet og bruksmessig autentisitet.⁴² Representativitet handler om å finne gode eksempler på en kategori av objekter fra en periode. Sjeldenhet kan deles inn i det som en gang var vanlig, men nå har blitt sjeldent og det som alltid har vært sjeldent.⁴³ Aldersverdi har tradisjonelt vært svært viktig i kulturminnevernet, noe som fortsatt speiles av lovverket. Alle kulturminner fra før 1537 er i dag automatisk fredet. Bygninger fra før 1650 er fredet, det samme er alle samiske kulturminner fra 1917 eller tidligere.⁴⁴ Det som er av nyere dato må

³⁶ Kulturminneloven 1978.

³⁷ Riksantikvaren 2020: 1-2.

³⁸ Riksantikvaren u.å.: 2.

³⁹ Bull 1987:14-16.

⁴⁰ Bul 1987: 16.

⁴¹ Riksantikvaren 2020: 2.

⁴² Christensen 2011: 211; Egde-Nissen 2014: 46-47.

⁴³ Bull 1987: 21-22.

⁴⁴ Kulturminneloven 1978.

fredes gjennom et enkeltvedtak med hjemmel i Kulturminneloven eller reguleres til bevaring gjennom Plan og bygningsloven.

3. Metode

I denne masteroppgaven er det brukt tre ulike metoder der den ene leder videre til den andre. I arbeidet med historiedelen har jeg bruk dokument og litteratursøk. Dette har vært grunnlagte for arbeidet med typologien som er basert på materialet fra dokument og litteratursøk, samt observasjon og fotografering. Her brukes også en forenklet arkitekturanalyse. Dette materialet tar jeg med videre i arbeidet med casestudien hvor jeg har gjennomført en grundigere arkitekturanalyse.

3.1. Dokument- og arkivsjøk

For å finne ut hvor mange rådhus som er bygget i gamle Akershus fylke i årene fra 1945 til 2000 har jeg gjennomført et dokument og arkivsjøk. Her begynte jeg med kartlegge fylkets tidligere kommunestruktur. Jeg tok utgangspunkt i de kommune som fantes år i 1950, før Schei-komiteens kommunesammenslåinger hadde kommet i gang. Da hadde Akershus 31 kommuner.⁴⁵ Navnene på disse tidligere kommunen dannet utgangspunktet for et dokument og arkivsjøk.

Informasjonen jeg fant fram til ble lagt inn i et Excel-dokument med forhåndsutfylte variabler. Her ble både dagens rådhus og kommunens tidligere rådhus dokumentert. Byggeår, arkitekt, opprinnelige funksjoner, dagens bruk og adresse. Denne informasjonen dannet grunnlaget for rådhushistorien om Akershus og typologien for rådhusene i det forhenværende fylket. Da jeg var ferdig satt jeg igjen med 25 rådhusbygninger oppført i åren fra 1945 til 2000.

I arbeidet med den nasjonale rådhushistorien har jeg kartlagt rådhus i rundt 100 norske kommuner med Google streetview som et nyttig hjelpemiddel. Deretter har jeg gjennomført en omtrentlig tidfesting, som jeg har bruk for å søke meg fram til historiske avisutklipp. Disse gir ofte informasjon om nøyaktig byggeår, samt andre nyttige opplysninger om bygningen.

3.1.1. Valg av søkeord

For å treffe så mange sjøk på rådhus som mulig, var det viktig å velge riktig søkeord i form av synonym for rådhus. Professor Sigmund Grønmo mener at noe av det som skal til for å lykkes med litteratursjøk er å velge treffende søkeord,⁴⁶ noe som har overføringsverdi til dokument-

⁴⁵ Jakobsen 2021.

⁴⁶ Grønmo 2004: 84.

og arkivøk. Derfor har jeg tatt utgangspunkt de begrepene Berit Anderson bruker i sin tekst om rådhus. Begrepene rådhus, kommunehus, herredshus, kommunelokale(t) og administrasjonsbygg ble brukt i kombinasjon med den aktuelle kommunens navn.⁴⁷ Jeg brukte også samfunnshus som søkeord, fordi kommuneadministrasjonen tradisjonelt ofte lå i slike bygninger.

3.1.2. Organisering av søk

For å finne fram til så mye relevant informasjon om bygningen som mulig har jeg organisert søket i en sekstrinnsmodell bestående av googlesøk, generelt søk på nb.no, avissøk. Byggekunst, bygdebøker og til slutt kulturminneplaner. Her startet jeg med et konvensjonelt Googlesøk der jeg tok i bruk de valgte søkeordene sammen med kommunenavnet. Her er jeg først og fremst på jakt etter nøkkelinformasjon som beliggenhet og årstall, noe som er til hjelp neste søk på nasjonalbibliotekets nettsider. Det var også viktig å ha i mente at Google kun viser en mindre del av den informasjonen som er tilgjengelig på internett.⁴⁸ På nb.no tok jeg et generelt søk etter digitaliserte dokumenter, deriblant aviser, tidsskrifter, bygdebøker, brosjyrer, festskriv og pamfletter. Deretter avgrenset jeg søkene på nb.no. Tredje steg var søk i lokalaviser der jeg tok et avgrenset søk i lokalpressen i perioden da rådhuset sto ferdig. Fjerde steg avgrenses til arkitektstandens fagblad Byggekunst. Her finnes det gjerne mer detaljert informasjon om bygningen, som for eksempel plantegninger, tekniske spesifikasjoner og arkitektens tanker rundt verket. Femte søk var i digitaliserte bygdebøker. Her skummer jeg enkelte kapitler og sjekket stikkordsregisteret. Sjette og siste søk var i den aktuelle kommunens kulturminneplan. De siste årene har stadig flere kommuner fått kulturminneplaner av varierende format og kvalitet. Rådhusene er sjelden nevnt i planene, kanskje fordi de anses å være for nye.

3.1.3. Plantegninger

Annen informasjon som også har vært relevant i arbeidet er plantegninger over rådhusene. Disse plantegningen forteller blant annet om hvilke funksjoner rådhusene hadde da de var nye og om de har forandret seg gjennom årene. Til tre av rådhusene fant jeg plantegninger på trykk i Byggekunst. Til de resterende var jeg nødt til å ta kontakt med de kommunale byggesaksarkivene. Jeg har vært i kontakt med byggesakskontorene i alle dagens kommuner, men dessverre er det flere kommuner som ikke har det originale plantegningene. Denne korrespondansen ga meg kun tilgang til originaltegninger fra 11 av 25 rådhus. Flere steder

⁴⁷ Anderson 2015: 422-426.

⁴⁸ Everett & Furseth: 70.

manglet det også et komplett sett med tegninger, slik at jeg for eksempel ikke fikk informasjon om hva som befant seg i alle etasjene.

3.1.4. utfordringer

Det finnes også andre kilder som er svært relevante for arbeidet, men som er vanskelig tilgjengelig. I byggesaksarkivene skal kommunen ha papirer med informasjon og plantegninger på det som bygges innenfor kommunegrensene. utfordringen her er at jeg jobber med 19 ulike kommuner som alle sammen har ulike systemer. Enkelte har digitalisert sine arkiver, andre er i gang, mens mange fortsatt har de eldste delene kun tilgjengelig fysisk. Jeg sendte e-post til hver enkelt kommune og ba om digitaliserte plantegninger og annen informasjon om rådhuset. I e-posten spesifiserte jeg at jeg i første omgang var interessert i materiale fra byggeår, men at nyere tegninger av ombygninger og utvidelser også var av interesse. I alt fikk jeg svar på 17 av henvendelser, noe som dannet grunnlagte for å kartlegge de enkelte bygningens funksjoner og planløsning.

3.2. Observasjon og fotografering

I arbeidet med oppgaven har jeg besøkt 24 av de 25 rådhusene oppført fra 1945 til 2000 i forhenværende Akershus fylke (Se vedlegg 1-25). Gamle Setsskog herredshus var den eneste bygningen som ikke lot seg besøke, fordi det lå avsides til, uten et tilfredsstillende kollektivtilbud. Jeg besøkte de første bygningene under min hospiteringsperiode hos Viken fylkeskommune høsten 2021. Rådhuset i Hurdal besøkte jeg 14. oktober, Asker rådhus 28. oktober og Skedsmo gamle rådhus 4. november. Resten av rådhusene besøkte jeg i perioden fra 7. til 11. mars 2022.

Alle de 24 bygningen er grundig observert og fotografert fra utsiden fra tre ulike avstander. I dette arbeidet benyttet jeg meg av metoden «Landskap, stilleben og portrett». Den er brukt av de danske arkitektene og akademikerne Harlang & Algreen-Petersen i arbeidet med analyse og verdisetting av eksisterende bygg. Her observeres bygningen fra tre ulike avstander som et landskap, stilleben og portrett. Observatøren ser først bygningen på avstand som en del av omgivelsen og landskapet. Så beveger hun seg nærmere og ser hvordan de ulike bygningselementene er satt sammen. Her blir bygningen et stilleben. Til slutt ser observatøren

på bygningen som et portrett. Nå besiktiges den ned på detaljnivå og det settes søkelys på enkeltdele. Kort oppsummert observeres bygningen i tre skalatrinn: 1:500, 1:50 og 1:5.⁴⁹

I arbeidet var jeg nøye med å ta så mange fotografier som mulig. På grunn av de lange avstandene og fordi jeg hadde base i Trondheim ville det være vanskelig å besøke rådhusene flere ganger. Ved å fotografere bygningene har jeg hatt tilgang til et materiale som var til stor hjelp underveis i arbeidet med typologien. Når det underveis har skjedd endringer i typologien fordi jeg har oppdaget nye ting har det vært svært nyttig å ha tilgang til et omfattende bildekartotek over bygningene.

3.3. Case-studie

I oppgaven har jeg valgt å gjøre en nærmere analyse av gamle Sørumsand rådhus. Bygningen fra 1974 ligger i det gamle kommunesenteret Sørumsand og ble tatt ut av bruk som rådhus januar 2020. Nå arbeides det med ny bruk av bygningen, noe som var grunnen til at nettopp dette rådhuset ble valgt. Målet med casestudien er å anvende teoriene om transformasjon og tilpasset ombruk, samt rådhusetypologien på et konkret eksempel. I arbeidet med å beskrive og analysere bygningen har jeg basert meg på kunsthistoriker Erik Mørstads metode for visuell analyse. Arkitekturanalysen tar utgangspunkt i å starte med å beskrive bygningen fra utsiden, for så å bevege seg inn. Her beskrives bygningens struktur, form og innhold. Til slutt tolkes og analyseres bygningen.⁵⁰

I analysene av bygningen fikk jeg også mulighet til å se den på innsiden. Jeg besøkte først bygningen som en del av de 24 rådhusbesøkene i Akershus, for deretter å komme tilbake for en analyse innendørs 8. april 2022. Her fikk jeg også en omvisning med Mette Haugland Flaen fra Sørumsand frivillighetssentral. Hun har ansvaret for gjenbruken av bygningen og ga meg informasjon om det pågående prosjektet. I ettertid av omvisningen har jeg også vært i kontakt med Flaen over telefon for en oppfriskningssamtale 27. juni, slik at de detaljene som gjengis i oppgaven ble korrekte.

3.4. Metodekritikk

Observasjonen og fotograferingen tar kun for seg rådhusene fra utsiden. Men bygningen kan også ha typologiske kjennetegn innvendig. I min rådhushistorie kommer det fram at

⁴⁹ Harlang & Algreen-Petersen 2015: 77-78.

⁵⁰ Mørstad 2000: 42-53.

bygningen historisk kjennetegnes av store haller, festsaler med mer. Det hadde vært spennende å se om dette var noe som også forekommer i rådhusene fra 1945 til 2000 eller om det har skjedd noe helt nytt. Grunnen til at jeg har valgt å ikke se på rådhusene fra innsiden dreier seg om oppgavens omfang. Hadde jeg basert meg på å komme inn i alle de 25 rådhusene hadde jeg vært helt avhengig av å gjøre avtaler på forhånd. Ikke bare hadde dette vært svært tidkrevende, men også i det nærmeste umulig med tanke på at jeg har basert meg på reiser med kollektivtransport. Jeg hadde vært avhengig av en enda strammere tidsplan, samt å få til korresponderende avtaler. Eksempelvis ville en avtale i Frogn klokke 09:00 vært avhengig av at jeg kunne reise videre til en avtale ved rådhuset i nabokommune Ås klokken 12:00. Hvis ikke hadde fotograferingen og observasjonen kunnet ta en drøy måned, noe som er utenfor tidsrammene av denne oppgaven.

Ideelt sett skulle jeg også besøkt det gamle herredshuset i Setskog. Fordi jeg ikke har besøkt rådhuset har jeg ikke et like godt bilde av denne bygningen som de resterende i Akershus.

4. Rådhushistorie

I dette kapitlet blir det redegjort for rådhusenes arkitekturhistorie. Fordi det finnes relativt lite litteratur som nettopp tar for seg rådhus var det behov for å utvide dette kunnskapsgrunnlaget. Historiedelen er essensiell for å sette modernismens rådhus i Akershus i sammenheng med historiens og samtidens rådhusarkitektur. For å etablere en typologi, som skiller rådhusene fra andre bygninger, må kjennetegnene kartlegges.

Bakgrunnen for kapitlet er en kombinasjon av etablert forskning og egen grunnforskning. Den etablerte forskningen dekker kun de mest kjente rådhusbygningene fra perioden (se kap. 1.3.). Min grunnforskning har hatt som mål å skape et helhetlig bilde. Derfor har jeg systematisk jobbet meg gjennom ca. femti lokalaviser for å finn ut hvilke rådhusbygninger som var typiske for perioden.

Kapitlet er delt inn i tre underkapittel der jeg ser på rådhusene internasjonalt, i Norge og i Akershus. Internasjonalt redegjøres det for de første rådhusene og noen av de mest sentrale internasjonale forbildene. Bygningene settes også i sammenheng med samtidens arkitektoniske strømminger. I den norske delen trekkes det paralleller mellom rådhusene, arkitekturhistorie og det politiske klimaet som preget perioden. Utviklingen av offentlig sektor blir også diskutert. Dette er ikke en rådhuskanon der det kun er de mest markante bygningen som blir diskutert. Kun et fåtall av det som bygges når noen gang arkitekturtidsskrifter og historiebøkene. Meningen er å skape et helhetlig bilde av det mangfoldet av rådhus som ble bygget. Bare slik er det mulig å forstå hva som kjennetegner denne typen av bygninger. I underkapitlet om Akershus redegjøres for et utvalg av fylkets rådhus og kort om området samfunnshistorie.

4.1 Internasjonalt

4.1.1. Før modernismen

De første rådhusene ble bygget i Europa på 1100-tallet. Da var rådhuset en helt ny bygningstype som oppsto i kjølvannet av de stadig voksende handelsbyene. Tidligere hadde styre og stell foregått hos biskoper, fyrster og småkonger, men et stadig større handelsborgerskap i byene tok mer kontroll. Nye funksjoner og makteliter la grunnlaget for en helt ny type bygninger.⁵¹

⁵¹ Stewart 2019: 5,7.

I Nord-Italia ble grunnlaget for den første rådhusarkitekturen lagt. Inspirasjonen kom fra Palazzo del Bargello i Firenze, oppført på 1200-tallet for å huse det politiske overhodet kalt «Capitano del Popolo». Bygningen er en nærmest kvadratisk kube med klokketårn i den ene enden. Midt i bygningen ligger et åpent gårdsrom med en trapp opp til det største og viktigste rommet. Denne formen skulle bli førende i den nye rådhusarkitekturen. I løpet av 1300-tallet kom flere bygninger til, deriblant rådhusene i Firenze og Sienna. Sistnevnte er kanskje et av verdens mest kjente rådhus og har tjent som inspirasjonskilde for mange arkitekter.⁵² Den brunrøde bygningskroppen i mur ligger ut mot en stor og åpen plass og flankeres av et smekker klokketårn som skyter opp mot himmelen. Tårnet var nøyaktig like høyt som det på katedralen.⁵³ Dette kan ses som et symbol på byens to maktfaktorer: kirken og borgerne.

I Frankrike, Nederland og i områdene som i dag utgjør Belgia og Tyskland ble det bygget flere storslåtte rådhus fra 1400-tallet. Ikke sjelden hadde bygningen loggia i første etasje og flere hadde markeds plass. Da rådhuset i Amsterdam ble oppført i 1648-55, var det verdens største bygning. Huset som i dag tjenestegjør som kongelig slott rommet kontorer til bank og forsikring, samt en domstol da det sto ferdig.⁵⁴ Bygningen er utstyrt med midtrisalitt, to siderisalitter og et sentralt plassert klokketårn.

Styresettet gjennomgikk en voldsom forandring i løpet av 1800-tallet. Nye nasjonalstater ble opprettet, mens industrialiseringen førte med seg nye klasser, befolkningsvekst og en kraftig urbanisering. Ideer om demokrati og folkestyre spredte seg som ild i tørt gress etter den franske revolusjonen i 1789. I Frankrike ble kommunen etablert som den laveste, lokale formen for styre. Rådhuset gikk mot å bli et hus for innbyggerne⁵⁵

Monumentalitet var et viktig stikkord i rådhusarkitekturen. Bygningen skulle kunne skilles fra mer hverdagslige bygninger ved at de uttrykke noe autoritært, staslig og imponerende. Her ble elementer fra den klassiske arkitekturen flittig brukt. I 1800-tallets USA vokste det fram gigantiske rådhuskompleks med monumentale inngangsparti med brede trapper og høye søyler.⁵⁶ I Storbritannia fører flere av rådhusene tankene til romerske templer med sine sjenerøse pedimentgavler, bratte trapper og søyler på alle kanter. Bygningen ble stadig mer

⁵² Stewart 2019: 9-10.

⁵³ Stewart 2019: 9.

⁵⁴ Stewart 2019: 11-13.

⁵⁵ Stewart 2019: 13.

⁵⁶ Stewart 2019: 16.

multifunksjonelle. Nye funksjoner, slik som bibliotek, møterom og festsal ble lagt til rådhusene.⁵⁷ Flere hadde også politi- og brannstasjon.⁵⁸

Rådhusårn var fortsatt et kjennetegn ved de fleste rådhus. Tårnene bar ofte en klokke, men hadde sjelden noen annen praktisk funksjon. Utover på 1880-tallet ble det også vanlig å bruke tegl i fasade – et materiale som fram til da hadde blitt ansett som fattigslig. Bystyresalen var sjelden synlig i fasaden,⁵⁹ men det endret seg utover på 1900-tallet.

I løpet av de første tiårene på 1900-tallet ble nye København rådhus og Stockholm stadshus innviet, mens Oslo rådhus var under planlegging. De har flere fellestrekk. Bygningen hadde som mål å være hovedstadens viktigste landemerke, samtidig som de skulle symbolisere hele nasjonens rådhus. Her ble det internasjonale kombinert med det nasjonale og lokale. Blant annet er balkonger, værhaner, hall og festsal trekk hentet direkte fra internasjonal rådhusarkitektur. Mens rådhuset i den danske hovedstaden er holdt i en ren nasjonalromantisk stil, har Stockholm stadshus trekk fra både nasjonalromantikk og nyklassisme. I Stockholm og Oslo bar kunsten preg av nasjonale motiver, mens beliggenheten mot vannet understreket byenes posisjon som viktige sjøfartsbyer.⁶⁰ Rådhusene i de tre skandinaviske hovedstedene ble alle sammen lagt på sentrale tomter i byen, som et symbol over viktigheten av et lokalt styresett.⁶¹

⁵⁷ Stewart 2019: 16.

⁵⁸ Grønvold, Anker & Sørensen 2000: 32.

⁵⁹ Grønvold, Anker & Sørensen 2000: 32.

⁶⁰ Kolbe 2014: 58-59, 73.

⁶¹ Kolbe 2014: 59.

Bilde 1: Stockholm stadshus fra 1923 av arkitekt Ragnar Östberg.⁶²

4.1.2. Modernismens rådhus

I løpet av første halvdel av 1900-tallet ble modernismen befestet som den rådende stilretningen innen arkitektur. Den var et brudd med tidligere tider forkjærlighet for ornamentikk og det overflødig. Den nye arkitekturen skulle være praktisk og form måtte følge funksjon. Internasjonalt er rådhuset i den nederlandske byen Hilversum, ferdigstilt 1931, et av pionerverkene som peker mot modernismens rådhus. Bygningen er signert arkitekt Marius Dudok består av rektangulære volum med lite utsmykning.⁶³ Bygningen kan ved første øyekast minne om en forenklet versjon av stadshuset i Stockholm.

Etter krigen lå store deler av Europa i grus, noe som ga behov for nybygg. Et nytt samfunn skulle reise seg opp fra ruinene av det gamle klassesamfunnet. En rasjonell modernisme som skulle være et brudd med det eksisterende, passet som hånd i hanske med sosialistisk og sosialdemokratisk ideologi. Modernismen skulle distansere seg fra det som hadde vært, noe som krevde en ny form for monumentalitet. Historiker og arkitektkritiker Sigfried Giedion etterlyste allerede på 1940-tallet en ny-monumentalitet som ikke var forankret i den tilbakeskuende historismen. De måtte representere en ny tidsånd. Bygninger skulle utstråle

⁶² Hotels.com u.å.

⁶³ Stewart 2019: 82-85.

noe mer enn bare en funksjon, mente han.⁶⁴ I 1946 ble ny-monumentalitet knyttet til begrep som størrelse og originalitet, men det var fortsatt stor uenighet om hva begrepet egentlig inneholdt.⁶⁵ Giedions tolkning av monumentalitet ble utviklet og etter hvert blir han mer tradisjonell i sin tolkning av begrepet.⁶⁶

Bilde 2: Rådhuset i Rødovre fra 1956 av den danske arkitekten og formgiveren Arne Jacobsen.⁶⁷

I årene etter krigen kom det flere nye innflytelsesrike rådhusbygninger, ikke minst i Norden. Den danske arkitekten og formgiveren Arne Jacobsen sto bak rådhuset i Aarhus som allerede var ferdig under krigen.⁶⁸ I 1956 ble Jacobsens rådhus i forstadskommunen Rødovre innviet. Bygningen er i tre etasjer med en regulær kontorblokk med en lavere kubisk kommunestyresal. Denne kombinasjonen av høyt og lavt med ulike volumer til hver funksjon går igjen i flere rådhus fra perioden.⁶⁹ Bygningen er uten tårn og oppført i en internasjonal modernisme med prefabrikkerte curtain walls, såkalte ikke-bærende vegger. Jacobsen skal ha latt seg inspirere av General Motors kontorbygning i Michigan, tegnet av arkitekt Eero Saarinen.⁷⁰

⁶⁴ Haugdal 2007: 14-18.

⁶⁵ Haugdal 2007: 17.

⁶⁶ Haugdal: 16.

⁶⁷ Danish architecture and design review 2016.

⁶⁸ Stewart 2019: 118-119.

⁶⁹ Noach 1991: 24-25.

⁷⁰ Noach 1991: 24.

Den finske arkitekten Alvar Aaltos rådhus fra 1952 i den lille kommunen Säynätsalo er en skulpturell konstruksjon i rødbrunt tegl. Her er flere mindre bygninger av ulik høyde gruppert rundt et lite torg. Foruten rådhus rommer anlegget bibliotek, butikker og leiligheter,⁷¹ noe som gjør at den nye administrasjonsbygningen skaper en ny og flerfunksjonell bygning. Det nye rådhuset underordner seg også den finske naturen.

Bilde 3: Säynätsalo rådhus fra 1952 av den finske arkitekten Alvar Alto.⁷²

Det finnes også flere eksempler på rådhus som på ingen måte underordner seg sine omgivelser. Brutalismen, med sin ærlig og ubehandlete råbetong, ble en dominerende stilretning i USA. Rådhusene i Boston og Dallas er begge gigantiske grå, nærmest skulpturelle betongkonstruksjoner påbegynt på 1960-tallet.⁷³ Rådhuset i Dallas av den kontroversielle arkitekten IM Pei tok hele 11 år å bygge, noe som betydde at det ikke sto ferdig før i 1977.⁷⁴

⁷¹ Stewart 2019: 126-129.

⁷² Zache 2007.

⁷³ Stewart 2019: 152-154, 160-161.

⁷⁴ Stewart 2019: 160-161.

I 1980-årene skjedde det et brudd med den rådende modernismen. Dette kom blant annet til uttrykk i en ny stilretning. Postmodernismen tok opp i seg element fra den klassiske arkitekturen på et lekent og nærmest ironisk vis. Det nye rådhuset i den canadiske byen Mississauga fra 1987 er signert arkitektene Ed Jones og Michael Kirkland. Det var en ung by og tomten lå omgitt av jorder og bondegårder, i det som skulle bli byens nye sentrum. Bygningen rommer kontorer, hall og rådsal. Sistnevnte er lagt i en rotunde, visstnok inspirert av Gunnar Asplunds stadsbibliotek i Stockholm fra 1928.⁷⁵ Bygningen har klokketårn med pyramidetak, balkong og en generøs rådhusplass omkranset av en slags loggia. Alt sammen tydelig inspirert av tidligere tiders rådhusarkitektur.

Det å tilpasse rådhusene etter omgivelsen ble en forutsetning for flere prosjekt i løpet av 1980-tallet.⁷⁶ Reykjaviks nye rådhus, av arkitektene Steve Christer og Margret Hardardottier fra Studio grande, ble innviet i 1992. To fløyer i ubehandlet betong, belagt med et slags skalltak, ligger delvis i vannet, delvis på land.⁷⁷ Den organiske takformen fører tankene til bølger, mens det grå betongen kan symbolisere det Islandske grunnfjellet. Andre eksempler på stedstilpassing finnes i rådhusene i italienske Borgoricco og sveitsiske Iragna. Begge er moderate bygningskompleks oppført for å tjene små lokalsamfunn.⁷⁸

I den andre enden av skalaen ligger rådhuset i den nederlandske storbyen Den Haag. Den kritthvite fasaden gjør alt annet enn å underordne seg den historiske bebyggelsen og stedets karakter. Rådhuset er tegnet av stjernearkitekt Richard Meier og ferdigstilt 1995. Her var det kommuneadministrasjon, rådsal og bibliotek, men også butikker og mange kontorer for private bedrifter. Alt sammen gruppert rundt en innvendig hall med glasstak.⁷⁹

Et annet signalbygg av en signert stjernearkitekt er rådhuset i London. Bygningen ble påbegynt i 1998 av arkitekt Norman Foster og innviet 2002. Bygningen rommet blant annet borgemesterens og GLA (Greater London Authority). Rådhuset med den særegne skulpturelle egg-formen er designet ved hjelp av avansert datateknikk. Formen skulle sørge for at bygningen ble så energieffektiv som mulig.⁸⁰

⁷⁵ Stewart 2019: 169-170,172-173.

⁷⁶ Stewart 2019: 53-57, 59-61.

⁷⁷ Stewart 2019: 185, 187-189.

⁷⁸ Stewart 2019: 177-178, 207, 209.

⁷⁹ Stewart 2019: 199, 202.

⁸⁰ Stewart 2019: 221, 225.

Rådhuset i London illustrerer at bærekraft ble en mer sentral del av arkitekturen. Det som tidligere hadde vært en nisje for spesielt interesserte ble fra 00-tallet nærmest et moteord.⁸¹ Fokuset på oppgradering av de bygningen man allerede har er en del av denne utviklingen. Arne Jacobsens 1950-talls rådhus i Rødovre gjennomgikk i 2013 en transformasjon. Den fredete bygningen hadde en fasade som var ikke var spesielt energieffektiv. Derfor ble det satt i gang et etterisoleringsarbeid som skulle gå minst mulig på utover rådhuset arkitektoniske kvalitet. Arkitekten mente at det var viktig at de nye endringene skulle være tilbakeførbare. Transformasjonen skulle også påføre curtain wall-fasaden færrest mulig synlige endringer.⁸²

4.2. Nasjonalt

4.2.1. De første rådhusene og herredshusene

De første rådhusene her i Norge ble bygget i byene. Byene, kalt kjøpsteder, fungerte som lokale og regionale sentrum med enerett på å drive handel.⁸³ Fra middelalderen ble norske byer ledet av et byråd med representanter fra borgerskapet. Deres oppgave var blant annet å forvalte bykassen og kreve inn skatt. Utover på 1500-tallet fikk de også ansvar for skole, kirke og fattigvesen. Flere byer fikk også egen borgermester.⁸⁴ Denne virksomheten hadde behov for egne lokaler. I Kristiania og Bergen ble borgerlige byhus benyttet som rådhus. Her var det kontor og møtesal. I Trondheim fikk byen derimot en rådhusbygning av et mer internasjonalt format. Etter bybrannene i 1681 ble det reist en to etasje bygning i Nederlandsk klassisistisk stil, signert arkitekt Johan Christopher Hempel.⁸⁵ Bygningen er i to etasjer, oppført i mur og har et sentrertårn. I andre etasje er bystyresalen med sine sjenerøse vinduer en lesbar del av fasaden. Mot nord dannet to fløyer opprinnelig en liten borggård.

I 1837 ble Formannskapsloven vedtatt. Den var en videreføring av de mer demokratiske prinsippene i Grunnloven og la grunnlaget for lokalt selvstyre og administrasjon. Fram til da kunne forskjellen i graden av lokaldemokrati vært spesielt store mellom by og land. Fordi ni av ti bodde på bygda ble formannskapsloven spesielt viktig på veien mot lokaldemokrati. Nå ble landet delt opp i mindre enheter, ofte basert på grensene til prestegjeldene. Dette dannet

⁸¹ Attia 2019: 7-9.

⁸² Harlang & Algreen-Petersen 2015: 520-521,524.

⁸³ Hansen 2021.

⁸⁴ Eliassen 2006: 170-171.

⁸⁵ Brekke, Nordhagen & Lexau 2008: 211-212.

grunnlaget for kommunene. Det var fortsatt et skille mellom landkommuner og bykommuner, der de sistnevnte var delt opp i kjøpsteder og ladesteder.⁸⁶

Det var først og fremst i byene det ble bygget spesialiserte rådhusbygninger. Et av 1800-tallets mest markante ble oppført i trelastbyen Drammen av arkitekt Niels Stockfleth Darre Eckhoff. Bygningen, som ble påbegynt etter bybrannen i 1886 og sto ferdig 1871, er inspirert av middelalderens tyske teglarkitektur.⁸⁷ Med sitt hjørnetårn og sine rundbuer fører den tankene til en middelalderborg.

I 1863 ble landkommunene omdøpt til herreder – en betegnelse med aner fra middelalderen.⁸⁸ Kommunens administrasjonsbygninger kunne både bli kalt kommunehus og herredshus. Først på midten av 1930-tallet ble herredshus den dominerende betegnelsen i norske aviser og bøker.⁸⁹ I Sand i Innlandet fikk kommunen bygget et nytt kommunehus i 1901. Den sjenerøse trebygningen i sveitserstil rager to etasjer over bakken og er signert byggmester Karl G. Christoffersen.⁹⁰ I andre kommuner gjenbrakte kommunen eksisterende bygninger. I Vestfoldkommunen Sandar kjøpte kommunen en tidligere prestegård fra 1840-tallet og i 1914 ble den tatt i bruk som nytt herredshus.⁹¹

4.2.2. Brytningstid: modernismen og velferdsstaten

Norges største rådhusprosjekt til dags dato var det nye rådhuset i hovedstaden. Oslo rådhus ble til en brytningstid mellom nyklassisme og modernismen. Arkitektene Arnstein Arneberg og Magnus Poulsson vant konkurransen om å bygge rådhuset allerede i 1918, men først i 1950 sto dagens bygning ferdig. Da hadde utkastet vært gjennom flere revisjoner, før grunnsteinen endelig ble lagt ned i 1931. Da rådhuset sto ferdig ble det av mange ansett som umoderne.⁹² Oslo Rådhus har flere trekk fra internasjonal rådhusarkitektur, deriblant at det vender ut mot en plass og borggård med loggia, har en hall med trapp, ballkong og klokketårn. Mens klokketårnene i tidligere tiders rådhus hadde en estetisk og symbolsk betydning, har de to tårnene i Oslo rådhus også en klar funksjon som tilholdssted for kontorer og arkiver. Arkitekturhistoriker Ulf Grønvold peker på at det å legge byarkivet i øverste etasje

⁸⁶ Myhre 2006: 312-315.

⁸⁷ Noach 1991: 12.

⁸⁸ Thorsnæs & Berg 2020.

⁸⁹ Nasjonalbiblioteket 2022.

⁹⁰ Nordre Odalen kulturminnelag 2016.

⁹¹ Davidsen 2010: 352.

⁹² Grønvold 2000: 27, 75, 88-89.

på vestre tårn ikke er praktisk motivert og må være gjort av rent estetiske hensyn.⁹³ Dette viser at modernismens tanker om at form følger funksjon og at fasaden er en forlengelse av innsiden ikke helt hadde slått rot da rådhuset ble planlagt. Det som derimot peker framover mot en ny arkitektur er det stramme formsspråket og hvordan rommens funksjon kan avleses i fasaden. Som rådhus i landets hovedstad ble Oslo rådhus naturlig nok en inspirasjonskilde når tilsvarende bygninger skulle oppføres i resten av landet.

Bilde 4: Oslo rådhus fra 1950 av arkitektene Arnstein Arneberg og Magnus Poulsson.⁹⁴

Etterkrigstiden i Norge var en periode preget av stor vekst. Her krevde den massive utbyggingen av velferdsstaten sterke kommuner, noe som ga vekst i kommunal forvaltning og behov for større administrasjonsbygg. I utbyggingen av velferdsstaten var kommunene sentrale som lokale tjenesteleverandører. I 1950 gikk mindre enn 5 prosent av BNP til kommunene. I 1970 var tallet doblet.⁹⁵ For at kommunen skulle makte alle de nye oppgavene ble det gjennomført kommunesammenslåinger. Kommunene måtte blant annet kunne levere niårig grunnskole og tilfredsstillende eldreomsorg. Den statlig oppnevnte Schei-komiteen sørget for at antall kommuner ble redusert fra 744 på midten av 1950-tallet til 454 tjueto år

⁹³ Grønvold 2000: 117, 119.

⁹⁴ Haldorsen 2014.

⁹⁵ Stugu 2012: 200-202.

seinere. De fleste av disse sammenslåingene skjedde tidlig i 1960-årene. Nå fikk byene utvidet sitt omland, mens det i distriktene ble etablert nye kommunesenter. Veksten i kommunene satte fart i byggingen av nye rådhus.⁹⁶

Det nye rådhuset i gjenreisningsbyen Kristiansund av arkitektene Molle Cappelen og Per Cappelen sto ferdig i 1953.⁹⁷ Den naustformede bygningen er et forsøk på stedstilpasning og tydelig inspirert av lokal byggeskikk, men med moderne materialer som glass og betong. Men til tross for dette enkeltksemplet var rådhusene fra de første årene etter krigen først og fremst preget av nøkternhet. Materialknapphet og rasjonering på byggevarer gjorde at det måtte vises måtehold.⁹⁸ På 1950-tallet fikk landkommuner som Hobøl og Snåsa administrasjonsbygg av den mer beskjedne slaget. De kommunale kontorene hadde vært spredt rundt omkring, men ble nå samlet under ett tak. Begge nybyggene gikk fortsatt under betegnelsen herredshus.⁹⁹ Det var to etasjes trebygninger med stående tømmermannspanel, saltak og enkelt utsmykkete inngangsparti. Alt sammen er tydelig inspirert av tradisjonell norsk byggeskikk. Her er det mer tilbakeskuende nyempire enn spor av internasjonal modernisme.

I 1950 årene var herredshus fortsatt den mest brukte betegnelsen på kommunens administrasjonsbygg. Begrepet hadde sin storhetstid på 1950- og starten av 1960-tallet, men utover i 1970-årene ble ordet kommunehus dominerende i norske bøker og aviser.¹⁰⁰ Ambisjonene etter krigen var at herredshuset skulle være noe mer enn bare et tilholdssted for kommunestyremøter og administrasjon. Det kunne også fungere som samfunnshus. Boka *Herredshus* utgitt av Norges herredsforbund i 1951 er en guide for kommuner som ønsket å bygge nytt administrasjonsbygg. Her beskrives «herredshusanlegget som kultursenter i bygda». Det anbefales å bygge bibliotek, festavdeling, samt rom som kan benyttes av lag og foreninger. Her legges det vekt på flerbruk. Bygningen bør legges i park der det kan arrangeres folkefester. Parken vil samtidig kunne gi rom for utvidelser og plass for å samle kino, scene og folkebad på et sted.¹⁰¹

4.2.3. Rasjonalisering: modernismen slår rot

På 1960-tallet har modernismen for alvor blitt den rådende arkitekturstilen i Norge. I Våler i Østfold bygges et nytt herredshus som skulle være noe mer enn bare et administrasjonsbygg

⁹⁶ Stugu 2012: 200-202.

⁹⁷ Noach 1991: 24.

⁹⁸ Stugu 2012: 150.

⁹⁹ Trønder-Avisa 1957: 1,3; Øvre Smaalenene 1954: 1.

¹⁰⁰ Nasjonalbiblioteket 2022.

¹⁰¹ Norsk herredsforbund 1951: 9, 29-31.

for den lille landbrukskommune. Det nye bygningskomplekset skulle definere et nytt sentrum ved hjelp av et torg omgitt av bygninger som huset flere ulike funksjoner. Som mange andre norske rådhus var det tydelig inspirert av internasjonale foregangsprosjekter. Arkitektene Torbjørn Sletvold og Erland Blakstad vant konkurransen om nye Våler herredshus i 1965. Da komplekset sto ferdig i 1970 rommet det foruten kontorer og kommunestyresal også bibliotek, boliger og sparebank. De lave bygningsvolumene i brunrød teglstein er gruppert rundt det lille torget.¹⁰² Herredshusets form og materialbruk har også tydelige likhetstrekk med Alvar Aalto skulpturelle rådhus i Säynätsalo.

Bilde 5: Våler herredshus fra 1970 av arkitektene Torbjørn Sletvold og Erland Blakstad.¹⁰³

Utover på 1970-tallet skjer det et skifte det politiske Norge. EF-avstemningen i 1972 rykker for alvor ved den gamle maktbalansen og velgerne er ikke like partitro som før. Historiker Berge Furre mener denne utviklingen blant annet skyldes at befolkningen hadde mindre tiltro til politikerne enn tidligere.¹⁰⁴ Overgangen beskrives av historiker Ola Svein Stugu som et skifte der velstandsamfunnet var i ferd med å bli et forbrukersamfunn. Velstanden ble høyere

¹⁰² Byggekunst 1974:10-13.

¹⁰³ Skolt 2018

¹⁰⁴ Furre 2000: 396.

år for år, folk fikk mer å rutte med og de basale behovene som hadde vært viktige i årene etter krigen var nå oppfylt.¹⁰⁵

I løpet av 1970-årene fullføres flere store rådhusprosjekt i Norge. I 1975 står det enorme rådhuskomplekset i Sandefjord ferdig, mulig gjort takket være økonomisk støtte fra skipsreder og lokal velgjører Anders Jahre. Den nye kommunen hadde blitt til ved en kommunesammenslåing på slutten av 1960-tallet, noe som krevde et større administrasjonsbygg. Nybygget av arkitektene Trond Eliassen og Birger Lambertz-Nilssen ble ikke bare et tilholdssted for kontorer og kommunestyresal, men nærmest et kulturhus med bibliotek, kino, teater og konsertsal. Alt sammen fordelt over tre bygningskompleks organisert i kuber kledd med tegl og kobberdetaljer. Midt i bygningsmassen finnes et lite torg, belagt med brostein og pyntet med en nonfigurativ kunstinstallasjon.¹⁰⁶ Rådhuset i Sandefjord er tidstypisk fordi det bli mer enn en ren administrasjonsbygning. Det er et flerbrukshus, tydelig inspirert av internasjonale forbilder. I løpet av 1970-tallet kommer flere nye kulturhus i Norge – en utvikling som skal sett sitt preg på de kommende tiårene.¹⁰⁷

Tiåret preges også av mange svært rasjonelle og beskjedne rådhusbygninger. I kommuner som Rygge og Sande bygget firmaet Totalprosjekt A/S rådhus som totalentrepriser. Det ble effektive og relativt billige rådhus, tegnet av selskapets egne ingeniører.¹⁰⁸ Dette er rektangulære to etasjes kontorfløyer med et tilstøtende volum i en etasje. Bygningene er omgitt av grønne plener og bukser, er utstyrt med skilt og flaggstang, mens fasaden er kledd med prefabrikkerte betongelementer. Bygningene er eksempler på en rasjonalisering av rådhusarkitekturen, der bygningen blir en standardisert vare med svært kort byggetid. Sammensetningen av den regulære kontorfløyen og den lavere kommunestyresalen kan godt være inspirert av Arne Jacobsens rådhus i Rødovre.

4.2.4. Nedgangstider i Kommune-Norge

Fra slutten av 1970-tallet skyldte høyrebølgen innover landet. Det nyliberalistiske partiet lovet Høyre mer individuell frihet og mindre offentlig forbruk. Ved Stortingsvalget i 1981 fikk Høyre 31,7 prosent av stemmene.¹⁰⁹ Fram til da hadde det offentlige forbruket steget i alle

¹⁰⁵ Stugu 2012: 227.

¹⁰⁶ Byggekunst 1976: 82-87.

¹⁰⁷ Grønvold 2000: 154.

¹⁰⁸ Jarlsberg 1977: 8; Moss Dagblad 1973: 5.

¹⁰⁹ Stugu 2012: 244-247

årene etter krigen, men i 1980-årene skjer det en tydelig utflating. Kritikerne av økende offentlige utgifter hadde blitt stadig flere.¹¹⁰

Utflatingen av det offentliges pengebruk kommer tydelig til syne i de rådhusene som ble reist i løpet av 1980-tallet. I løpet av tiåret nevnes ingen nye rådhusbygninger i arkitektstandens fagblad *Byggekunst*. De rådhusene som ble oppført var stort sett av det nøkterne og rasjonelle slaget arkitektonisk, men flere av dem var likevel relativt store bygninger. I Østfold fikk kommunene Spydeberg og Rolvsøy nye administrasjonsbygg, begge var svært like og oppført på totalentreprise av firmaet Totalprosjekt A/S.¹¹¹ Bygningskompleksene består av to låvelignende fløyer med utkraget saltak. De to fløyene forbindes ved hjelp av en lavere del som danner en liten plass. Begge rådhusene er kledd med tegl og rommer bibliotek og helsestasjon.¹¹² Mens Spydeberg kommunehus har trepanel i fasaden, er rådhuset på Rolvsøy kledd med aluminiumsplater. Det utkragede saltaket minner om sveitserstil og må ses som et lite innslag av den internasjonale postmodernismen. Ferdighusprodusenten Block Wathne oppførte også offentlige bygg som totalentreprise. Et av de større prosjektene fra tiåret er det hele 7100 kvadratmeter store rådhuskomplekset i Melhus. Da bygget sto ferdig i 1981 rommet anlegget helsestasjon, apotek, bibliotek, kombinert kino og teatersal, to banker og kontorer for fem statlige etater.¹¹³

¹¹⁰ Furre 2000: 443.

¹¹¹ Fredrikstad blad 1983: 12-13; Øvre Smaalenene 1984:12-13.

¹¹² Fredrikstad blad 1983: 12-13, Øvre Smaalenene 1984:12-13.

¹¹³ Adresseavisen 1981: 13.

Bilde 6: Spydeberg kommunehus fra 1980-tallet, bygget på totalentreprise av firmaet Totalprosjekt A/S.¹¹⁴

1990-tallet var ingen god tid for Kommune-Norge. Etter frislippet og japptida kom bankkrisa som en kalddusj mot slutten av 1980-årene. Det førte til offentlige innstramminger som skulle bøte på den voksende økonomiske krisen.¹¹⁵ Det ble likevel ingen større nedrustning av velferdsstaten, slik tilfellet var i mange andre vestlige land. Norge hadde oljepenger nok til å la være. Derimot slet kommunene økonomisk. Tidlig på 1990-tallet gikk hver sjettede kommune med underskudd. Ved utgangen av tiåret ble tallet doblet, noe som betydde at hver tredje kommune hadde røde tall i budsjettet.¹¹⁶

Til tross for trangere tider finnes det eksempler på påkostede rådhuskompleks. I bergstaden Kongsberg ble rådhuset tilpasset det eksisterende gatenettet. Det gamle rådhuset hadde gått dukken i en brann og nå skulle det nye bygges midt i den historiske bykjernen. Anlegget tegnet av arkitektkontoret Narud-Stokke-Wiig sto ferdig 1993 og rommet hele den kommunale administrasjonen, men ingen kommunestyresal. Fordi rådhuset er nabo med flere historiske bygninger, deriblant Kongsberg kirke, er det lagt spesielt stor vekt på stedstilpasning.¹¹⁷ Lave fløyer er lagt rundt et torg eller borggård. I et av hjørnene ligger et

¹¹⁴ Skogstad 2020.

¹¹⁵ Furre 2000: 395.

¹¹⁶ Furre 2000: 483-484.

¹¹⁷ Byggekunst 1993: 477-485.

høyere kubisk volum som minner om et rådhusårn. Fasaden er i ru teglstein og treverk, med detaljer i betong. Et annet rådhus ble forsøkt tilpasset sine omgivelser var Bamble rådhus av arkitekt Jan Håvard Korshavn i trehusbyen Langesund.¹¹⁸ Men i motsetning til rådhuset i Kongsberg er bygningskomplekset i Bamble tydelig postmodernisme. Et monumentalt inngangsparti med en tempelgavl holdt opp av søyler leder inn til en borggård omkranset av bygninger i tre og mur med saltak, kobbhus, karnapp og tårn. Også dette var en ren kontor- og administrasjonsbygning, uten kommunestyresal.

4.3. Regionalt

4.3.1. Før modernismen: herredshusene

I Akershus lå mange av kommunelokalene i staslige trebygninger fram til midten av 1900-tallet.¹¹⁹ Fylket var fra gammelt av dominert av jord- og skogbruk, men hadde også flere ladesteder langs Oslofjorden. Steder som Drøbak og Son fungerte som viktige utskipingshavner av tømmer til kontinentet¹²⁰ I 1854, da Norges første jernbanestrekning, Hovedbanen, ble åpnet mellom Oslo og Eidsvoll, markerte det starten på Akershus som jernbanefylke. Etter hvert kom blant annet Drammensbanen, Østfoldbanen, Gjøvikbanen og Kongsvingerbanen. Langs linjene vokste det fram små tettsteder som skulle bli blant de dominerende bosetningene i fylket.¹²¹ Sagbruksdrift var en dominerende næringsvei i fylket. Fra midten av 1800-tallet vokste industrien ytterligere, spesielt rundt de store vassdragene som Glomma, Nitelva og Øyeren.¹²²

Midt i stasjonsbyen Jessheim fikk Ullensaker kommune sitt nye herredshus i 1901. Fram til da hadde kommunestyremøtene forgått i et mindre hus og før det rundt på ulike gårder.¹²³ Det nye huset rommet foruten kontorer for ordfører og herredskasser også den lokale sparebanken. I tillegg til kommunestyremøter ble det også holdt større lag og foreningsmøter i bygget.¹²⁴

¹¹⁸ Rønning 1997: 15.

¹¹⁹ Anderson 2015: 422-426; Arbeidernes opplysningsforbund 1959: 10-12; Bjørkmann & Gran 2017: 57; Fossen 2000: 16-17, 192; Hømanberg 2017; Lillevold 1968: 336; Løhre 1992: 66; Lørenskog kulturminneplan; Rud 2010; Tveter 1973: 484-489.

¹²⁰ Anderson 2015: 207, 231-232, 249.

¹²¹ Anderson 2015: 275-282.

¹²² Anderson 2015: 379-386.

¹²³ Anderson 2015: 422-426, Nyberg 2009: 11-12.

¹²⁴ Nyberg 2009: 29, 40-45.

Arkitekten bak herredshuset var Holger Sinding Larsen.¹²⁵ Bygningen er i tre og holdt i en nasjonalromantisk nybarokk med midtrisalitt og framtrødende inngangsparti.

I Sørum kommune på Romerrikket flyttet kommunen inn på gården Nordli i 1922. Den staslige gårdsbygningen med sitt høyreiste valmede tak var en av kommunes største gårder og skal ha blitt oppført så tidlig som på 1790-tallet. Før kommunen fikk nye lokaler hadde kommunestyremøtene foregått i andre etasje på Sørvald skole.¹²⁶ I nabokommunen Blaker hadde Huseby gård blitt tilholdssted for kommunen allerede i 1921.¹²⁷

Det første store rådhuskomplekset i Akershus ble oppført i Sandvika i Bærum kommune. Kommunen var med sin sentrale beliggenhet og grense mot Oslo et framtidig vekstsentrum. Det nye herredshuset sto ferdig i 1927 og var signert arkitekt Magnus Poulsson, mest kjent som en av arkitektene bak Oslo rådhus. Bærums nye rådhus rommet kontorer, kommunestyresal og kino. Den ble oppført med hjørnetårn, hvitkalkede teglvegger og gotiske buer.¹²⁸ Anlegget ble seinere utvidet og sto til slutt ferdig i 1960, da med Magnus Poulssons sønn, Anton, som slutførende arkitekt.¹²⁹

4.3.2. Etterkrigstiden: flerbrukshus

Fram til andre verdenskrig ble det ikke gjennomført noen flere rådhusprosjekt i Akershus, men etter krigen skøyt virkelig utbygging fart. Det var ikke bare vekst i kommunes tjenestetilbud, men en stor befolkningsvekst. I 1955 bodde 200 357 personer i fylket. Tjue år seinere, i 1975, var tallet 350 427.¹³⁰

Den lille herredskommune Kråkstad i Follo fikk i 1956 nye kommunelokaler, signert arkitekt Mons Løvfall. I motsetning til andre kommunelokaler i Akershus gikk bygningen under betegnelsen samfunnshus. Dette var et flerbrukshus med kombinert kino og teatersal, samt kommunestyresal. Deler av bygningen var finansiert ved hjelp av en lokal innsamling.¹³¹

¹²⁵ Nyberg 2009: 16-17.

¹²⁶ Kulturminner i Sørum 2017: 40, Sørli 1975: 50-51.

¹²⁷ Kulturminner i Sørum 2017: 79, Ødegård 2020.

¹²⁸ Byggekunst 1928: 111-117.

¹²⁹ Skarning 2022.

¹³⁰ SSB, 2022.

¹³¹ Østlandets blad 1956: 1, 4-5.

Bilde 7: Kråkstad samfunnshus fra 1956.

Bygningen er satt sammen av to fløyer med saltak, adskilt med et lavere mellombygg. Den ene av fløyene rommet samfunnshuset mens den andre ble brukt til kontorer for kommuneadministrasjonen.¹³² Den ene fløyen er kledd med stående trepanel, mens den andre er i pusset mur. Hele komplekset ligger omgitt av en gressplen beplantet med trær.

Ett år seinere, i 1957, sto Skedsmo rådhus ferdig. Det nye rådhuskomplekset ble lagt sentralt i stasjonsbyen Strømmen, drøye to mil fra Oslo sentrum. Bygningen ble tegnet av arkitektduoen Paul Cappelen og Torbjørn Rodal. To regulære bygningsvolumer, en kontordel og representasjonsdel med kommunestyresal og ordførerkontor, er lagt ved et lite torg, omgitt av en romslig park. Bygget er i betong med detaljer i lys tegl og teak.¹³³ De store vinduene i andre etasjer indikere hvor kommunestyresalen er plassert. Dagens bygning skulle etter planen være det første av i alt tre byggetrinn, der trinn to og tre skulle romme henholdsvis bibliotek og festavdeling. Alt sammen skulle grupperes rundt en festplass eller «kulturgård». Slik ble det ikke.¹³⁴

¹³² Østlandets blad 1956: 4-5.

¹³³ Byggekunst 1958: 40-47.

¹³⁴ Byggekunst 1958: 40-47.

Bilde 8: Gamle Skedsmo rådhus fra 1957.

4.3.3. Sammenslåing, vekst og rådhusboom

Fra 1962 ble Skedsmo rådhus administrasjonsbygg for en ny kommune. Da ble gamle Lillestrøm kommune en del av nye Skedsmo kommune. Dette var en i rekken av flere kommunesammenslåinger som preget Akershus i løpet av 1960-tallet. Samme år ble også Drøbak slått sammen med Frogn og Blaker innlemmet i Sørum. To år seinere, i 1964, skjer det ytterligere tre sammenslåinger: Son ble slått sammen med Vestby, Kråkstad ble innlemmet i Ski og Feiring ble slått sammen med Eidsvoll. Den største kommunesammenslåingen skjedde i 1966 da hele fire kommuner ble til en. De nye storkommunene Aurskog-Hølland besto av Aurskog, Setskog, Nordre- og Søndre-Hølland. Som i resten av landet var kommunesammenslåingene et resultat av arbeidet til Schei-komiteen.¹³⁵

Asker rådhus, ferdigstilt 1963, har en internasjonal karakter. Den 7 etasjer høye blokka i grå meislet og prikkhamret betong ligger som en ensom monolitt omgitt av en åpen park i utkanten av den lille stasjonsbyen. Foran inngangen er noen lavere bygningsvolumer med på å danne et lite torg. Hele dette komplekset er signert arkitekten Kjell Lund og Nils Slaatto og

¹³⁵ Jakobsen 2021.

rommet kommunestyresal, kontorer til administrasjon og bibliotek.¹³⁶ Kommunestyresalen ligger i en lavere fløy i tilknytning til høyblokka. Rådhuset vakte sterke reaksjoner da den sto ferdig. Blant annet sammenlignet lokalavisa bygningen med et begravellesbyrå.¹³⁷

Bilde 9: Asker rådhus fra 1963

Mens Rådhuset i Asker står i sterk kontrast til sine omgivelser, er Nes rådhus mer moderat i sitt uttrykk. Her ble kommunes nye rådhus lagt midt blant trebygninger fra forrige århundreskifte, midt i Årnes sentrum. Arkitekt Frithjof Stoud Platou bygning fra 1967 er satt sammen av tre fløyer, der den laveste rommer kommunestyresalen.¹³⁸ Ellers inneholder bygningen også kontorer, brannstasjon og leilighet til avdelingsingeniøren. Hele komplekset er oppført i rødbruntegl og betong med en fasade satt sammen av avlange nisjer.¹³⁹ Vegg i vegg med denne laveste fløyen ligger en eldre trebygning. Det nye rådhusets nedtrapping i etasjehøyde, de regulære formene og saltaket er alle sammen elementer hentet fra nabobygningen i tre.

¹³⁶ Byggekunst 1964: 68-72.

¹³⁷ Wergeland 2019: 106.

¹³⁸ Andersson 2015: 422-426; Glåmdalen 1967: 8.

¹³⁹ Glåmdalen 1967: 8.

Bilde 10: Nes rådhus fra 1967

I Norge skulle 1970-tallet bli starten på kulturhusene (se kap. 4.2.3.). I Ås skulle det nye rådhuset bygges sammen med et samfunnshus med bibliotek og festsaler og en kino. Komplekset av arkitekt Bjart Mohr ble også planlagt med en fem etasjer høy administrasjonsblokk med kommunestyresal, men bare en lavere administrasjonsbygning sto ferdig da anlegget ble innviet i 1970. Administrasjonsblokk ble aldri ferdigstilt.¹⁴⁰ De fire fløyene ligger rundt en åpen borggård som fungerer som et torg i stasjonsbyen Ås. Administrasjonsbygget har med sine utkragede fasadelementer tydelige likhetstrekk med Asker rådhus.

Mot slutten av tiåret ble det også bygget rene administrasjonsbygg med kommunestyresal og kontorer, uten kulturfunksjoner.¹⁴¹ I Oppegård ble det nye rådhuset i naturbetong lagt ved siden av kommunes gamle herredshus fra 1953.¹⁴² Den nye bygningen i fem etasjer signert arkitekt Bjart Mohr ligger på en liten høyde i stasjonsbyen Kolbotn.¹⁴³ Den særegne formen fører tankene til en Inka-pyramide. I byggets høye kjelleretasje ligger kommunestyresalen.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Byggekunst 1974: 16-18.

¹⁴¹ Byggenytt 1979: 27-29.

¹⁴² Østlandets blad 1953: 1.

¹⁴³ Byggenytt 1979: 27-29.

¹⁴⁴ Byggenytt 1979: 27-29.

Bilde 11: Nye Oppgård rådhus fra 1979.

4.3.4. Mot postmodernismen

I 1980-årene kom postmodernismen som en reaksjon på modernismen (Se kap. 4.1.2.). Rælingen rådhus, ferdigstilt 1989,¹⁴⁵ er et synlig bevis på at stilretningen også nådde Akershus fylke. Det enorme komplekset ligner en middelalderborg der det kneiser opp i skråningen ved en vei i utkanten av Fjerdingby sentrum. Den er kledd i tegl, har karnapp som minner om tårn og seige rundbuer. Bygningen var ikke bare tilholdssted for kommuneadministrasjonen, men hadde også plass til bibliotek, legesenter og en videregående skole.¹⁴⁶ Kommunestyresalen ligger gjemt mot skogbrynet bak bygningen. Annen arkitekt enn bygg og entrepreseselskapet Totalprosjekt AS er ikke oppgitt.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Romerikets blad 1989: 16.

¹⁴⁶ Romerikets blad 1989: 16.

¹⁴⁷ Romerikets blad 1989: 16.

Bilde 12: Rælingen rådhus og videregående skole fra 1989

Tidlig på 1990-tallet bygges et av fylkets største rådhus. Skedsmo kommune var med sin nærhet til Oslo et vekstsentrum med behov for et større administrasjonsbygg. Det gamle rådhuset i stasjonsbyen Strømmen hadde blitt for lenge for lite og et nytt bygg ble oppført i Lillestrøm. Nybygget som sto ferdig i 1991 er en mastodont signert Arne Takla og Bergersen, Gromholt og Ottar arkitektkontor. Det rommet kommunestyresal og formannskapssal, men mest av alt kontorer.¹⁴⁸ Rådhuset ligger fritt i en åpen park, omgitt av trær, gress og parkeringsplass. Rådhuset er kledd med rødbrun tegl og utstyrt med klokketårn.

¹⁴⁸ Byggekunst 1991: 302-307.

Bilde 13: Nye Skedsmo rådhus (nå Lillestrøm rådhus) fra 1991.

5. Rådhus typologien

I dette kapitlet skal jeg med bakgrunn i teori, befaringer, innsamlet materiale og rådhus historien definere de typologiske trekkene som kjennetegner rådhusene oppført i Akershus fra 1945 til 2000. Historien viser at rådhusene har gått fra mindre trebygninger til å bli innbyggernes hus med flere funksjoner innen service og kultur. Spesielt er årene etter andre verdenskrig kjennetegnet av en utvikling av rådhusarkitekturen med mange påkostede symbolbygg. I Norge synes det også tydelig hvordan rådhusene påvirkes av samfunnshistorien og det rådende synet på offentlig pengebruk.

Med utgangspunkt i historiedelen, befaringer, innsamlet materiale, teori og fagbegreper har jeg utarbeidet et typologisk skjema. Skjemaet med kildehenvisninger er vedlagt i appendiks. Her kartlegges hvert enkelt av rådhusene i Akershus ved hjelp av ulike kategorier.

Bygningsinformasjon med rådhusets byggeår, arkitekt, opprinnelige funksjoner og nåværende bruk. Lokalisering i sentrum eller periferi og om bygningen er sentrumsdannende eller ikke er også kartlagt. Bygningens materialitet tar for seg bygningens detaljomsorg, synlige funksjoner og synlige perioder. Trekk fra historiske og samtidens rådhus, samt om rådhuset er stedstilpasset, en kontrast og monumentalt eller ny-monumentalt. I tillegg til denne informasjonen rommer skjemaene fotografier av de ulike rådhusbygningene. All denne informasjonen har jeg samlet inn gjennom befaringer på 24 av 25 nåværende og forhenværende rådhus i gamle Akershus fylke (Se vedlegg 1-25).

I dette kapitlet går jeg gjennom det datamaterialet jeg har samlet inn i skjemaet og på mine rådhusbesøk. Kapitlet er delt i fire deler. Først redegjøres det for generell bygningsinformasjon. Deretter er de ulike kategoriene sortert etter om de er knyttet til rådhusets lokalisering, arkitektur og arkitekturhistorie. Resultatene oppsummeres deretter i en overordnet periodisering. Til slutt diskuterer jeg hvilke kulturminneverdier rådhusene i Akershus kan ha.

5.1. Bygningsinformasjon

Under bygningsinformasjon redegjøres det generelt for hvem som er arkitekt, bygningens alder, opprinnelige funksjoner og dagens bruk, samt informasjon om eventuelle påbygg eller tilbygg.

5.1.1. Navngitte arkitekter

Arkitekten er bygningens opphavsperson og en fagperson med utdanning i å planlegge hus og bebyggelse.¹⁴⁹ I Akershus er det enkelte arkitekter som står for flere rådhusbygninger i årene fra 1945 til 2000. Bortsett fra to rådhus, kan alle sammen skilte med navngitt arkitekt. I Rælingen har hverken det gamle herredshuset fra 1953 eller det nye rådhuset fra 1989 finnes det ikke noen enkeltperson bak arkitekturen. I det første tilfellet dreier det seg sannsynligvis om at en byggmester har stått for tegningene, mens rådhuset fra 1980-tallet er fullført på totalentreprise av firmaet Totalprosjekt AS. Her er det isteden ingeniører som har stått for tegningen.¹⁵⁰

Bjart Mohr er den arkitekten som har tegnet desidert flest rådhus i Akershus. Navnet hans står på i alt fem rådhus: Vestby, Ås, Lørenskog, Oppegård og Nittedal.¹⁵¹ Arkitekt Arne Takla, duoen Kjell Lund og Nils Slaatto og tospannet Bjørn Christoffersen og Rolf Hvalbye står alle for to rådhusbygninger i fylket. Både rådhuset i Eidsvoll og Skedsmo er signert Takla,¹⁵² mens Lund og Slaatto står bak Asker rådhus og Hurdal herredshus.¹⁵³ Christoffersen og Hvalbye har på sin side tegnet Sørumselva rådhus og rådhuset i nabokommunen Fet.¹⁵⁴ Paul Cappelen tegnet sammen med makker Torbjørn Rodahl Skedsmo rådhus på Strømmen, ferdigstilt 1957.¹⁵⁵ Hans arkitektkontor står også bak Frogn Rådhus, som åpnet i 1988, over 30 år seinere.¹⁵⁶

¹⁴⁹ «Arkitekt» NAOB u.å.

¹⁵⁰ Vedlegg 16-17

¹⁵¹ Vedlegg 10, 13, 15 24 og 25

¹⁵² Vedlegg 3, 20

¹⁵³ Vedlegg 1, 8

¹⁵⁴ Vedlegg 5, 22.

¹⁵⁵ Vedlegg 19.

¹⁵⁶ Vedlegg 6.

Bilde 11: Lørenskog rådhus fra 1972 av arkitekt Bjart Mohr.

5.1.2. Alder

Bygningens alder er synonymt med byggeår som er «det året da bygningen var klar til innflytting».¹⁵⁷ I årene fra 1945 til 2000 bygges det 25 nye rådhus. De to eldste, Rælingen og Oppegård herredshus sto ferdige i 1953, mens Skedsmo rådhus fra 1991 er det nyeste.¹⁵⁸ Fra 1945 til 1955 bygges to rådhus,¹⁵⁹ og det oppføres desidert flest årene fra 1955 til 1975. I alt er 16 av 25 rådhus fra etter krigen til år 2000 bygget i denne 20 år lange perioden. Her er det 1960-tallet som utmerker seg som det tiåret da det bygges flest rådhus, åtte i alt.¹⁶⁰ På 1980- og 1990-tallet bygges det bare seks rådhus i Akershus.¹⁶¹ Rådhusene i Frogn, Nittedal, Rælingen, Eidsvoll og Skedsmo blir alle sammen ferdigstilt i den korte perioden fra 1988 til 1991.¹⁶² Bortsett fra Fet rådhus, som står ferdig i 1980, bygges det ingen andre nye administrasjonsbygg i løp av disse to tiårene.

Det første tiåret etter krigen sammenfaller med den rasjoneringen og materialknappheten som rådde i kjølvannet etter andre verdenskrig. Det at det bygges mange rådhus fra 1955 til 1975

¹⁵⁷ SSB u.å.

¹⁵⁸ Vedlegg 1-25.

¹⁵⁹ Vedlegg 14, 16.

¹⁶⁰ Vedlegg 1, 4, 7, 8, 11, 12, 18, 23.

¹⁶¹ Vedlegg 3, 5, 6, 13, 17, 20.

¹⁶² Vedlegg 3, 6, 13, 17, 20.

sammenfaller med veksten i offentlig sektor, der en stor del skjer i nettopp kommunene. 1960-tallet er også preget av en kommunereform der småkommuner slås sammen til større enheter (Se kap. 4.2.). Kommuner som Ski og Aurskog-Hølland, begge et resultat av sammenslåinger på 1960-tallet, får begge nye administrasjonsbygg i 1975. Mens Aurskog-Hølland får helt nytt rådhus på Bjørkelangen,¹⁶³ får Ski et generøst tilbygg til sitt gamle administrasjonsbygg.¹⁶⁴ Utflatingen i rådhusutbyggingen fra 1980-tallet sammenfaller med de stagnasjonen i økonomiske bevilgningene til kommunene-Norge i løpet av 1980-årene og de økonomiske problemene som rammer mange kommuner på 1990-tallet. (Se kap. 4.2.4.)

Bilde 12: Adminstrasjonsbygget i Oppgård fra 1953 er ett av de to første rådhusene bygget i Akershus etter krigen.

5.1.3. Funksjoner og dagens bruk

Det skilles mellom funksjon og bruk. Funksjonen er «det formål en bygning ved oppførelsen var ment å tjene».¹⁶⁵ Bruk er det bygningen benyttes til i dag.¹⁶⁶ Rådhusene i Akershus bygget fra 1945 til 2000 er mer enn bare et tilholdssted for kommunens administrasjon, kontorer for sentrale politikere og kommunestyremøter. Flertallet av bygningen rommet også andre

¹⁶³ Vedlegg 2.

¹⁶⁴ Vedlegg 21.

¹⁶⁵ Egde-Nissen 2014: 24.

¹⁶⁶ Egde-Nissen 2014: 24.

funksjoner da de sto ferdige. Bibliotek, legesenter/ helsestasjon, brannstasjon og politi/ lensmann er alle sammen offentlige institusjoner som har blitt lagt i kommunens administrasjonsbygg.¹⁶⁷ Det finnes også eksempler på at rådhuset har rommet kontorer for servicevirksomheter som posten, apotek og den lokale sparebanken.¹⁶⁸ På 1970-tallet blir det også avsatt plass til ungdomsklubb, såkalte fritidsrom i Ås og Aurskog-Hølland.¹⁶⁹

Fram til 1970-tallet er det også flere bygg som rommer saler til teater, kino eller fester.

Rådhusene er mer enn kontorer, men blir også det som i dag kalles kulturhus.

Rådhuskomplekset i Ski, Ås og Nannestad er eksempler på slike.¹⁷⁰ I Enebakk var tanken at kommunestyresalen også skulle gjøre nytte som festsal, til bruk ved ulike arrangement.¹⁷¹

Bilde 13: Rådhuset i Ås rommet teater/ kinosal og bibliotek da det sto ferdig i 1970.

Fra 1970-tallet skjer det en utvikling som går fra flerfunksjonsbygg til rene rådhusbygg med tilholdssted for administrasjon, sentrale politikere og kommunestyremøter. Rådhuset på Lørenskog og i Oppegård er tidlige eksempler på slike bygninger. Begge disse rådhusene rommer kontorer til administrasjonen, sentrale politikere og kommunestyresal, men ingen

¹⁶⁷ Vedlegg 1-25.

¹⁶⁸ Vedlegg 2, 8, 22.

¹⁶⁹ Vedlegg 2, 25.

¹⁷⁰ Vedlegg 11, 21, 25.

¹⁷¹ Vedlegg 4.

andre kultur eller servicefunksjoner utenom byggesakskontor og tilsvarende.¹⁷² Trenden med rendyrkede rådhus slår for alvor rot på 1980-tallet. Av rådhusene som sto ferdig etter 1980 er det bare Rælingen som rommer flere funksjoner. Her kombineres rådhuset med den videregående skolen som rommer hele nordfløyen og et legesenter i kjelleren.¹⁷³ Fet rådhus fra 1980 hadde også eget legesenter.¹⁷⁴ Rådhusene i Frogn, Nittedal, Eidsvoll og Skedsmo er alle sammen rene rådhuskompleks med bare kommunestyresal, administrasjon og kontorer.¹⁷⁵ Enkelte administrasjonsbygg rommet også en eller flere leiligheter til de ansatte. I Skedsmo, Vestby, Enebakk, Gjerdrum og Sørumsund ble det bygget egen vaktmesterleilighet, mens Vestby også hadde leilighet til kommunens helsesøster.¹⁷⁶ Denne var betydelig mindre enn vaktmesterens. I Nes ble rådhuset utstyrt med bolig til avdelingsingeniøren.¹⁷⁷ Leiligheter i rådhuset var mest vanlig i kommuner i periferien fram til slutten av 1960-årene. Etter 1975 finnes det ingen eksempler på rådhus med bolig.

Bilde 14: Rådhuset i Vestby rommet leilighet til vaktmester og helsesøster da det sto ferdig i 1957.

¹⁷² Vedlegg 10, 15.

¹⁷³ Vedlegg 17.

¹⁷⁴ Vedlegg 5.

¹⁷⁵ Vedlegg 3, 6,13, 20.

¹⁷⁶ Vedlegg 4, 7, 19, 22, 24.

¹⁷⁷ Vedlegg 12.

Kombinasjonen av skole og administrasjonsbygg finnes også i Akershus. I Rælingen deler rådhuset fra 1989 lokaler med den videregående skolen, mens Setskog herredshus (1962) var en kombinasjon av folkeskole, kommunelokale og samfunnshus.¹⁷⁸ I Kråkstad samfunnshus fra 1956 blir kommunens administrasjon lagt under samme tak som bygdas samfunnshus.¹⁷⁹

I dag har flere av de gamle funksjonene blitt flyttet ut av bygningene til nye lokaler. Det finnes fortsatt rådhus med bibliotek og legesenter, men dette er unntakstilfellene.¹⁸⁰ Det finnes ikke lenger rådhus som rommer post eller sparebank. Dette skyldes først og fremst en overgang til et digitalt samfunn der bankfilialer legges ned og postkontoret har flyttet inn i matvarebutikken. Antallet lokaleide sparebanker har også blitt færre enn under krigen. Etter oppmykningen av bankvesenet på 1980-tallet flyttet også mange lokale banker til egne og større bygninger.¹⁸¹ Apotekene og politiet har også forsvunnet helt fra rådhusene.

Selv i dag fyller det store flertallet av rådhusbygningene fra etterkrigstiden sin funksjon som rådhus. I alt er seks bygninger gjenbrukt og har med det skiftet funksjon. Herredshusene i henholdsvis Oppegård og på Rælingen var beskjedne bygninger oppført i 1953. Disse ble senere erstattet med langt større rådhuskompleks. I dag er herredhuset i Rælingen gjenbruk som næringsbygg med butikk og kontorer,¹⁸² mens herredshuset i Oppegård rommer Follo kemnerkontor.¹⁸³ Kråkstad samfunnshus og Setskog herredshus er begge anlegg som ble oppført i småkommuner som ble slått sammen under kommunesammenslåingene på 1960-tallet. Da flyttet administrasjonen til nye lokaler i en mer sentral del av de nye storkommunene. Kråkstad har fortsatt beholdt sin opprinnelige funksjon som samfunnshus og festlokale,¹⁸⁴ mens anlegget i Setskog fortsatt rommer en skole.¹⁸⁵ Dagens kommunereform har også satt sine spor i fylket. Rådhusene i Fet og Sørumsund har begge endret funksjon etter at de to kommunen sammen med Skedsmo ble til nye Lillestrøm kommune. Fet rådhus ble tilholdssted for barnevernstjenesten i den nye storkommunen,¹⁸⁶ mens rådhuset i Sørumsund står fortsatt tomt i påvente av at det skal fylles med nye funksjoner.¹⁸⁷

¹⁷⁸ Vedlegg 17, 18.

¹⁷⁹ Vedlegg 9.

¹⁸⁰ Vedlegg 4, 17, 25.

¹⁸¹ Meinich 2019.

¹⁸² Vedlegg 16.

¹⁸³ Vedlegg 14.

¹⁸⁴ Vedlegg 9.

¹⁸⁵ Vedlegg 18.

¹⁸⁶ Vedlegg 5.

¹⁸⁷ Vedlegg 22.

5.1.4. Påbygg og tilbygg

4 av 25 rådhusene i Akershus fra årene 1945 til 2000 har fått påbygg eller tilbygg etter at det opprinnelige rådhuset sto ferdig. Et påbygg er «en ny bygningsdel som plasseres på en eksisterende konstruksjon»¹⁸⁸, mens et tilbygg er «en utvidelse av en bygnings grunnflate».¹⁸⁹ Dette er addisjoner som påvirker uttrykket til det opprinnelige bygningskomplekset. Ullensaker fikk på 1990-tallet nytt kulturhus og rådhuset ble utstyrt med en forenklet «søylegang» og tårn,¹⁹⁰ mens Ski fikk ny høyblokk med kommunestyresal i 1975.¹⁹¹ I Enebakk og Gjerdrum ble det bygget på nye fløyer og ekstra etasjer på de gamle rådhusbygningene. Enebakk fikk ny fløy i årene 1993 fra 1994,¹⁹² mens Gjedrums framstår å være bygget en gang på 1990-tallet. Vurdering av vinduer og materialbruk under befaringen styrker denne påstanden, men her mangler det tegninger fra byggesaksarkivet eller fotografier som kan tidfeste ombyggingen.¹⁹³

Bilde 15: Gjerdrum herredshus har i nyere tid fått påbygd en ekstra etasje.

¹⁸⁸ Oslo kommune u.å.

¹⁸⁹ Oslo kommune u.å.

¹⁹⁰ Vedlegg 23.

¹⁹¹ Vedlegg 21.

¹⁹² Vedlegg 4.

¹⁹³ Befaring 7. mars 2022.

5.2. Lokalisering

Begrepet kan forklares som bygningens geografiske plassering.¹⁹⁴ Her redegjøres det for hvor bygningen ligger i de ulike kommunene og om de har sentrumdannende funksjoner eller ikke.

5.2.1. Sentrum eller periferi

Sentrum defineres her som kommunens mest tettbebygde strøk der det finnes butikker og andre servicefunksjoner, kanskje også er jernbanestasjon. Dette er en definisjon inspirert av byen der sentrum tradisjonelt ligger i bykjernen med flere funksjoner er samlet på et sted.¹⁹⁵

De fleste rådhusene bygget i årene fra 1945 til 2000 ligger i kommunenes største sentrum. I alt er 18 av 25 rådhus plassert i tilknytning til et allerede eksisterende sentrum. Dette er en gjennomgående trend i årene fra 1945 til 1975 og på 1990-tallet. Fra 1945 til 1960 er det kun Rælingen herredshus som er lagt i utkanten av sentrum. På 1990-tallet legges to av to rådhus i sentrum. I Eidsvoll blir rådhuset et fondmotiv i enden av Wormavegen i sentrumsbebyggelsen på Sundet, mens Skedsmo rådhus bygges et par hundre meter fra Lillestrøm stasjon.

Periferi er det som ligger i utkanten eller er usentralt.¹⁹⁶ 7 av 25 rådhus fra årene 1945 til 2000 er bygget i periferien. Her er det spesielt 1980-tallet som utmerker seg med 3 av 4 rådhus plassert ute i periferien. I Fet og Frogn ble de nye administrasjonsbyggene lagt i boligområder et godt stykke utenfor det gamle sentrumet, langs utfartsveiene, lett tilgjengelig med bil. I Rælingen ble det nye rådhuset lagt i en skogkledd skråning i utkanten av et boligområde.

Lokaliseringen av rådhusene speiler tydelig samtiden. Det at det store flertallet av rådhus bygget etter krigen, fra 1945 til 1960, er lagt i sentrum kan tolkes som et uttrykk for et samfunn som var mye mindre bilbasert. Fram til 1960 var det fortsatt bilrasjonering, og de aller fleste var avhengige av sykkel, kollektivtrafikk eller bare beina når de skulle et sted. Å legge rådhusbygningen sentralt på tettstedet gjorde at den mest mulig tilgjengelig for det store flertallet av befolkningen. Utviklingen på 1980-tallet der rådhusene legges i periferien forteller om et mer bilbasert samfunn. Fenomenet speiler tydelig samtidens trend, der kontorarbeidsplasser ble flyttet ut av de gamle bysentrumene til nye kontorblokker langs hovedveiene. Her var tomtene billigere og tilgangen til parkering bedre.

5.2.2. Sentrumdannende eller ikke

Begrepet «sentrumdannende» definerer jeg her som at rådhuset har sentrumsdannende trekk. Dette forutsetter først og fremst to elementer: stor grad av publikumsrettet virksomhet og

¹⁹⁴ «Lokalisering», NAOB, u.å.

¹⁹⁵ Thorsnæs & Solerød .

¹⁹⁶ Nilstun 2021.

offentlige utendørs byrom som skaper en utvendig møteplass. Rådhuset er tradisjonelt en bygning som rommer kommunestyresal, kontorer til administrasjon og sentrale politikere. Publikumsrettet virksomhet defineres her som handel, servering, kultur og annen service. Flere slike funksjoner på et lite område kan bidra til folkeliv.¹⁹⁷ Service er for eksempel postkontor, bank, helsestasjon, legesenter eller apotek, men kulturtilbud er kino, teater eller bibliotek. Den andre forutsetning for at rådhuset har sentrumsdannende trekk er offentlig utendørs byrom. Begrepet offentlige byrom defineres som torg, parker og andre møteplasser som er tilgjengelige for alle.¹⁹⁸ Historisk har dette vært viktige samlingssteder,¹⁹⁹ og spesielt torget har tradisjonelt vært sentralt for byen og rådhuset. Et torg eller en opparbeidet park vil potensielt fungere som en møteplass som skaper et sentrum. Benker og lekeapparater kan være lavterskeltilbud som er med på å skape grobunn for spontane møter.

Rådhus bygget i årene fra 1945 til 2000 med sentrumsdannende trekk er mest vanlig fra slutten av 1950-tallet fram til 1980-årene. Av de i alt 17 rådhusene som bygges i perioden har 8 sentrumsdannende trekk.²⁰⁰ Rådhusene i Ullensaker og Ski blir også sentrumsdannende etter at planlagte byggetrinn realiseres på henholdsvis 1970- og 1990-tallet.²⁰¹ Gamle Skedsmo rådhus fra 1957 har sentrumsdannende trekk. Bygningskomplekset i stasjonsbyen Strømmen rommet i tillegg til kontorer for kommuneadministrasjon et bibliotek, alt sammen lagt i en pent opparbeidet park med et lite torg.²⁰²

¹⁹⁷ Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2021: 14,19-20.

¹⁹⁸ Hanssen & Millstein 2021: 13.

¹⁹⁹ Hanssen & Millstein 2021: 13.

²⁰⁰ Vedlegg 1, 4, 5, 11, 19, 21-25.

²⁰¹ Vedlegg 21, 23.

²⁰² Vedlegg 19.

Bilde 16: Ski rådhus har både torg og teatersal

Etter 1980 er det ikke bygget noen sentrumsdannende rådhus i Akershus. Bortsett fra Rælingen rådhus, som rommer videregående skole, legesenter og bibliotek, er ingen av de fem rådhusbygningen fra perioden er bygget med noen publikumsrettede funksjoner.²⁰³ Den siste bygningen i Akershus med sentrumdannende trekk er Fet rådhus, ferdigstilt 1980.²⁰⁴

Rådhus uten sentrumdannende funksjoner eller byrom er et fenomen som dominerer i perioden fra 1945 til slutten av 1950-tallet og årene fra 1980 til 2000.²⁰⁵ De første bygningene oppført etter andre verdenskrig rommer flere funksjoner, men mangler helt offentlige byrom. Her er det ikke noe torg og ingen park. I Oppegård lå herredshuset omgitt av knauser og parkeringsplass, mens Kråkstad hadde plen og trær. Fra slutten av 1950-tallet fram til 1970 bygges rådhus uten sentrumsdannende trekk i blant annet Setskog, Nes Hurdal og Gjerdrum.²⁰⁶ Sistnevnte kommunes herredshus ble lagt i veikrysset på Ask. Bygningen rommet kommunestyresal, kontorer til administrasjon og sentrale politikere, samt

²⁰³ Vedlegg 17.

²⁰⁴ Vedlegg 5.

²⁰⁵ Vedlegg 1-25.

²⁰⁶ Vedlegg 7, 8, 12.

lensmannskontor og vaktmesterleilighet, men området rundt er det ingen tegn på byrom.²⁰⁷ Her var det noen gressflekker, mens resten av arealet ble brukt til parkering.²⁰⁸

Fra begynnelsen av 1970-tallet fram til 1980 ble allerede færre rådhus sentrumsdannende. Tre av fem rådhus er ikke sentrumsdannende, deriblant rådhuset i Lørenskog, Aurskog-Hølland og Oppegård.²⁰⁹ Sistnevnte er en administrasjonsbygning med kommunestyresal og kontorer for sentrale politikere. Bygningen ligger vegg i vegg med det gamle herredshuset, men her er det i motsetning til forgjengeren anlagt en opparbeidet park. Den mangler derimot tydelige publikumsrettede funksjoner.²¹⁰

5.2.3. Sentrumsdannende i sentrum

Hovedvekten av rådhus med sentrumsdannende trekk er lagt i sentrum. 8 av 25 rådhus i Akershus er sentrumsdannende, av disse ligger seks i sentrum. Disse rådhusene er ferdigstilt i årene fra 1957 til 1974. Fra 1975 til 2000 finnes det ingen sentrumsdannende rådhus som ligger i kommunens sentrum.²¹¹

I Vestby og Ås rommer rådhuskompleksene flere utadrettede funksjoner lagt rundt en borggård. Dette torget var tettstedenes eneste torg og sammen med de store parkene som omkranset bygningen var dette sentrale offentlige byrom.²¹² Da rådhuset i Vestby sto ferdig i 1957 var det mer enn en ren administrasjonsbygning og et tilholdssted for kommunestyremøter. Fløyer i en etasje med bibliotek, sparebank, postkontor og to leiligheter omkranset et torg med et springvann. Kontorer, kommunestyresal, samt lensmann og helsestasjon lå i den fire etasjer høye administrasjonsfløyen. Hele komplekset ligger på en liten kolle, rett ovenfor jernbanestasjonen.²¹³ I dag er store deler av parken bebygd, og det er i det hele tatt lite igjen av det opparbeidete anlegget.²¹⁴ I Ås er parken fortsatt sentral. Rådhuset sto ferdig i 1970 og inneholdt kombinert kino- og teatersal, festsal og bibliotek lagt ut mot torget.²¹⁵ Anlegget ligger midt i Ås sentrum der det omkranses av hovedgaten med flere butikker og veterinærhøgskolens gamle bygninger.²¹⁶

²⁰⁷ Vedlegg 7.

²⁰⁸ Befaring Gjerdrum 7. mars 2022.

²⁰⁹ Vedlegg 2, 10, 15.

²¹⁰ Vedlegg 15.

²¹¹ Vedlegg 1-25.

²¹² Befaring Vestby og Ås 10. mars 2022.

²¹³ Vedlegg 24.

²¹⁴ Befaring Vestby 10. mars 2022.

²¹⁵ Vedlegg 25.

²¹⁶ Befaring 10. mars 2022.

Bilde 17: Ås rådhus ble bygget med torg/ borggård.

I Ski og Ullensaker fikk rådhusenes sentrumsdannende trekk først da ble utstyrt med hvert sitt nye byggetrinn.²¹⁷ I begge tilfellene hadde bygningen opprinnelige vært planlagt med flere byggetrinn, men disse ble utsatt og endret, delvis på grunn av manglende finansiering. I Ski fikk den kombinerte administrasjons og teaterbygningen selskap av en ny høyblokk med kommunestyresal i 1975. Samtidig startet oppbygningen av en rådhusplass, som markerte et tydelig sentrum midt i tettstedets hovedgate, Idrettsveien.²¹⁸ Ullensaker sto rådhuset med torg ferdig allerede i 1967, men de utadrettede funksjonene kom ikke på plass før i 1999. Da sto kulturhuset med kino og bibliotek klart. Tidligere lå rådhuset sentralt, men savnet publikumsrettede funksjoner.²¹⁹

Asker rådhus har sentrumsdannende trekk, men det virker ikke å ha fungerer etter hensikten.²²⁰ Rådhuset fra 1962 omgitt av en stor park, et par minutters gange nordøst for sentrums tyngdepunkt rundt togstasjonen. Sentrum rundt togstasjonen fungerer som et kommunikasjonsknutepunkt med handel og boliger. Asker rådhus bærer likevel med seg

²¹⁷ Fordi rådhusene i Ski og Ullensaker begge fikk sentrumsdannende trekk først flere tiår etter at de sto ferdige er ingen av dem registret med sentrumsdannende trekk i typologien.

²¹⁸ Vedlegg 21.

²¹⁹ Vedlegg 23.

²²⁰ Befaring Asker 28. oktober 2021.

tydelige trekk for å skape et sentrum. Bygningen ligger i en opparbeidet park og fra parken leder en trapp opp til inngangen som omgis av et mindre torg. Bygningen rommet også bibliotek da den sto ferdig – en tydelig utadrettet virksomhet.²²¹ Men spørsmålet er om den noen gang har kunnet betraktes som en sentrumdannende møteplass? Arkitekturhistorier Ulf Grønvold peker på at det opprinnelig var planlagt å bygge ut sentrumsbebyggelse rundt rådhuset, men at planene aldri ble realisert.²²²

5.2.4. Sentrumdannende i periferi

I Akershus finnes det kun to eksempler på rådhus fra 1945 til 2000 som har sentrumsdannende trekk, men som er lagt periferien: Enebakk og Fet. I Enebakk er herredshuset fra 1969 lagt i Kirkebygda, midt i kommune, men langt fra sentrum i tettstedet Ytre Enebakk. Her lå bygdas eldste kirke, men ellers var området dominert av skog og jordbruksland. Med sin kombinasjon av høye og lave bygningsvolum gruppert rundt et lite torg er det forsøkt å skape et nytt sentrum. Her rommet rådhuset flere funksjoner, deriblant politi, legesenter, tannlege, postkontor og bolig til vaktmesteren.²²³ Kombinasjonen av separate bygninger i ulike høyde med ulike funksjoner rundt et torg ligner sentrumet i en europeisk landsby.²²⁴

²²¹ Vedlegg 1.

²²² Grønvold 1988: 101.

²²³ Vedlegg 4.

²²⁴ Befaring Enebakk 8. mars 2022.

Bilde 18: Enebakk rådhus fra 1969 ligger omgitt av jorder og skog i kommunesenteret Kirkebygda

Et tilsvarende tvilstilfelle som i Asker finnes i Fet, der rådhuset ligger langs hovedveien, på andre siden av brofestet og noen kilometer øst for kommunesenteret Fetsund. Bygningen har et generøst torg og hadde noen publumsrettede funksjoner som legesenter og helsestasjon.²²⁵

Derimot ligger bygget avsides til i utkanten av et eneboligfelt med en skole og en bensinstasjon som nærmeste nabo. Noe mer finnes det knapt nok her. Bygningen har sentrumdannende trekk, men det virker likevel ikke som den fungerer som et sentrum.²²⁶

5.2.5. Ikke-sentrumdannende i sentrum

Under halvparten av rådhusene i Akershus fra 1945 til 2000 er bygninger som ikke er sentrumsdannende, men likevel ligger i sentrum. I alt er 11 rådhus ikke-sentrumdannende i sentrum. Disse bygningene mangler offentlige byrom og/eller tydelige publikumsrettet virksomhet. Hovedvekten av rådhusene er oppført fra 1945 til 1956 og fra 1975 til 2000. Spesielt er det den siste perioden som utmerker seg.²²⁷ Der er hele 5 av 8 bygninger bygget i sentrum uten å være sentrumsdannende. Rådhusene i Oppegård, Nittedal, Eidsvoll og Skedsmo er alle administrasjonsbygninger med kontorer til byråkratiet og sentrale politikere,

²²⁵ Vedlegg 5.

²²⁶ Befaring Fet 10. mars.

²²⁷ Vedlegg 1-25.

samt kommunestyresal. Alle sammen ligger sentralt plasser i kommunens sentrum.²²⁸ I Nittedal ble rådhus lagt langs riksveien ved Rotnes,²²⁹ mens Oppegård rådhus er lagt på en topp noen hundre meter fra Kolbotn stasjon.²³⁰

Bilde 19: Nittedal rådhus ligger langs hovedveien ved kommunesenteret Rotnes

I Aurskog-Hølland rommet rådhuset lensmannskontor, postkontor, apotek og ungdomsklubb/fritidslokale da det sto ferdig i 1975. Tegningene viser at det også skulle anlegges et torg, men planen ble aldri realisert.²³¹ I dag ligger rådhuset omgitt av en stor gressplen, med en inngang som vender bort fra dagens sentrum. Det finnes heller ingen tydelige utendørs offentlige byrom her.²³²

5.2.6. Ikke-sentrumdannende i periferi

Sju rådhus fra årene 1945 til 2000 ligger i periferiene og av disse er fem ikke-sentrumsdannende.²³³ Rælingen herredshus, Setskog herredshus og Rælingen rådhus var alle sammen bygninger med flere publikumsrettede funksjoner, men ingen av dem var omgitt av

²²⁸ Vedlegg 3, 13, 15, 20.

²²⁹ Befaring Nittedal 9. mars 2022.

²³⁰ Befaring Oppegård 10. mars 2022.

²³¹ Vedlegg 2.

²³² Befaring Aurskog-Hølland 9. mars 2022.

²³³ Vedlegg 1-25.

noen offentlige byrom.²³⁴ Rælingen rådhus rommer eksempelvis en stor videregående skole, men her finnes det ikke noe torg eller opparbeidet friområde.²³⁵ Alt som er her er parkeringsplasser lagt i parkeringshus, noen plener mellom de ulike fløyene og et skogbryn der det i disse dager bygges nye boliger. Det nærmeste man kommer byrom er den langstrakte rampa opp til hovedinngangen.²³⁶ Rådhusene i Frogn og Lørenskog er begge administrasjonsbygninger med kontorer og kommunestyresal. I Frogn ble rådhuset fra 1988 på Ullerud lagt langs innfartsveien mot Drøbak sentrum.²³⁷ Lørenskog rådhus fra 1972 ble bygget på Kjenn med en skole som nærmeste nabo.²³⁸ På andre siden av motorveien lå det nye Lørenskog sentrum med boliger og butikker. I dag er det også kjøpesenter og kulturhus her.²³⁹

Bilde 20: Frogn rådhus ligger langs hovedveien i utkanten av Drøbak

5.3. Arkitektur

«Et byggverks kunstneriske og konstruksjonsmessige utforming» er Norsk akademisk ordboks definisjon av arkitektur. Her er bygningens form et nøkkelbegrep.²⁴⁰ I dette

²³⁴ Vedlegg 16-18.

²³⁵ Vedlegg 17.

²³⁶ Befaring 8. mars 2022.

²³⁷ Vedlegg 6.

²³⁸ Vedlegg 10.

²³⁹ Befaring Lørenskog 7. mars 2022.

²⁴⁰ «Arkitektur», NAOB, u.å.

underkapittelet redegjør jeg for funnene knyttet rådhusenes detaljomsorg, synlige funksjoner og om bygningene er stedstilpasset, en stedskontrast eller har monumentale eller ny-monumentale trekk.

5.3.1. Detaljomsorg:

Begrepet detaljomsorg sier noe om de detaljene som styrker en bygnings karakter.²⁴¹ Dette kan være enkelt detaljer slik som vinduer, dører, fargebruk, nedløpsrenner og beslag som er med på å påvirke det estetiske uttrykket til en bygning.²⁴² I lovverket er bygningens karakter knyttet til fasadeendringer.²⁴³ Eksempler på slik søknadspliktige endringer er nettopp bytting av vinduer, dører, fasadekledning, tak, balkonger og skilt.²⁴⁴

Innenfor modernismen vil detaljene kunne bli spesielt viktige fordi det her ikke finnes framtredden ornamentikk. Her ligger arkitekturens kvalitet i små detaljer, som bruken av teak i vindusrammer og dører. Eksempelvis vil nyproduserte vinduer med tykke aluminiumskarmer gi bygningen en helt annen karakter, dette til tross for at både farge og vindusinndeling kan være den samme. Dette er detaljer som er svært sårbare for utskiftinger fordi de kanskje ikke virker å spille en større rolle i helheten. Når de først er byttet ut kan de være vanskelige å oppdage hva som har blitt endret. De kan også være utfordrende å erstatte fordi de er produsert av et materiale som ikke lengere er tilgjengelig eller har en material- eller håndverksmessig kvalitet som gjør at de er svært kostbare å produsere. Teaktre er for eksempel et materiale som i dag er vanskeligere tilgjengelig enn i etterkrigstiden. Edeltreet er svært omstridte fordi det ofte hentes direkte fra regnskogen.

I Akershus er bygningen fra 1945 til 1970 de med mest detaljrrike.²⁴⁵ Kråkstad samfunnshus er blant dem med flest synlige detaljer, deriblant rekkverk og kjellergitter i smijern, autentisk glassbyggerstein og en særegen vindusutforming der kvadratiske vinduer er delt opp i tre med to smale felt i toppen av vinduet. Derimot er inngangsdørene skiftet ut til en massiv løsning i aluminium.²⁴⁶

Mange rådhus har derimot fortsatt beslag i kobber, noe som utstråler en helt annen kvalitet enn blikk. Prikkhamret betong, naturbetong eller bare en litt grovere betongblanding er elementer som gir bygningen et særpreg og en overflate med mer struktur enn hvis betongen

²⁴¹ Byggregler 2011: 1:2211.

²⁴² Byggeskikknøkkel u.å.

²⁴³ Plan og bygningsloven 2008: § 20-5 f.

²⁴⁴ Lillestrøm kommune u.å.

²⁴⁵ Vedlegg 1-25.

²⁴⁶ Vedlegg 9 og befaring Kråkstad 10. mars 2022

bare hadde vært helt slett. Dette kommer tydelig fram i Asker, Ås og Nes.²⁴⁷ Bevist fargebruk kan også være en sentral detalj. Lørenskog rådhus sin kritthvite fasade står godt sammen med gule persienner og skoggrønn vindusomramning.²⁴⁸

Bilde 21: Ås rådhus er bygget med grov, lysegrå betong.

5.3.2. Synlige funksjoner

Funksjon er hva bygningen brukes til,²⁴⁹ mens synlig er det «som kan sees».²⁵⁰ Rådhusets synlige funksjoner er synonymt med hvilke av bygningens funksjoner som er lesbare i fasadene eller i oppdelingen av bygget. Dette er elementer som skiller rådhusbygninger fra en hvilken som helst kontorblokk og som skaper gjenkjennelse hos betrakteren.

Kommunestyresalen og oppdeling av politisk og administrativ fløy er funksjonsinndelinger som er synlige i rådhusene fra 1945 til 2000. Den funksjonen som oftest er synlig kommunestyresalen. Enten er den markert ved hjelp av større vinduer eller lagt en i lavere fløy, ofte separert fra resten av bygningen. I alt har 14 rådhus synlig kommunestyresal og fenomenet er mest framtrødende i årene fra 1955 til 1975.²⁵¹ I gamle Skedsmo rådhus og

²⁴⁷ Vedlegg 1, 12, 25

²⁴⁸ Vedlegg 10

²⁴⁹ SSB u.å.

²⁵⁰ «Synlig» NAOB u.å.

²⁵¹ Vedlegg 1-25

Sørum rådhus er det høye og rektangulære vindusåpninger i andre etasje.²⁵² I Sørum markeres møtesalen i tillegg ved hjelp av at andre etasje krager ut fra fasaden og er noe høyere enn resten av bygningen.²⁵³ Også i Ski rådhus er salen lagt i toppetasjen, bygningens sjette etasje, markert med høye vinduer.²⁵⁴

Bilde 22: Kommunestyresalen i gamle Skedsmo rådhus er markert med store vinduer (til venstre i bilde).

Andre steder har kommunestyresalen fått plass i sin helt egen fløy. Dette gjelder for rådhusene i Asker, Nes, Enebakk og Lørenskog.²⁵⁵ I Aurskog-Hølland er salen også plassert i en lavere fløy, men her fungerte fløyen også som tilholdssted for andre utadrettede virksomheter, noe som tydelig kan leses av alle dørene i fasaden.²⁵⁶ I Asker og Aurskog-Hølland er salen også markert ved at taket er litt høyere mot midten av området der salen er plassert. Vinduene som løper rundt taket, gir overlys inn i bygningen.²⁵⁷

²⁵² Vedlegg 19

²⁵³ Vedlegg 22

²⁵⁴ Vedlegg 21

²⁵⁵ Vedlegg 1, 4, 10, 12

²⁵⁶ Vedlegg 2.

²⁵⁷ Vedlegg 1-2.

Bilde 23: I Enebakk er kommunestyresalen lagt i en egen fløy

En tredje og langt mer subtil måte å markere salen på er synlig på rådhuset i Fet. Her er taket i deler av øverste etasje noe høyere enn i resten av bygningen. Sammen med en lang balkong gir dette en pekepinn på hvor kommunestyresalen befinner seg.²⁵⁸ Dette kan likevel være vanskelig å legge merke til fordi salen ellers ikke har noen tydelig kjennetegn. Den har akkurat samme vindusstørrelse og vindusinndeling som resten av bygningen.²⁵⁹

Bortsett fra kommunestyresalen er det kun en annen større funksjon som synlig i noen av rådhusene. Både Kråkstad samfunnshus fra 1956 og Skedsmo gamle rådhus fra 1957 har bygningsvolum oppdelt etter funksjon. Fløyene skilles fra hverandre ved hjelp av høyde, vindustype, og materialbruk. I Kråkstad samfunnshus ligger samfunnshussalen i en fløy kledd med murpuss. Denne rager litt over administrasjonsdelen som er belagt med stående trepanel.²⁶⁰ Gamle Skedsmo rådhus er oppdelt i en politisk fløy med kommunestyresal, hovedinngang og ordførerkontor og en administrasjonsfløy med kontorer for byråkratiet. Kontordelen har større vinduer og ligger litt lengere ut i parken.²⁶¹

²⁵⁸ Vedlegg 5.

²⁵⁹ Befaring Fet 9. mars.

²⁶⁰ Vedlegg 9.

²⁶¹ Vedlegg 19.

Etter 1980 ble bygningens funksjoner mindre lesbare. Kommunestyresalen ble etter hvert lagt andre og mer tilfeldige steder i bygningen. I Oppegård rådhus fra 1979 er kommunestyresalen plassert i kjelleren,²⁶² og det samme gjelder i Nittedal.²⁶³ I Frogn rådhus er salen lagt i en av kontorfløyene, noe som heller ikke er synlig fra utsiden.²⁶⁴ I Sverige har en registrering av landets kommunehus vist at det på 1970 og 1980-tallet også der ble vanligere med kommunestyresal i kjelleren eller at denne ble lagt i en mer usentral del av bygningen. Dette kan tolkes som at forvaltningen hadde blitt viktigere enn det politiske.²⁶⁵ I Norge kan dette overføres til overgangen fra oppbygningen av velferdsstaten etter krigen, til en dreining mot en mer markedsstyrt ideologi med mindre vekt på offentlig styring (Se kap. 4.2.). Det at funksjonene var mindre lesbare det første tiåret etter andre verdenskrig kan skyldes materialknapphet og rasjonering av byggevarer der kun det mest nødvendige ble prioritert (Se kap. 4.2.2.)

Administrasjonsbygningen i Ullensaker og Gjerdrum har mistet en del av sin lesbarhet etter at de fikk nye påbygg. Den tidligere frittliggende kommunestyresalen i Ullensaker ble bygget inn i det nye kulturhuset.²⁶⁶ I Gjerdrum fikk kommunestyresalen en ekstra etasje og ble med det like høy som de resterende delen av herredshuset.²⁶⁷ Enebakk rådhus fikk derimot en addisjon som ikke påvirket kommunestyresalens lesbarhet. Her ble tilbygget isteden lagt i andre enden av rådhuskomplekset.²⁶⁸

²⁶² Vedlegg 15.

²⁶³ Vedlegg 13.

²⁶⁴ Vedlegg 6.

²⁶⁵ Arvastson & Hammarlund-Larsson 2003: 145.

²⁶⁶ Vedlegg 23.

²⁶⁷ Vedlegg 7.

²⁶⁸ Vedlegg 4.

Bilde 24: Ullensaker rådhus med nyere kulturhus (til høyre i bilde).

5.3.3. Stedstilpasset

Bygninger som tilpasser seg sine bygde og naturlige omgivelser kalles stedstilpassede bygninger. Denne tilpasningen kan skje gjennom volum, material og fargebruk.²⁶⁹ Under halvparten av rådhusene bygget fra 1945 til 2000 er stedstilpasset, i alt 11 av 25. Her kan det være snakk om å bruke lokale materialer eller å tilpasse bygning etter landskapet og omkringliggende bebyggelse.²⁷⁰ De tydeligst stedstilpassede rådhusene er fra årene etter den andre verdenskrig. Her bygges det sjelden over to etasjer og bygningen har saltak som speiler den eldre gårdsbebyggelsen. Oppegård herredshus fra 1953 er med sin beliggenhet på en kupert fjellknaus et tydelig eksempel på det.²⁷¹ I Nannestad trapper rådhuset seg ned mot det omkringliggende åkerlandet.²⁷² Herredshuset i Hurdal gjør bruk av lokal teglstein – en type stein som ligner den andresorteringssteinen som benyttes i eldre landbruksbygninger.²⁷³ Den tydeligst tilpasningen er Nes rådhus på Årnes, der de rektangulære fløyene med saltak speiler volumet og takformen til den eldre nabobygningen. Her trappes også bygningen ned mot

²⁶⁹ Randsfjordmuseene 2007: 30, 49.

²⁷⁰ Vedlegg 1-25.

²⁷¹ Vedlegg 14.

²⁷² Vedlegg 11..

²⁷³ Vedlegg 8.

denne.²⁷⁴ I Ås ble det samtidig som rådhuset ble bygget oppført flere rektangulære bygninger med flatt tak som harmonerer med rådhuset.²⁷⁵ Hurdal herredshus har i ettertid også fått en nabobygning med tilsvarende takform som tydelig spiler administrasjonsbygget.²⁷⁶

Bilde 25: Hurdal rådhus er bygget med lokalprodusert tegl

5.3.4. Stedskontrast

Bygninger som ikke har tilsvarende volum og material som sine nabobygg kalles kontrasterende bygninger.²⁷⁷ I alt 18 av 25 bygninger fra 1945 til 2000 står i kontrast til sine omgivelser. Den mest vanlige formen for kontrast er materialbruk, der bruken av pusset mur og betong er mest dominerende. Dette er materialer som etter krigen ikke var de mest utbredte i kommunen i Akershus.²⁷⁸ En høyde som bryter med den omkringliggende bebyggelsen, er en annen form for kontrast. Selv i dag er høyhusene som utgjør rådhusene i Asker, Lørenskog og Ski mye høyere enn de omkringliggende husene.²⁷⁹ Selv herredshuset i Hurdal med sitt

²⁷⁴ Vedlegg 12.

²⁷⁵ Vedlegg 25.

²⁷⁶ Befaring Hurdal 14. oktober 2021.

²⁷⁷ Riksantikvaren 2017: 8.

²⁷⁸ Vedlegg 1-25.

²⁷⁹ Vedlegg 1, 10, 21.

bratte tak og tre etasjer, plassert på et lite høydedrag, rager godt over den omkringliggende bebyggelsen.²⁸⁰

Bilde 26: Lørenskog rådhus står i kontrast til sine omgivelser

5.3.5. Monumentalitet og ny-monumentalitet

Monumentalitet som begrep er abstrakt og mangetydig.²⁸¹ I historien om rådhusene ser vi at monumentalitet tradisjonelt vært knyttet til trekk som brede og lange trapper, søyler og dominerende inngangspartier. Gideon trakk fram størrelse og originalitet da han prøvde å utvikle en ny monumentalitet. (Se kap. 4.1.2.). Poenget kan være at bygget utstråler noe mer som skiller det fra den øvrige bebyggelsen. Om bygningen er høyere eller lengere enn husene rundt eller er lagt i en stor frittliggende i park eller omgitt av plen vil den ha monumentale eller ny-monumentale trekk. Bruken av betong i et landskap som vanligvis domineres av byggverk oppført i tre vil også være et monumentalt eller ny-monumentalt trekk. Ny-monumentalitet mener jeg kan eksemplifiseres i omtalen av Vestby herredshus da bygningen sto ferdig i 1957. «Kjente arkitekter som har kjørt forbi har stoppet og spurt hvilket bygg det er, og de har vært mektig imponert over den heldige arkitektoniske løsning».²⁸² Dette sitatet

²⁸⁰ Vedlegg 8 og befaring Hurdal 10. mars 2022.

²⁸¹ Haugdal 2007: 24.

²⁸² Østlandets blad 1958: 1.

viser at bygningen utstråler noe som skiller det fra sine omgivelser og som er mer enn bare funksjon (Se kap. 4.1.2.) Det er ikke snakk en hvilken som helst bygning, men en konstruksjon som kanskje noe ekstra i form av eksempelvis plassering og utførelse.

Rådhusene i Akershus har få trekk av monumentalitet. Antydningen av tidligere tiders monumentalitet finnes i det markerte inngangspartiet på Oppegård herredshus eller det brede trappa og det generøse inngangspartiet til Kråkstad samfunnshus.²⁸³ Trekk som i ettertid kan tolkes som monumentalitet

Flere bygninger har trekk som kan tolkes som ny-monumentalitet. Rådhus som på grunn av sin markante høyde skiller seg fra omgivelsene finnes det flere av, deriblant rådhuset i Asker og på Lørenskog. Begge er også lagt på høydedrag og Asker fungerer til og med som et fondmotiv godt synlig fra gata ved stasjonen.²⁸⁴ Hurdal herredshus med sine tre etasjer skiller seg fra den lave bebyggelsen ved at også dette ligger på en topp.²⁸⁵ Lengden på fasadene til rådhuset i Ullensaker og i Aurskog-Hølland vitner om at dette er bygninger utenom det vanlige. Det å legge bygninger i en stor og åpen park med mye pusterom kan også tolkes som en form for ny-monumentalitet. Bruken av betong som fasademateriale liksom. Dette er elementer som tydelig skiller bygningen fra de andre på stedet.²⁸⁶ I dag kommer det stadig flere nye betongbygg, men da mange av anleggene ble oppført var de ofte en av få bygninger i betong. I Vestby og på Nannestad bygges det i dag nytt og tett rundt rådhusene, noe som reduserer det åpne rommet rundt bygningene.²⁸⁷

²⁸³ Vedlegg 9, 14.

²⁸⁴ Vedlegg 1, 10.

²⁸⁵ Vedlegg 8.

²⁸⁶ Vedlegg 2, 23.

²⁸⁷ Vedlegg 11, 24.

Bilde 27: Rådhuset i Aurskog-Hølland

Et trekk fra ny-monumentalitet som skiller monumentalbygg fra andre bygninger er at de er frittliggende og omgitt av store, åpne tomter. Med noen få unntak er alle rådhusene i Akershus fra perioden 1945 til 2000 frittliggende bygningskompleks.²⁸⁸ Nes rådhus er en av få bygninger som er bygget for å tilpasse seg en nabobygning i umiddelbar nærhet. Rådhusene ligger omgitt av opparbeidet parker eller gressplener.²⁸⁹ Fram til slutten av 1950-tallet var herredshusene lagt på naturtomter, men uten noen tydelig opparbeidet park, som Oppegård og ved Kråkstad samfunnshus.²⁹⁰ Etter det ble flere rådhus omgitt av større opparbeidete parker med trær og busker, med gamle Skedsmo rådhus og rådhuset i Vestby, begge fra 1957, som de to første.²⁹¹ Fra 1970-tallet ble det mer plen og mindre opparbeidete areal, som i Lørenskog og Aurskog-Hølland.²⁹² På 1980-tallet krympet tomtene, med Skedsmo rådhus fra 1991 som et av få unntak.²⁹³

²⁸⁸ Vedlegg 1-25.

²⁸⁹ Vedlegg 12.

²⁹⁰ Vedlegg 9, 14.

²⁹¹ Vedlegg 9, 19.

²⁹² Vedlegg 2, 10.

²⁹³ Vedlegg 20.

5.4. Arkitekturhistorie

«Arkitekturhistorie er historien om hvordan arkitektur endrer seg i ulike tider og på ulike steder».²⁹⁴ Her ses rådhusene fra årene 1945 til 2000 i et historisk lys. Her redegjøres det for hvilke av bygningens arkitekturhistoriske perioder som er synlig i dag, hvilke trekk bygningene har fra historisk og fra samtidens rådhusarkitektur.

5.4.1. Synlige perioder

Periode er et «avgrenset tidsrom som ved karakteristiske trekk skiller seg fra det foregående og det etterfølgende».²⁹⁵ Synlige perioder er synonymt med hvilke arkitektoniske stilarter som er representert i bygningen. En bygning kan ha stiltrekk fra mer enn en periode. Rådhusene fra 1945 til 2000 har trekk fra nyempire, internasjonal modernisme, brutalisme og postmodernisme. Rådhusene i Akershus speiler tydelig de rådende arkitektoniske stilretningen i årene fra 1945 til 2000. (Se kap. 4.)

Fra 1945 til slutten av 1950-tallet preges bygningene av typisk norsk etterkrigsmodernisme, også kalt nyempire.²⁹⁶ Herredshusene i Rælingen og Oppegård, samt Kråkstad samfunnshus har et nøkternt formspråk med slake saltak. Men bortsett fra den ene fløyen på Kråkstad samfunnshus er alle bygget i mur.²⁹⁷ Oppegård herredshus inngangsparti er inspirert av en nyklassisistisk portal. I 1957 står rådhusene i Ski, Vestby og Skedsmo ferdig, alle med flate tak og tydelig preget av den internasjonale modernismen.²⁹⁸ Rådhus med preg av brutalisme ble oppført på 1960 og 1970-tallet, med Asker rådhus fra 1963 som det første. Her er det ikke råbetong, med prikkhamret betong, uten forblending i tegl.²⁹⁹ I Aurskog-Høland er fasadeelementene i ubehandlede betong malt i hvitt. Denne bygningen er et eksempel på at rådhusene på 1970-tallet blir forenklet og er dominert av prefabrikkerte fasadematerialer.³⁰⁰ På 1980-tallet kommer de første innslagene av postmodernisme. Frogn rådhus fra 1988 er i tre med valmet tak, men den tydeligste postmodernistiske bygningen ligger på Rælingen. Rådhuset fra 1989 er i forblendet tegl, med rundbuer og karnapp, tydelig inspirert av romansk stil.³⁰¹ Rådhusene i Eidsvoll og Nittedal har derimot ingen tydelige postmodernistiske trekk. Begge er avlange bygningskompleks med sammenhengende vindusbånd og få detaljer.³⁰²

²⁹⁴ Borchmann & Kiran 2021.

²⁹⁵ «Periode» NAOB u.å.

²⁹⁶ Nybø 2019: 45.

²⁹⁷ Vedlegg 9.

²⁹⁸ Vedlegg 19, 21, 24.

²⁹⁹ Vedlegg 1.

³⁰⁰ Vedlegg 2.

³⁰¹ Vedlegg 17.

³⁰² Vedlegg 3, 13.

Fylkets nyeste rådhus, Skedsmo rådhus fra 1991, har også et tydelig utpreget modernistisk formspråk, men det høyreiste klokketårnet og flere tegldetaljer har tydelige trekk fra postmodernismen.³⁰³

Bilde 28. Rådhuset er i Rælingen har trekk fra postmodernismen

5.4.2. Historiske rådhus

Begrepet historisk brukes her om noe som «er kjent fra historien».³⁰⁴ I rådushistorien finnes et uttal typologiske trekk fra tidligere tiders rådhus. Tårn med eller uten klokke, loggia, torg, borggård, markeds plass, balkonger, inngangsparti med søyler og tempelgavl, brede trapper og kommunestyresal i andre etasje markert med større vinduer er trekk som gjorde seg gjeldene før modernismen. Over en tredjedel av alle rådhusene bygget fra år 1945 til 2000 har trekk hentet fra historisk rådhusarkitekt. Dette gjelder for 18 av 25 rådhus i Akershus. Trekk fra historisk rådhusarkitektur dukker opp med jevne mellomrom i hele perioden, men med noe mindre frekvens på 1980-tallet, til tross for at tiåret er kjennetegnet av postmodernismen. Det mest vanlige trekket er at rådhusbygningen vender ut mot et torg eller en større plass. I alt ble tolv rådhus i Akershus oppført med eget torg. Av disse danner fem av torgene en borggård, der bygningen favner om plassen i midten. De første årene etter krigen finnes ingen rådhus

³⁰³ Vedlegg 20.

³⁰⁴ Nilstun 2019.

med torg, men fenomenet blir vanligere mot slutten av 1950-tallet. Perioden fra 1955 til 1980 er torgets gullalder, med flest torg i perioden fra 1955 til 1965 og fra 1970 til 1975. Etter 1980 er kun et rådhus, rådhuset i Eidsvoll, utstyrt med eget torg. Torgene har isteden blitt erstattet med snuplasser eller andre asfaltbelagte flater. Utenfor Nes rådhus har det i senere tid blitt opparbeidet et torg, mens det gamle torget utenfor Lørenskog rådhus har blitt asfaltert ned og brukes i dag til parkering og snuplass. I Ski kom torget først på plass etter at rådhuset fikk et nytt byggetrinn i 1975, nesten 20 år etter at den første fløyen sto ferdig. Utenfor Aurskog-Hølland rådhus var det planlagt å bygge torg, men plassen ble aldri realisert. I Ullensaker ble torget også en borggård da rådhuset fikk nytt tilbygg i 1999.

Bilde 29: Eidsvoll rådhus fra 1990 er bygget med eget torg.

Det å synliggjøre kommunestyresalen ved hjelp av store vinduer i andre etasje er også et trekk hentet direkte fra historisk rådhusarkitektur. Blant annet har Trondheims tidligere rådhus fra 1700-tallet har større vinduer i andre etasje over hovedinngangen enn i resten av bygningen. (Se kap. 4.3.1). Skedsmo gamle rådhus har som i Trondheim vinduene rett over hovedinngangen, mens de i Sørums er plassert i andre etasje, sør for inngangspartiet.³⁰⁵

³⁰⁵ Vedlegg 19, 22.

Andre trekk fra historisk rådhusarkitektur er bruken av loggia, tårn, klokke, balkong og brede trapper. Forenklete versjoner av loggiaer der søylene er erstattet med betongpilarer finnes rundt administrasjonsbyggenes inngangsparti i Ski, gamle Skedsmo, Sørums og Fet.³⁰⁶ I Oppegård er det en loggia i naturbetong med skråstilte pilarer³⁰⁷, mens pilarene utenfor Ullensaker rådhus er kledd med marmor.³⁰⁸ Tre rådhus har tårn, to av tårnene er bygget på 1990-tallet. Skedsmo rådhus ble bygget i 1991, mens Ullensaker rådhus i Jessheim fikk tårn i 1999, da anlegget fra 1967 ble påbygd med nytt kulturhus. Sørums rådhus er det eneste eksemplet fra før 1990-tallet der tårn er brukt. Her fungerer tårnet også som slangetårn til tørking av brannstasjonens slanger. Typisk for modernismen er ikke tårnet bare et element som uttrykker monumentalitet, det har også en tydelig funksjon. Tårnet er først og fremst noe som er knyttet til byen, ikke bygda eller forstedene.³⁰⁹ Derfor er det kanskje ikke så rart at det ikke finnes flere tårn i Akershus.³¹⁰

Bilde 30: Fet rådhus har forenklet loggia i betong ved inngangen.

³⁰⁶ Vedlegg 5, 19, 21, 22.

³⁰⁷ Vedlegg 15.

³⁰⁸ Vedlegg 23.

³⁰⁹ Arvastson & Hammarlund-Larsson 2003: 99.

³¹⁰ Lillestrøm og Jessheim, der begge rådhusene fikk tårn på 1990-tallet, har i nyere tid vedtatt bystatus.

Alle tårnene i Akershus er utstyrt med klokke. I Ås og Vestby er store kobberklokker plassert rett på veggen.³¹¹ Balkonger er brukt på fire rådhus, to av dem er mindre smijernsbalkonger.³¹²

Brede trapper er et vanlig innslag i historisk rådhusarkitektur, men kun tre av rådhusene i Akershus har trapp.³¹³ I Asker leder trappen opp fra parken, mens ved rådhuset i Ås er trappen flankert av bredere ramper. De andre rådhusene i fylket har derimot ikke trapp, men en slak helning opp mot inngangen, rampe eller en inngang uten stigning fra bakkeplan.³¹⁴ En grunn til dette kan være et brudd med de klassiske monumentalbyggene og en tanke om rådhuset skal være tilgjengelig for alle kommunens innbyggere, uavhengig av om de er gamle eller bevegelseshemmede. Dette kan betegnes som en demokratisering av rådhusbebyggelsen.

1980-tallet utmerker seg ved at færre rådhus har trekk fra historisk rådhusarkitektur. 2 av 4 rådhus bygget i perioden mangler slike trekk. Både Frogn og Rælingen rådhus er postmodernistiske bygninger med trekk fra klassisk arkitektur, men ingen av dem har noen trekk som er typiske for historiske rådhusbygninger.³¹⁵

5.4.3. Samtidens rådhus

Samtid er et «tidsavsnitt som faller sammen med (...) et bestemt fenomens begynnelse».³¹⁶

Når rådhusbygningen har hentet trekk fra andre rådhus oppført i samme periode har bygningen typologiske trekk fra sin samtids rådhusarkitektur. Volum, materialbruk og funksjoner er eksempler på slike trekk. Naturlig nok vil arkitektene la seg inspirere, bevisst eller ubevisst, av andre av samtidens markante rådhusbygninger. Her finnes det inspirasjonskilder jeg kan ha oversett, men noen er derimot helt tydelige. (Se kap. 4) Danske Rødovre rådhus er kjent for den todelte lav-høy volumet der kommunestyresalen legges i en frittliggende enetasjes fløy forbundet til resten av rådhuset med en kort glassgang (Se kap. 4.1.2). Aller tydeligst er Ullensaker rådhus, som hadde en slik gang før det ble bygget ut i 1990-årene.³¹⁷ Asker, Lørenskog og Aurskog-Hølland har alle kommunestyresalen i en separat og lavere fløy, uten glassgang og tettere integrert med resten av bygningen enn i Rødovre. Inspirasjonen er likevel åpenbar.³¹⁸ Lørenskog rådhus er med sin høye rektangulære

³¹¹ Vedlegg 24-25.

³¹² Vedlegg 5, 9, 13, 14.

³¹³ Vedlegg 1, 9, 25.

³¹⁴ Vedlegg 1.

³¹⁵ Vedlegg 6, 17.

³¹⁶ «Samtid» NAOB u.å.

³¹⁷ Vedlegg 23.

³¹⁸ Vedlegg 1, 2, 10.

kontorblokk og sin lavere kommunestyresalfløy inspirert av rådhuset i Asker.³¹⁹ Et annet foregangseksempel er Alvar Aaltos rådhus i finske Säynätsalo (Se kap. 4.1.2.). Vestby og Enebakks flerfunksjonelle rådhuskompleks, der fløyer av ulik høyde er gruppert rundt hvert sitt lille torg har likhetstrekk med det finske eksemplet. Begge forsøker å skape nye sentrum, de har flere servicefunksjoner og bolig i tilknytning til administrasjonsbygget. Her er det et tradisjonelt landsbyideal som gjelder.³²⁰

Ski sin kubiske høyblokk i forblendet rødbrunt tegl fra 1975 minner i form og materiale om Oslo rådhus.³²¹ Bruken av rødbrun teglstein i Nannestad rådhus og andre norske rådhusbygninger kan tilskrives Oslo rådhus.³²² Samtidig var rødbrunt tegl et mye brukt materiale i etterkrigstiden og valgte kan rett og slett være motivert av at materialet er praktisk, rimelig og enkelt å vedlikeholde. Gamle Skedsmo rådhus markerte kommunestyresal og oppdeling i to regulære volumer minner om danske Søllerød rådhus.³²³

5.5. Typologisk periodisering

Resultatet av kartleggingen av rådhusene i Akershus kan brukes for å definere en overordnet rådhus typologi. Typologien vil peke på særtrekk ved rådhusene ut fra hvilken epoke de er bygget i. Denne typologien vil trolig ha overføringsverdi til nasjonal rådhusarkitektur. Studien fra Akershus rommer spesielt mange rådhus fra perioden 1953 til 1980. Det finnes ingen rådhus fra begynnelsen av 1980-tallet eller fra årene etter 1991.³²⁴ Det gjør at typologien må anvendes mer varsomt, spesielt når det kommer til disse periodene. Typologien er ingen fasit som skal anvendes slavisk, men den gir et klart bilde av hva som kjennetegner rådhusene fra de ulike periodene. Enkelte rådhus vil ha trekk som harmonerer med mer enn en periode. Arkitektur er som all annen kunst et verk som påvirkes av ulike forutsetninger og ikke minst opphavspersonens egne erfaringer og preferanser. Enkelte rådhus har trekk som passer inn under flere epoker. Dette er først og fremst en kartlegging som er ment å sette ord på de ulike forskjellene som finnes. Flere perioder overlapper også hverandre i tid.

³¹⁹ Vedlegg 10.

³²⁰ Vedlegg 4, 24.

³²¹ Vedlegg 21.

³²² Vedlegg 11.

³²³ Vedlegg 19.

³²⁴ Vedlegg 1-25.

Typologien er delt inn i følgende fire rådhusperioder: 1945-1960: Gjenreisningens rådhus. 1955-1980: Rådhusets gullalder. 1975-1990: Rådhuset forenkles. 1990-2000: Rådhus med historisk tilbakeblikk

5.5.1. Fra 1945 til 1960: Etterkrigstidens rådhus

Landet preges av gjenreisningen etter den andre verdenskrig. Det er ressursknapphet og rasjonering på byggevarer. Rådhusene i denne epoken kjennetegnes av et nøkternt formspråk, gjerne med trekk fra nyempire. Det brukes navngitt arkitekt, men rådhus tegnet av byggmester forekommer. (Se kap. 4.)

Bygningen rommer flere funksjoner, deriblant kontorer for en liten administrasjon og for de mest sentrale politikerne samt en kommunestyresal. Lokaler til andre servicefunksjoner som sparebank og leilighet til ansatte forekommer også, deriblant i Rælingen.³²⁵ Det at rådhus og samfunnshus er kombinert i en flerfunksjonsbygning er heller ikke uvanlig, noe Kråkstad samfunnshus er et tydelig eksempel på.³²⁶ Rådhusene har derimot ingen tydelig sentrumsdannende funksjon fordi de ikke er bygget med torg eller andre offentlige byrom. De ligger ofte sentralt plassert, med gangavstand til kollektivknutepunkt og annen service, slik som på Oppegård.³²⁷

Bygningen har få eller ingen trekk fra historisk rådhusarkitektur. Det er lite som forteller at dette er rådhus og bygningens funksjoner er ikke en synlig i fasaden, eksempelvis i Rælingen.³²⁸ De har også få eller ingen monumentale trekk, annet enn brede trapper og et markert inngangsparti, eksempelvis i Oppegård.³²⁹ Rådhusene er derimot stedstilpasset fordi det er brukt tradisjonell bygningsform, saltak og at bygningen ligger på mindre kurante tomter, deriblant på Kråkstad og i Oppegård.³³⁰ Dette er trekk som generelt er typiske for etterkrigsmodernismen. (Se kap. 4)

5.5.2. Fra 1955 til 1980: Rådhusets gullalder

Den norske velferdsstaten bygges med kommunen som en av de sentrale brikkene. Perioden blir kommunes gullalder med befolkningsvekst og større administrasjon og tjenestetilbud. For å klare alle oppgavene slås flere mindre kommuner sammen til større enheter. Nye oppgaver krever nye rådhus og kommunesentrene vokser. (Se kap. 4.)

³²⁵ Vedlegg 16.

³²⁶ Vedlegg 9.

³²⁷ Vedlegg 14.

³²⁸ Vedlegg 16.

³²⁹ Vedlegg 14.

³³⁰ Vedlegg 16.

Perioden kjennetegnes av store rådhuskompleks der det er godt med kontorer. Rådhusene er generøse bygningskompleks skiller seg fra øvrig bebyggelse i høyde og lengde. De ofte lagt ved torg og rundt borggårder omgitt av opparbeidete parker, deriblant i Ås.³³¹ Bygningen holdes i en internasjonal modernisme med flate tak. Brutalisme er også en stilretning som gjør seg gjeldende i perioden, for eksempel i Asker.³³² Det brukes arkitekter i formgivingen og flere av dem skal gå inne i historien som noen av de mest anerkjente fra sin generasjon. Blant dem er Bjart Mohr og duoen Kjell Lund og Nils Slaatto.³³³

Typisk for rådhusene er at de er mer enn et tilholdssted for kontorer og kommunestyremøter. En overvekt av bygningene er kulturbygg med bibliotek, teater- og kinosal og/ eller festsal, deriblant i Ås. Postkontor, apotek, legesenter og politi er andre utadrettede funksjoner som er lagt til bygningene.³³⁴ I perioden er også enkelte av rådhusene utstyrt med vaktmesterleilighet, for eksempel på Sørum.³³⁵ Kombinasjonen av flere utadrettede funksjoner, samt offentlige byrom vitner om at bygningen har ambisjoner om å være møteplasser for kommunens innbyggere. De har en sentrumsdannende funksjon som understrekes ved at bygningen gjerne ligger på sentrale tomter i kommunes største tettsted. (Se kap. 5.2.)

Bygningen har monumentale og ny-monumentale trekk. De ligger gjerne høyt i landskapet på små koller eller andre forhøyninger i terrenget. Rådhusene rager gjerne flere etasjer over den øvrige bebyggelsen og ikke sjelden fungerer de som fondmotiv i enden av gater og veier. Frittliggende plassering omgitt av store parker og torg understreker at dette er monumentalbygg som skiller seg fra den øvrige bebyggelsen. Kontrasten til det omkringliggende landskapet og bebyggelsen er gjerne stor, noe som understrekes ved at rådhusene ofte er rene betongbygg, som i Asker og Lørenskog.³³⁶ De finnes i det hele tatt svært liten grad av stedstilpassning, men eksempler der rådhuset speiler omkringliggende bebyggelse forekommer, slik som i Hurdal og Ås.³³⁷

Rådhusene tar også i bruk ett eller flere elementer fra historisk rådhusarkitektur. Bygningen ligger ved torg, har en forenklet loggia i betong eller en kommunestyresal som er tydelig markert i fasaden. Kommunestyresalens plassering synliggjøres det store flertallet av rådhus,

³³¹ Vedlegg 25.

³³² Vedlegg 1.

³³³ Vedlegg 1,8, 10, 13, 15, 24, 25.

³³⁴ Vedlegg 1,4, 22, 24.

³³⁵ Vedlegg 22.

³³⁶ Vedlegg 1, 10.

³³⁷ Vedlegg 8, 25.

enten ved hjelp av større vinduer i øverste etasje, slik som i Skedsmo,³³⁸ eller ved at salen er lagt i en egen eller utskytende fløy, som i Ullensaker.³³⁹ Sistnevnte ofte tydelig inspirert av rådhuset i danske Rødovre (Se kap. 4.2). Her skapes samtidens rådhusetypologi som tydelig skiller rådhuset fra andre bygningstyper.

Detaljomsorgen er fortsatt stor. Bruken av kobber på murer og tak er et vanlig innslag. Ulik utforming av betong, der ulike håndverksteknikker er brukt er heller ikke uvanlig, noe som er synlig i Oppegård.³⁴⁰ Derimot har dører og vinduer gjerne blitt erstattet med nye som ikke bidrar til å heve rådhusenes estetiske uttrykk. Rådhusene fra periodens siste tiår har ikke sjelden mindre detaljomsorg, eksemplifisert in Aurskog-Hølland.³⁴¹

5.5.3. Fra 1975 til 1995: Rådhuset forenkles

Det skjer en utflating i den offentlige pengebruken og det blåser nye ideologiske vinder. De nyliberalistiske strømmingene fører med seg krav om mindre stat og mer privat. (Se kap. 4)

Rådhusene blir mindre prangende enn tidligere. Antallet etasjer reduseres, og de åpne tomtene rundt bygningen blir mindre. Fortsatt er det navngitte arkitekter som står bak, men rådhus bygges også på totalentreprise uten navngitt arkitekt, slik som på Rælingen.³⁴² Modernismen står seg fortsatt, men ikke sjelden med innslag av postmodernisme. Eksempler på dette er bruken av valmet tak og/ eller buer, deriblant i Rælingen og Frogn.³⁴³

Bygningene går nå fra å ha flere utadrettede funksjoner til å bli rendyrket rådhus med kontorer og kommunestyresal. Legesenter og helsestasjon er derimot fortsatt noe som legges til rådhuset, eksemplifisert i Fet.³⁴⁴ Det legges også mindre omsorg i omgivelsen. Offentlige byrom som parker og torg erstattes med rene gressplener og praktiske snuplasser, slik som på Nittedal.³⁴⁵ Færre funksjoner og manglende offentlige byrom viser at ambisjonen om et sentrumdannende rådhus blir forlatt til fordel for en rent funksjonell bygning. Enkelte rådhus blir også lagt utenfor sentrum, nære hovedveien, lett tilgjengelig med bil, deriblant i Frogn.³⁴⁶

Det er også få eller ingen av monumentalitet og ny-monumentalitet. Bygningen plasseres fortsatt på høydedrag, men de er lavere og omgitt av mindre luft enn før. Kontrasten til

³³⁸ Vedlegg 19.

³³⁹ Vedlegg 23.

³⁴⁰ Vedlegg 15.

³⁴¹ Vedlegg 2.

³⁴² Vedlegg 17.

³⁴³ Vedlegg 6, 17.

³⁴⁴ Vedlegg 5.

³⁴⁵ Vedlegg 13.

³⁴⁶ Vedlegg 6.

omgivelsen er ikke like fremtredende som før. Betongen kan skjules bak tegl eller så bygges rådhuset i tre, slik som i Frogn.³⁴⁷

I denne perioden forsvinner flere av kjennetegnene fra forrige rådhuset. Det finnes få eller ingen referanser til historisk rådhusarkitektur. Torg og loggia brukes ikke og kommunestyresalen er ikke lenger en synlig del av bygningen. Sistnevnte legges i kjellere eller et annet mer eller mindre tilfeldig sted i bygningen, eksemplifisert i Oppegård og Frogn.³⁴⁸ Rådhusene mangler alt oftere utpregede detaljer. Fargeinndeling av fasaden eller sterke kontrastfarger på vinduer er blant det nærmeste man kommer i perioden. Rådhusene ligner stadig oftere på en hvilken som helst kontorbygning, noe som kommer til uttrykk i Nittedal.³⁴⁹

5.5.4. Fra 1990 til 2000: Rådhuset med historisk tilbakeblikk

Kommune-Norge sliter økonomisk og i løpet 1990-årene havner stadig flere norske kommuner under statlig styring. Nyliberalismens tankegodt setter stadig dypere spor i samfunnet (Se kap. 4).

Høyblokka har ikke gjort sin renessanse, men rådhuset kan likevel være en stor bygning som brer seg utover et større område. Fortsatt står navngitte arkitekter bak bygningen, men oftest som en del av et arkitektkontor. Modernismen står seg fortsatt, men ikke sjelden med innslag av postmodernisme, slik som i Skedsmo.³⁵⁰

Bygningene er rendyrket rådhus med kontorer og kommunestyresal. De er gjerne omgitt av offentlig byrom, gjerne parker eller mindre torg, men snuplasser blir fortsatt lagt foran inngangen. Både parkene og torgene bærer preg av å være mindre omsorgsfullt opparbeidet enn før 1980. Det er mer plen og mindre trær. Bygningen legges igjen på sentrale tomter i sentrum, men uttrykker eller ingen ambisjoner om å være sentrumsdannende. Dette kommer til syne i Eidsvoll og Skedsmo.³⁵¹

Det finnes monumentale trekk. Tårnene gjør sin renessanse, noe som er synlig på Skedsmo rådhus og påbygget til Ullensaker rådhus fra 1999.³⁵² Beliggenhet på høydedrag er ikke vanlig, men store plener eller torg markerer et skille mellom rådhusene og omgivelsene.

³⁴⁷ Vedlegg 6.

³⁴⁸ Vedlegg 6, 15.

³⁴⁹ Vedlegg 13.

³⁵⁰ Vedlegg 20

³⁵¹ Vedlegg 3, 20

³⁵² Vedlegg 20, 23

I denne perioden gjenoppstår flere av kjennetegnene fra tidligere rådhusetpoker. Historiske elementer som tårn og loggia tas igjen i bruk. Det finnes også eksempler på at kommunestyresalen igjen blir en synlig del av fasaden. I Eidsvoll markeres salen ved at den krager ut fra resten av bygningen og ved at det er brukt andre materialer og vindusstørrelser enn i resten av bygningen.³⁵³ Rådhusene får igjen flere kjennetegn som skiller dem fra andre bygningstyper.

5.6. Kulturminneverdier

5.6.1. Materielle verdier

En bygning med navngitt arkitekt kan ha arkitektonisk verdi hvis arkitekten er kjent. Dette er en verdi som kan veie spesielt tungt når det kommer til kulturminner fra vår egen tid.³⁵⁴ Både Bjart Mohr og ikke minst arkitektduoen Lund og Slaatto er anerkjente arkitekter. Disse har blant annet vunnet Houens fonds diplom – en av Norges viktigste arkitektpriser.³⁵⁵ Det vil si at rådhusene i Asker, Hurdal, Vestby, Ås, Lørenskog, Oppegård og Nittedal alle kan ha arkitektonisk verdi på grunn arkitektene som står bak.³⁵⁶

Detaljomsorg er et begrep som er i pakt med flere av de tradisjonelle kulturminneverdiene. Detaljene kan ha arkitektonisk verdi, estetisk verdi, håndverksmessig verdi samt håndverks- og materialhistorisk verdi. Denne arkitektoniske og estetiske verdien kommer til uttrykk gjennom elegante detaljer som tilfører bygningen noe utenom det vanlige. Bruken av beslag av kobber istedenfor blikk er noe som tilfører bygningen noe ekstra, og som først og fremst er estetisk motivert. Det finnes gjerne billigere beslag på markedet. Arkitektonisk verdi er detaljer som har en praktisk funksjon, slik som takbeslaget i kobber på Gjerdrum rådhus.³⁵⁷ Bruken av prikkhamret og håndmeislet betong ved rådhusene i Asker og på Ås har i tillegg til en arkitektonisk og estetisk verdi også en tydelig håndverks- og materialhistorisk verdi.³⁵⁸ Det er teknikker som forteller noe om utviklingen måten å bearbeide betong på og har uten tvil et preg av å være en egen form for håndverk. Detaljomsorg er noe jeg mener bidrar til at modernismen ikke bare blir kalde og pregløse bygninger. En modernistisk bygning der alle detaljen har blitt erstattet eller fjernet kan ha enda større risiko for å bli oppfattet som stygg av

³⁵³ Vedlegg 20

³⁵⁴ Bull 1987: 24

³⁵⁵ Hagen 2021; Grønvold 2021

³⁵⁶ Vedlegg 1,8,10, 13, 15, 24, 25

³⁵⁷ Vedlegg 7

³⁵⁸ Vedlegg 1, 25

omverden. Dette kan gå utover hvor attraktiv bygningen virker, noe som igjen kan få følger for dens økonomiske verdi.

Monumentalitet og ny-monumentalitet faller inn under miljøverdi. Rådhus som er spesielt synlige eller har andre egenskaper som gjør dem til landmerker vil kunne ha høy grad av miljøverdi. Om de høyreiste rådhusene i Asker, Lørenskog eller Ski hadde blitt revet ville det ha hatt en veldig synlig innvirkning på landskapet.³⁵⁹ Fet rådhus plassering på en liten kolle gjør også at denne bygningen stikker seg ut, det samme gjør materialbruken.³⁶⁰

Stedstilpassede rådhus som utgjør en større del av et kulturmiljø vil også ha miljøverdi. Dette gjelder for eksempel for rådhuset i Ås.³⁶¹ Et stedstilpasset rådhus vil kunne ha lokal og regionalhistorisk verdi fordi det sier noe om den tidligere industrien og næringsgrunnlaget i området. I Hurdal ble det brukt lokalprodusert tegl i fasaden, noe som forteller om en industri som en gang var en viktig del av nærområdet.³⁶²

Typologiseringen sier noe om hva som er representativt eller sjeldent. En bygning som treffer på mange trekk innenfor sin rådhusperiode, vil være representativ. Administrasjonsbygget i Opegård er et eksempel på en slik bygning. Den er nøktern, stedstilpasset, er ikke sentrumsdannende og har ikke elementer fra historisk rådhusarkitektur. Den er med andre ord særs typisk for etterkrigstidens rådhus som ble bygget i Akershus i perioden fra 1945 til 1960. Om den derimot er representativ for rådhusene som ble bygget i Norge, vites ikke før det gjøres en kartlegging av alle rådhusene i landet.

Rådhus kan bli sjeldne i det de representerer noe som var vanlig før. Fordi mange av rådhusene har mistet mange av sine sentrumsdannende funksjoner vil rådhus med disse tilbudene intakt være sjeldent i dag. Dette gjelder for Rådhuset i Ås. Det fungerer fortsatt som et tydelig sentrum med bibliotek og kombinert kino og teatersal omgitt av torg og park.³⁶³

I kartleggingen kommer det også fram at mange rådhus har mistet deler av sin materielle autentisitet. Dører og vinduer har gjennomgående blitt byttet ut mot nye. Gamle Skedsmo rådhus på Strømmen er et unntak i så måte. Her er fortsatt flere av takvinduene og det autentiske inngangspartiet intakt. Med tanke på funksjon må den derimot betraktas som svært lite autentisk. Bygningen har ikke sin opprinnelige funksjon som rådhus i behold.³⁶⁴ Flertallet

³⁵⁹ Vedlegg 1, 10, 21

³⁶⁰ Vedlegg 5.

³⁶¹ Vedlegg 25

³⁶² Vedlegg 8

³⁶³ Vedlegg 25 og befaring Ås 10. mars 2022.

³⁶⁴ Vedlegg 19 og befaring 4. november 2021.

av rådhus i Akershus brukes fortsatt som rådhus, men flere har mistet enkelte av de funksjonene de hadde fra start. Rådhuset i Aurskog-Hølland har ikke lenger lensmann, apotek eller postkontor.³⁶⁵ Det er derfor mindre autentisk enn Ås rådhus eller rådhuset i Lørenskog som fortsatt har sine opprinnelige funksjoner i behold.³⁶⁶ Naturlig nok vil de nyeste rådhusene også være de mest autentiske. Ingen av rådhusene fra etter 1980 har gjennomgått none større endringer hverken når det kommer utvendige materielle endringer eller endring av funksjon.

5.6.2. Immaterielle verdier

Rådhusene har også tydelig symbolverdi. Bygningen er kanskje det tydeligste materialiserte eksemplet på kommunen og med det også lokalsamfunnet. Det at rådhusene har og har hatt en symbolverdi utover en hvilken som helst annen kontorbygning kommer tydelig fram i mediedekning av rådhusene. Spesielt på 1950 og 1960-tallet ble åpningen av rådhuset dekket med flere sider og innvielsen pryder gjerne lokalavisens forside. Bygningen beskrives gjerne som vakre, men det at de ikke har vært for dyre fremholdes også som en hedersbetegnelse. Vakkert, men nøkternt. Et typisk eksempel er hentet fra Østlandets blads ingress da Oppegård kommune innviet sin nye administrasjonsbygning i 1953: «Et prektig og praktisk byggverk som er en framgangsrik kommune verdig».³⁶⁷ Noe tilsvarende slås fast noen år seinere i 1958. Denne gangen er det Vestby kommune som har fått nytt herredshus: «Vestby herredshus har blitt et fint bygg, men også et praktisk bygg. Kjente arkitekter som har kjørt forbi har stoppet og spurt hvilket bygg det er, og de har vært mektig imponert over den heldige arkitektoniske løsning».³⁶⁸ Til tross for at det skjer et ideologisk skifte i årene fram mot 1980 blir fortsatt rådhusenes estetikk vektlagt. Da Fet innviet nytt rådhus i 1980 framholdes det at anlegget er et «pent og skikkelig gjennomført bygg».³⁶⁹ Om bygningen ikke hadde noe symbolikk, men bare skulle romme forskriftmessige kontorer til politikere og administrasjon hadde det ikke hatt noen hensikt å vektlegge at det også er spesielt flott bygninger.

Rådhusene fra perioden 1945-2000 er symboler over utbyggingen av velferdsstaten lokaldemokratiet og lokalsamfunnets uavhengighet. Etter den andre verdenskrig skjedde det en massiv utbygging av velferdsstaten. Rådhusene, spesielt fra årene 1945 til 1975, stammer fra en tid da det ble lagt var stor vekt på den kommunale tjenesteytingen. Denne veksten materialiserte seg i nye rådhusbygninger over hele landet.

³⁶⁵ Vedlegg 2

³⁶⁶ Vedlegg 10, 25.

³⁶⁷ Østlandets blad 1953: 1.

³⁶⁸ Østlandets blad 1958: 1

³⁶⁹ Indre Akershus blad 1980: 7.

Rådhuset kan også symbolisere uavhengighet. Den forteller at kommunen er administrativ og politisk selvstendig enhet. Innenfor dette autonome området definert av kommunegrenser lever mennesker som alle sokner til samme område. Dette kommer fram i mediedekningen av Gjerdrum herredshus, som ble innviet 1968. «Kommunen er liten men solid – og med det nye, vakre og tidsmessige herredshus er mulighetene steget for at den fortsatt skal bestå som en enhet for seg selv».³⁷⁰ Det at en kommune er noe mer enn bare en administrativ enhet speiles også i de følelsene som har blitt vekket til liv under den siste kommunereformen. Her spilles det på «oss» og «dem», der den lokale identiteten manifesteres gjennom at man er en egen og uavhengig kommune. Nettopp her kan det at rådhus være et materialiserte symbol på denne uavhengigheten.

³⁷⁰ Eidsvold blad 1968: 1, 5.

6. Casestudie: Sørums rådhus

I Akershus er Sørums en av de tidligere kommunene som ble slått sammen under regjeringen Solbergs kommunereform. Da kommunesammenslåingen ble et faktum ble det bestemt at de fleste administrative funksjonene skulle flyttes til rådhuset på Lillestrøm.³⁷¹ I over to år har rådhuset på Sørums stått tomt i påvente av ny bruk, men nå er det klart at bygningen skal huse de frivillige.

I dette kapitlet tar jeg i bruk rådushistoriene og de typiske trekkene i et mer nærgående eksempelstudie av Sørums rådhus. Jeg har besøkt bygningen og nærstudert den. Besøket omfattet fotografering av rådhuset, omvisning og en uformell samtale. Omvisningen fikk jeg av leder for Sørums frivillighetssentral, Mette Haugland Flaen, som har ansvaret for å gjenbruke bygningen som et hus for de frivillige på Sørums.

Først redegjøres det for den nye kommunen, prosessen rundt sammenslåingen og planene for ny bruk av rådhusbygningene. Deretter beskriver og analyserer jeg bygningen med utgangspunkt i visuell analyse for arkitektur. Dette er en arkitekturanalyse som begynner med bygningens plassering i omgivelsen, deretter fasaden for så ende inne i bygget. Beskrivelsen avløses av en analyse der jeg redegjør for noen av de mest sentrale trekkene ved bygningen. Dette danner utgangspunktet for å finne fram til hvilke typologiske trekk fra den aktuelle rådhusperioden som preger rådhuset på Sørums. Her diskuterer jeg også hvilke kulturminneverdier bygningen har med hovedfokus bygningens symbol- og identitetsverdi. Videre ser jeg nærmere på de konkrete endringene som er gjort ved Sørums rådhus. Kapitlet avsluttes med en diskusjon rundt hva som bør dyrkes og bevares for å få til god tilpasset ombruk av rådhuset. Målet med eksempelstudiet er å konkretisere hva typologien kan brukes til og hvordan den kan være avgjørende for å få til riktig tilpasset ombruk av en rådhusbygning.

6.1. Om nye Lillestrøm kommune og debatten rundt Sørums rådhus

Sørums rådhus ligger i den nye storkommunen Lillestrøm som ble dannet 1. januar 2020. Da ble de tidligere kommunene Skedsmo, Fet og Sørums til landets niende største kommune med stasjonsbyen Lillestrøm som administrativt sentrum. Lillestrøm er også den nye

³⁷¹ Lillestrøm kommune u.å.

storkommunes eneste by, største sted og det av de gamle kommunesentrene som ligger nærmest Oslo.³⁷² Kommunen ble tvangssammenslått som en del av Solberg-regjeringens kommunereform. Dette til tross for at flertallet av innbyggerne i de tidligere tre kommunen stemte imot sammenslåingene.³⁷³

Kommunesammenslåingen førte til at 650 ansatte skulle flyttes. Skedsmo rådhus på Lillestrøm ble sentrum for administrasjonen. Her ville det bli trangt om plassen, mens det fortsatt var god kapasitet på Sørumsand rådhus og i rådhuset i Fet. Sørumsand rådhus skulle bli skole for voksenopplæring, mens Fet rådhus fortsatt skulle være tilholdssted for en mindre del av kommuneadministrasjonen.³⁷⁴

Fet rådhus skulle bli et sentrum for storkommunes barnevernstjenester og arbeidsplass for 104 ansatte.³⁷⁵ De ansatte protesterte fordi de fryktet at færre vil bruke barneverntjenestene siden de ble lagt utenfor Lillestrøm. Kommunen mente også flyttingen ville kreve ombygging av Fet rådhus for rundt 100 millioner kroner, noe som førte til at flytteplanene ble skrinlagt januar 2020.³⁷⁶

I desember 2019 flyttet de siste ansatte ut fra Sørumsand rådhus.³⁷⁷ Det ble starten på en diskusjon om hva som nå skulle skje med bygningen. Planen var at rådhusets skulle bli et senter for voksenopplæringen i den nye storkommunen, men ideene ble lagt på is. Det ble anslått at bygningen hadde et vedlikeholdsetterslep på rundt 80 millioner kroner, og at en nødvendig oppgradering av bygget til voksenopplæring ville koste mellom 15 og 25 millioner kroner. Takhøyden ble ansett å være for lav, ventilasjonen for dårlig, det elektriske anlegget gammelt, samt at dører og vinduer på sikt trengte utskifting.³⁷⁸

Nå ønsket Lillestrøm kommune isteden å selge gamle Sørumsand rådhus, noe som ble møtt av protester fra lokalbefolkningen på Sørumsand.³⁷⁹ Lars Tallhaug fra Sørumsand arbeiderlag var en av dem som stilte seg kritisk til at rådhuset skulle selges og at funksjoner flyttes fra Sørumsand til Lillestrøm. «Uten møteplasser og aktivitet vil Sørumsand bli en soveby der folk til slutt ikke kjenner hverandre, men bare sitter i hver sin leilighet.», skrev Tallhaug.³⁸⁰

³⁷² Askheim 2022

³⁷³ NTB, 2018

³⁷⁴ Karterud, 2019

³⁷⁵ Karterud, 2019

³⁷⁶ Christensen, 2020

³⁷⁷ Stensås, 2021

³⁷⁸ Stensås, 2021

³⁷⁹ Pedersen, 2021; Stensås, 2021; Tallhaug, 2020.

³⁸⁰ Tallhaug, 2020

Lillestrøm SV ved Amund Pedersen ville ha offentlige institusjoner inn i bygningen eller at lokalsamfunnet selv kunne ta huset i bruk. Han framholdt at bygningen har unike arkitektoniske kvaliteter og at den burde gjenbrukes.³⁸¹ I juni 2021 vedtok flertallet i kommunestyret at det gamle rådhuset midlertidig skal tas i bruk til aktiviteter for barn og unge. Det settes ikke av penger til oppgradering av bygningen.³⁸² Bygningen skal bli et tilholdsted for frivillige med blant annet kontorer og ungdomsklubb.³⁸³

6.2. Bygningsbeskrivelse

Rådhuset ligger i det gamle kommunesenteret Sørumsnad, ca. hundre meter nord for jernbanestasjonen og den forhenværende hjørnesteinsbedriften Sørum verksted.

Bygningskomplekset som sto ferdig i 1974 er tegnet av arkitektduoen Bjørn Christophersen og Rolf Hvalbye.³⁸⁴ Bygningene har et brutto gulvareal på 3800 kvadratmeter, fordelt over to bygninger: et administrasjonsbygg og et helsebygg.³⁸⁵ Hovedbygget rommet postkontor, kommunestyresal, formannskapssal, kontorer til administrasjonen og sentrale politikere. Her var det distriktpsikolog, ungdomsavdeling, samt kontorer for ordfører og rådmannen.³⁸⁶ I helsebygget lå apotek, helsestasjon, brannstasjon og vaktmesterleilighet.³⁸⁷

Sørums rådhus er et resultat av at det gamle kommunehuset på Nordli hadde blitt for lite. I 1962 ble kommunene Sørums og Blaker til den nye storkommunen Sørums. Kommunen flyttet inn i de gamle kommunelokalene til Blaker, men huset på Nordli viste seg fort å være for lite. I august 1969 ble det nedsatt en plankomite for å få på plass et nytt rådhus på Sørumsand. En byggekomite ble opprettet i april 1972, og rådhusbygningen kom i gang året etter. 1. april 1974 sto nye Sørums rådhus ferdig med en prislapp på ca. 9 millioner kroner.³⁸⁸

³⁸¹ Pedersen, 2021

³⁸² Stensås, 2021

³⁸³ M. H. Flaen, personlig kommunikasjon, 8. april og 27. juni 2022

³⁸⁴ Vedlegg 22

³⁸⁵ Sørums kommune 2015

³⁸⁶ Lillestrøm byggesaksarkiv. Sørums rådhus. 64-401-2, 64-402, 64-403-2.

³⁸⁷ Lillestrøm byggesaksarkiv. Sørums rådhus. 64-407-2.

³⁸⁸ Sørums kommune 2015.

Bilde 31: Sørumsand rådhus grenser til en frodig park.

Bygningen er frittliggende i en åpen park på området som tidligere tilhørte den tidligere husmorskolen Jentoft. Dette er en flat tomt med flere storvokste løvtrær. Fortsatt ligger den gamle skolebygningen mot nordvest. Mot nord er det også bygget en ny videregående skole. I vest er det plassert et nyere leilighetsbygg, mens handelsområde Sørumsand ligger i sør. Fra øst fungerer administrasjonsbygget som et fondmotiv i enden av Kuskerudvegen. Sør for veien ligger en villa i empirestil, mens helsebygget er lagt i nord. Sistnevnte er en rektangulær bygning i en etasje med kjelleretasje og flatt tak. Bygningen er oppført samtidig med administrasjonsbygget. Det er kledd med fasadeelementer i koksgrå naturbetong og har dobbelt insoalsjongs glass vinduer i aluminium. Bygningen er utstyrt med et klokketårn i umalt betong som fungerte som også slangetårn for brannstasjonen i kjelleretasjen. Apotek og helsestasjon lå i første etasje med utgang mot Kuskerudvegen.³⁸⁹

³⁸⁹ Lillestrøm byggesaksarkiv, Sørumsand rådhus, 64-407-2.

Bilde 32: Sørums rådhus ligger i enden av Kuserudvegen

Administrasjonsbygningen, selve rådhuset, ligger i enden av veien. Bygningen vender ut mot et torg belagt med betongheller og utstyrt med springvann, med kommer av umalt mønstret betong. Torget tjenestegjør i dag som parkeringsplass. Bygningskomplekset er satt sammen av tre ulike volum: en rektangulær hovedfløy, en kube og et mindre rektangel. Hovedfløyen er som helsebygget kledd med prefabrikkerte fasadeelement i koksgrå naturbetong. Mellom fasadeelementene løper vindusbånd satt sammen av større kvadratiske og mindre rektangulære vinduer adskilt med et felt med umalt betong. De to vindustypene er plassert ut i et repetitivt mønster der kvadrat avløses av rektangel som igjen avløses av kvadrat. Størrelsen på fasadeelementene harmonerer med de ulike vindusstørrelsene. Vinduene er i aluminium med dryppeneser av kobber. I hovedfløyen er hovedinngangen markert ved hjelp av en forenklet loggia med pilarer i ubehandlet betong. Mot sør ligger også en mindre inngangsdør som tidligere var inngang til postkontoret.³⁹⁰

³⁹⁰ Befaring Sørums 8. mars og 8. april 2022.

Bilde 33: Helsebygget med slangetårn

Den sammenhengende fasaden brytes opp av et kubisk volum som krager ut fra resten av bygningen. Kuben står i kontrast til den rektangulære hovedfløyen. Vinduene er større og løper fra gulv til tak. Her er det ingen fasadeelement, men slett og malt betong. Kuben rager også rundt en meter over resten hovedfløyen. Den fungerer som et blikkfang. Kontrasten signaliserer at kubens rommer kommunestyresalen som skiller seg tydelig fra resten av bygningen.³⁹¹

Det siste volumet ligger i enden mot nord. Et mindre rektangulært trappetårn, også det i ubehandlet mønstret betong men uten andre lysinnslipp enn et sammenhengende felt med glassbyggerstein. Mønsteret i betongen er det samme som i kummene på springvannet ved torget. Volumet krager ut fra hovedfløyen og bryter med den sammenhengende fasaden. I nyere tid har det også blitt bygget et heistårn ved baksiden mot vest. Det kvadratiske volumet er kledd med hvit puss og står i kontrast til de koksgrå betongelementene og den grå betongen.³⁹²

³⁹¹ Befaring Sørumsdal 8. mars og 8. april 2022.

³⁹² Befaring Sørumsdal 8. mars og 8. april 2022.

Bilde 34: Trappetårn i betong

Hovedbygget bærer preg av en tydelig strukturalisme som enkelt skal kunne utvides. Hvis behovet for nye lokaler skulle melde seg hadde det vært enkelt å utvide bygningen med en ny fløy mot sør.³⁹³ Her ligger det ingen andre bygninger, noe som også var tilfellet i 1974 da bygningen sto ferdig.³⁹⁴

Innvendig er bygningen dominert av cellekontorer. Fra hovedinngangen kommer de besøkende inn i en trappegang der det tidligere lå en liten resepsjon. Til høyre og venstre for inngangen leder dører inn til lange vindusløse ganger med kontorer. Den lille vestibylen domineres av en massiv betongtrapp som leder opp og nedover i bygningen. Himlingen er lav og takhøyden anslås å være rundt 220 centimeter. Her er det lagt grå plater i aluminium.³⁹⁵

³⁹³ Befaring Sørumsund 8. mars og 8. april 2022.

³⁹⁴ Fjellanger Widerøe AS 1974.

³⁹⁵ Befaring Sørumsund 8. april 2022.

Bilde 35: Trappegang ved hovedinngangen.

Kommunestyresalen er et lyst og luftig rom hvor det er høyt under taket. De generøse vinduene og lysinnslippene i taket sørger for godt med dagslys. Himlingen er belagt med slanke trespiler, mens den ene vegg er i betong. I enden av rommet ligger et lavt podie og en mønstret betongvegg. Høyden på podiet understreker at talarene som befinner seg her har makt. Rommet har ingen fastmonterte møbler, noe som vitner om at det her har vært ambisjoner om at kommunestyresalen skal være en flerbrukssal. Løse bord og stoler kan fjernes slik at rommet kan brukes til mer enn bare møter. Fra den langsgående korridoren kan besøkende se rett inn i salen takket være store avlange vinduer fra gulv til tak.³⁹⁶

³⁹⁶ Befaring Sørumsund 8. april 2022.

Bilde 36-38: Kommunestyresalen i andre etasje.

Korridorene flankeres av furudører som leder inn til cellekontorene. Her er det ikke noen åpene kontorlandskap og korridorene er mørke, men enkelte steder er taket utstyrt med overlys.³⁹⁷ Kontorene ble gruppert i ulike avdelinger, med to avdelinger i hver etasje. I kjelleren lå distriktpspsykologen mot nord, mens ungdomsavdelingen holdt til i sør. Mellom avdelingene lå rådhuskantina.³⁹⁸ I første etasje lå økonomiavdelingen med kommunekasserer, revisjon og lønningskontor i nord, mens sosialavdelingen med kuratorer og skolesjef holdt hus i sør.³⁹⁹ Avdelingen var adskilt ved hjelp av vestibylen rundt inngangen.⁴⁰⁰ I andre etasje lå Plan og byggesaksavdelingen med teknisk sjef, planleggere, agronom og kommunegartner mot nord. I sør, hvor en stor del av bygget utgjøres av kommunestyresalen, var resten av de politiske funksjonene med formannskapssal, formannskapssekretariat og ordførerkontor. Her var også rådmannens kontor, samt kontor til to konsulenter.⁴⁰¹

³⁹⁷ Befaring Sørumsund 8. april 2022.

³⁹⁸ Lillestrøm byggesaksarkiv, Sørumsund rådhus, 64-401-2

³⁹⁹ Lillestrøm byggesaksarkiv, Sørumsund rådhus, 64-402.

⁴⁰⁰ Befaring Sørumsund 8. april 2022.

⁴⁰¹ Lillestrøm byggesaksarkiv, Sørumsund rådhus, 64-403-2

Bilde 39: Korridor utenfor kommunestyresalen.

Innerst i denne søndre fløyen av bygningen ligger to av bygningens største kontorer: rådmannskontoret og ordførerkontoret. Sistnevnte er et hjørnekontor og bygningens største. Utenfor kontorene er en liten lobby og en dør som leder rett inn til møterommet som huser formannskapet. I begge endene av bygningen leder mindre betongtrapper mellom etasjene, slik at de ansatte slipper å ta i bruk hovedtrappen. All den synlige betongen som er brukt innvendig er preget av samme mønster som på trappetårnets fasade og kummene i springvannet.⁴⁰²

⁴⁰² Befaring Sørumsund 8. april 2022.

Bilde 40: Lobby utenfor kontor.

6.3. Bygningsanalyse

Det at kommunestyresalen er rådhuset blikkfang sier noe om at denne delen er bygningens viktigste del. Den er høyeste punkt, har de største vinduene og har den utformingen som står i største kontrast til resten av fasaden.⁴⁰³ Det kan tolkes dithen at bygningens demokratiske funksjon, som stedet der beslutninger som berører lokalsamfunnet er det mest sentrale.

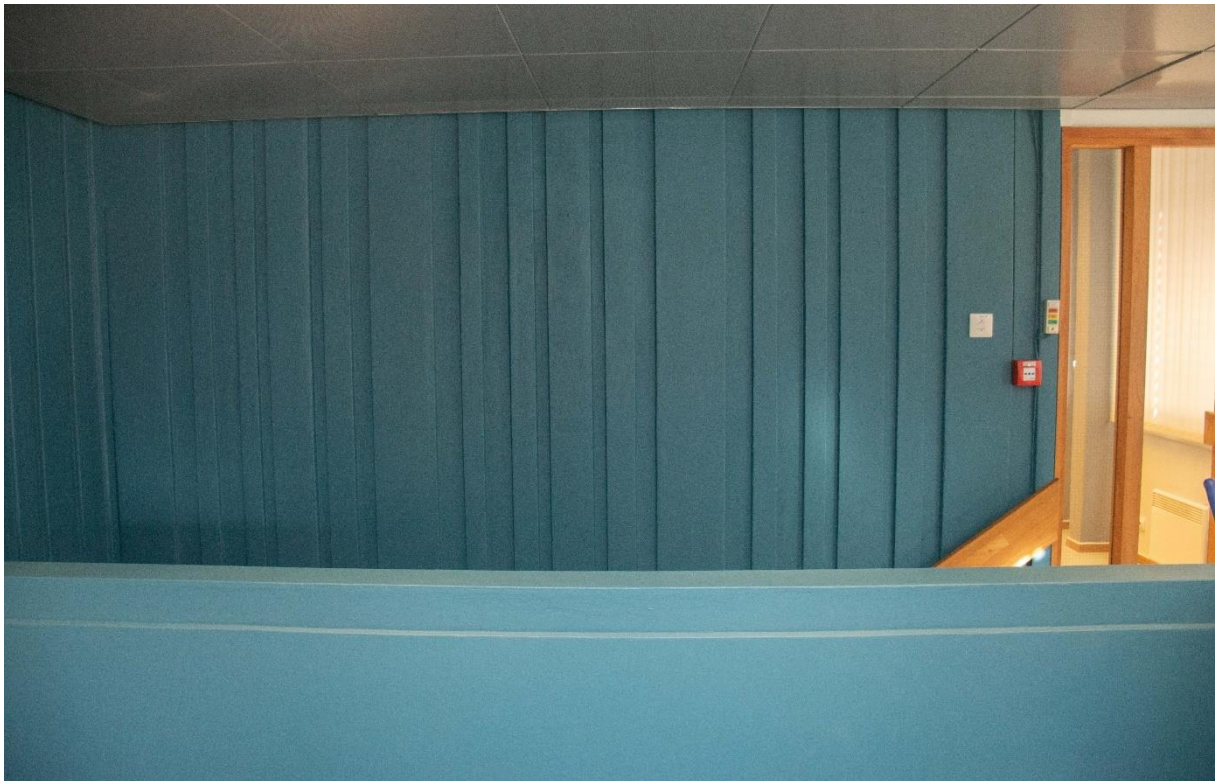
Inngangspartiet er også framtrødende, men mangler i motsetning til mye eldre monumentale rådhusarkitektur trapp. Den forenklete loggiaen med betongpilarer referer likevel til klassiske søyleganger som nettopp er et trekk fra monumental arkitektur. Pilarene er derimot ikke høyere enn en etasje og døra er en enkeltdør i aluminium, som like godt kunne ledet inn til en liten kiosk eller bakdør.⁴⁰⁴ Nettopp fordi inngangen ikke er spesielt prangende gir den inntrykk av å være åpen for alle. Et sted der alle kan komme inn uavhengig av klasse, status og kulturell kapital. Mangelen på trapp eller annen uframkommelig stigning viser at hvem som helst, uavhengig av fysikk kan komme inn og med det er velkommen. Samtidig kunne den lille inngangsdøren vært en bakdør eller en personalinngang, noe som kan skape en usikkerhet blant de besøkende. Er det virkelig her jeg går inn? Har jeg noe her å gjøre? Men

⁴⁰³ Befaring Sørumsund 8. mars og 8. april 2022.

⁴⁰⁴ Befaring Sørumsund 8. mars og 8. april 2022.

her er det nettopp loggjan som forteller at dette er hovedinngangen, ikke den enkle aluminiumsdøren.

Den mønstrete betongen som både brukes ute og inne kan symbolisere at det offentlige rommet ikke bare er begrenset til plassen utenfor rådhuset. Det fortsetter også inn i bygningen, ved trappene og i kommunestyresalen.⁴⁰⁵ De generøse vinduene mellom kommunestyresalen og kontorgangen gir et inntrykk av transparens. Det kan indikere at det som skjer inne i gangen og på kontorene er gjennomsiktig og åpnet for alle som ønsker å se.

Bilde 41: Mønstret betong i sidetrapp mot nord.

Dybde i en bygning indikerer makt.⁴⁰⁶ Ordførerkontoret og rådmannskontoret er plassert i andre etasje, lengst inn i bygningen, noe som kan symbolisere makt. Det at ordførerkontoret ligger lengere inn enn kontoret til rådmannen indikerer at den høyest folkevalgte personen i kommunen er viktigere enn den høyeste administrativt ansatte.

⁴⁰⁵ Befaring Sørumsund 8. april 2022.

⁴⁰⁶ Markus 1993: 16.

6.4. Typologiske trekk

Sørum rådhus er svært representativt for rådhusetypologien som preger Akershus i årene fra 1955 til 1980. Bygningen har de mest sentrale trekkene fra rådhusets gullalder da utbyggingen av velferdsstaten var som mest aktiv. Sørum rådhus er frittliggende og ligger sentralt plassert i kommunes største tettsted. Det står i kontrast til omgivelsene og fungerer som fondmotiv. Administrasjonsbygget har en lang fasade, men ligger ikke på noen topp, snarere i en dump. Komplekset har trekk fra historisk rådhusarkitektur som torg, loggia og kommunestyresal markert med større vinduer. (Se kap. 5.)

Bygningen har også sentrumdannerende trekk. (Se kap. 5.2.) Den rommer mer enn bare kontorer til administrasjon, ordfører og kommunestyresal. Bygningen er flerfunksjonell med postkontor, samt helsestasjon, apotek, vaktmesterleilighet og brannstasjon i helsebygget. Postkontoret er utstyrt med egen inngang uavhengig av hoveddøra, mens apoteket og helsestasjonen har felles inngang i eget bygg. Betongmønsteret som går igjen både ute og inne i bygningen vitner også om en rådhusetypologi preget av detaljomsorg. Den synlige kommunestyresalen er også typisk for perioden. Sørum rådhus har i form og markering av salen klare likehetstrekk med Gamle Skedsmo rådhus på Strømmen fra 1957.⁴⁰⁷

Det som derimot er uvanlig ved rådhuset på Sørum er oppdelingen i to separate bygg som ligger i overkant av 10 meter fra hverandre. Bygningene er like hverandre i form og materialbruk, men framstår likevel på grunn av avstanden som to uavhengige bygninger. Helsebyggets fungerer som en publikumsrettet del der apotek og helsestasjon fyller hele første etasje. Bruken av rådhusårn er også helt unik i Akershus i denne perioden. Rådhusårnet er kun brukt i to andre rådhus, begge to oppført på 1990-tallet.⁴⁰⁸

6.5. Kulturminneverdier

De mest framtrede kulturminneverdiene til Sørum rådhus er bygningens arkitekturhistoriske verdi, estetiske verdi, håndverksmessig verdi, sjeldenhet og autenticitet (Se kap. 2.3.). Den arkitekturhistoriske verdien blir forsterket gjennom de funnene som er gjort i typologien. Takket være den kan bygningen settes inn i en historisk kontekst. Den blir nå en representant for en bestemt bygningstype bygget i en bestemt periode. Det at rådhuset på Sørum er så representativt for perioden gir den en klar arkitekturhistorisk verdi som et

⁴⁰⁷ Vedlegg 19

⁴⁰⁸ Vedlegg 20, 23

typisk eksempel på rådhusbyggen i fylket fra perioden. Det er tydelig at dette er nettopp et rådhus, ikke en hvilken som helst kontorbygning. Den markerte kommunestyresalen, torget og den forenklete loggiaen er typologiske trekk som understreker bygningens funksjon.

Bygningens estetiske verdi ligger spesielt i detaljene, blant annet bruken av den mønstrete betongen, som er gjennomgående både ute og inne. Den særegne bruken av betong har også en tydelig håndverksmessig verdi. Rådhuset er sjelden om det sammenlignes med de andre rådhusene fra perioden som er analysert i rådhus typologien for Akershus. Bygningen er den eneste fra 1945 til 1989 som er utstyrt med rådhus tårn. Sørums rådhus har også høy materiell og visuelle autentisitet. Det har ikke kommet noen tilbygg etter at bygget sto ferdig. E Bygningens fasade og store deler av innsiden framstår som så godt som uendret.⁴⁰⁹ Betongelementene, aluminiumsvinduene og utgangsdørene er typiske fra perioden. Det samme er de innvendige kontordørene, takplatene og deler av linoleumsbelegget. Betongen inne i bygningen har blitt malt i en blågrønn fargetone, men dette er en endring som er fullt mulig å reverser hvis det er ønskelig senere.

Hva slags identitetsverdi en bygning har er vanskelig for mange å bedømme før bygningen er borte.⁴¹⁰ Det virker som om verdien blir tydelig først den dagen bygningen kan bli revet. Mens rådhusene som har blitt beskrevet i typologien for øyeblikket ikke er truet av rivning, er det fortsatt et tema i Sørums. I Sørums viser mediedekningen at flere tillegger rådhuset symbolverdi og at bygningen har identitetsverdi for flere av innbyggerne.

Lars Tallhaug fra Sørums Arbeiderlag skrev en kronikk i 2020 etter at rådhuset hadde stått tomt i under ti måneder. «Etter kommunesammenslåingen har vi sett en svært rask degradering av Sørumsand som levende tettsted. Det har blitt mange nye boliger, men færre arbeidsplasser og møteplasser. Legevakta er lagt ned, Sørums sykehjem er lagt ned og rådhuset står tomt».⁴¹¹ Han krever at kommunen finner ny bruk til bygget. Tallhaug diskuterer ikke den fysiske bygningen, men de funksjonene som har forsvunnet fra den: «Rådhuset på Sørumsand ligger meget sentralt til ved togstasjonen. Det bør derfor ikke være noe problem for politikerne å bestemme at en del av administrasjonen skal ha tilhold på Sørumsand».⁴¹²

⁴⁰⁹ Befaring Sørums 8. mars og 8. april 2022.

⁴¹⁰ Bull 1987: 15

⁴¹¹ Tallhaug, 2020

⁴¹² Tallhaug, 2020

Sitatene kan tolkes som at det at det ikke finnes noen politisk administrasjon på Sørumsand gjør tettstedet til et annenrangs sted bak det nye administrasjonssenteret Lillestrøm. Det at bygningen har administrative funksjoner symboliserer at Sørum er et lokalsamfunn.

Pensjonistene Liv Karin Breivik, Reidun Fyen og Bjørg Ødegård blir intervjuet av lokalavisa Indre Akershus blad etter at bygningen har stått tom i ett og et halvt år. Det presenteres som pensjonistene er noen tilfeldige innbyggere avisa møtte da de vare ute for å lage en sak om rådhuset. «Vi har mistet sykehjemmet. Nå tar de kanskje fra oss rådhusbygget og».⁴¹³ De fortsetter: «Det er uansett fryktelig hvis huset rives».⁴¹⁴ De tre pensjonistene komme også med forslag om at bygningen kan brukes som et samlingssted for unge og eldre og at det er verdt å investere penger i dagens bygning.⁴¹⁵

Pensjonistenes uttalelse kan tolkes som at bygningens funksjon og den materialiserte bygningen har identitetsverdi for dem og symbolverdi. Her brukes rådhuset som et symbol på Sørum som selvstendig administrativ enhet. Ved at det ikke lenger finnes noe rådhus er denne selvstendigheten borte. Nå blir man bare en del av noe større, der sentrum er flyttet utenfor på Sørumsand og med det vekk fra lokalsamfunnet. Symbolverdien er ikke bare knyttet til bygningens funksjon som rådhus, men også den fysiske bygningen i seg selv. Det kan i alle fall ligge implisitt i sitatet om at det er fryktelig hvis rådhuset rives. Om man i virkeligheten ønsket seg et hvilket som helst nybygg hadde det ikke vært nødvendig å bevare dagens rådhusbygg. Da kunne man bare ha revet og erstatte rådhuset med en bygning spesialbygget som samlingssted for ungdom og eldre.

Amund Pedersen fra Lillestrøm SV krever i en kronikk opprustning av dagens rådhus. Dette meningsinnlegget sto på trykk dagen etter intervjuet med pensjonistene, altså rundt ett og et halvt år etter at funksjonene forsvant fra rådhusbygningen. Pedersen og partiet vil bruk litt penger slik at byggingen kan tas i bruk. «Gamle Sørum rådhus bør tas i bruk på en måte som gir noe tilbake til Sørumsand. Enten ved at en offentlig institusjon flytter inn eller at lokalsamfunnet selv tar huset i bruk.»⁴¹⁶

I motsetning til i de andre trekker Pedersen også fram rådhusets verdi som kulturminne:

«Sørum rådhus ble bygget i 1974 og er et eksempel på rådhusarkitektur fra perioden.

Bygget har unike arkitektoniske kvaliteter og – uansett hva man måtte mene om huset

⁴¹³ Stensås, 2021.

⁴¹⁴ Stensås, 2021.

⁴¹⁵ Stensås, 2021.

⁴¹⁶ Pedersen, 2021.

– representerer det en variasjon i bygningskulturen på Sørumsand som kontrast til for eksempel Kuskerudvillaen (der Trines er i dag). Dessuten er rådhuset en stående påminnelse om stedets historie som kommunesenter.».⁴¹⁷

Her er det vanskelig å mistolke hva Pedersen mener er bygningens verdi. Den har symbolverdi som et offentlig bygg som skal brukes av det offentlige eller av «lokalsamfunnet selv». Det er med andre ord rådhusets som innbyggernes hus som er viktig. Et nybygg blir ikke diskutert og det legges til at nettopp dagens bygning skal tas i bruk. Bygningen er en «påminnelse», det vil si at den er et symbol over den gangen da Sørumsand var et kommunesenter.

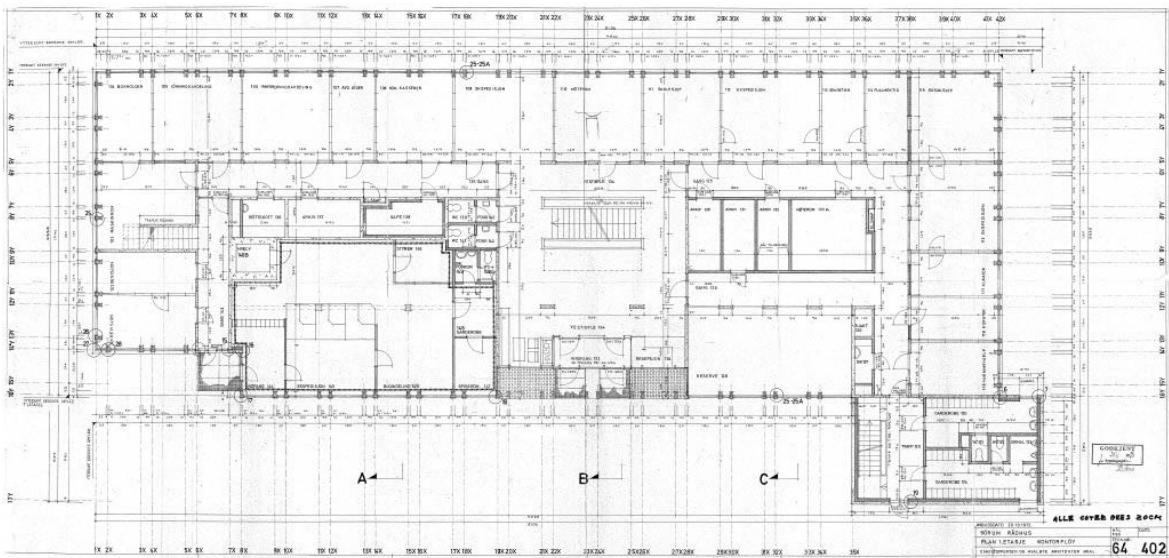
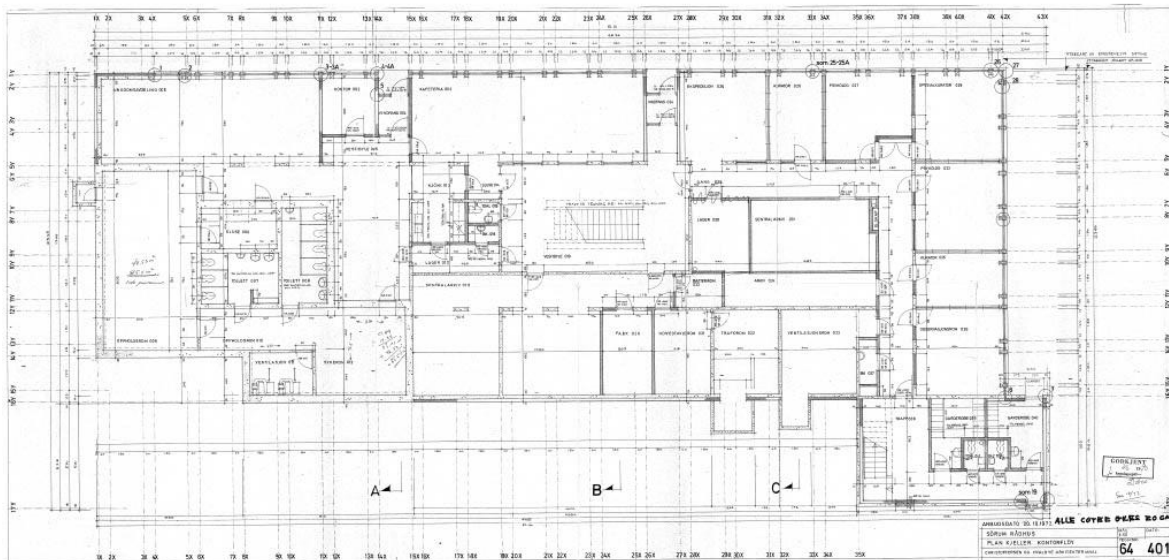
Kort oppsummert viser disse tre artiklene forklarer at bygningen har identitetsverdi for dem som er intervjuet eller har skrevet kronikk, men gir også en klar pekepinn på hvilken symbolverdi rådhus har. Om denne oppfatningen deles av flertallet i Sørum er vanskelig å tallfeste, men det er åpenbart at bygningen har symbolverdi som et fysisk spor etter kommunens selvstendighet.

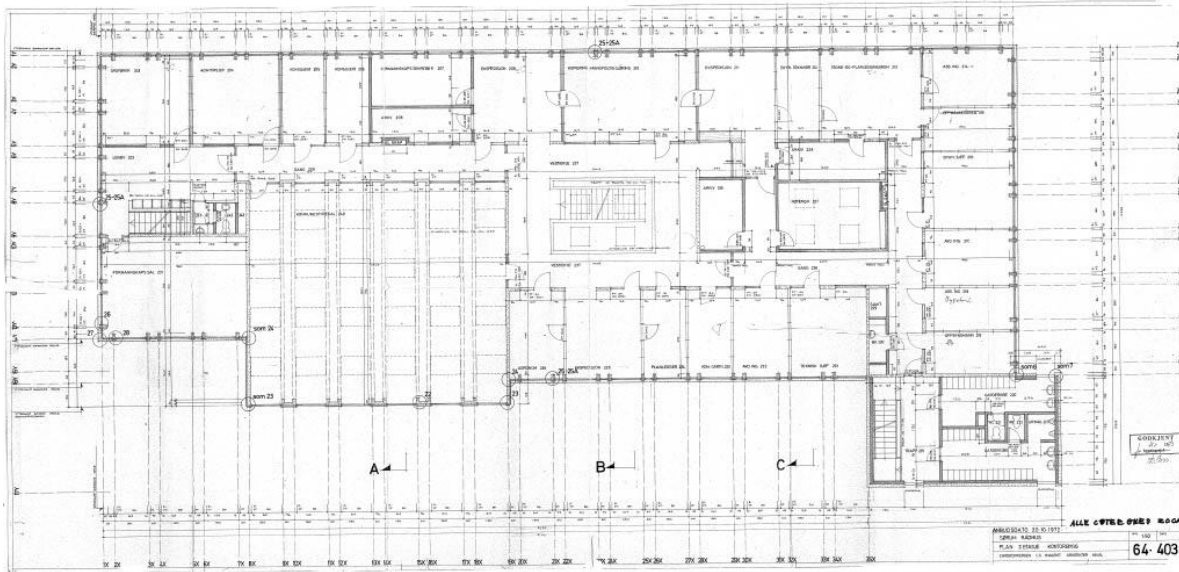
6.6. Diskusjon om ny bruk

Bygningen skal endre bruk fra forhenværende rådhus til et «frivillighetens hus». Hva det nye bygget skal hete er ikke avgjort ennå. Her kan kommunens innbyggere sende inn navneforslag.⁴¹⁸ Dette er tilpasset ombruk som etter planen ikke skal bli synlig i fasaden. Det kommer ingen nye tilbygg eller nye vindusåpninger. Kledning og vinduer skal heller ikke dekkes til eller erstattes med nytt. Det er innvendig endringen skjer.

⁴¹⁷ Pedersen, 2021.

⁴¹⁸ M. H. Flaen, personlig kommunikasjon, 8. april og 27. juni 2022

Bilde 42-44: Originale plantegninger over rådhuset i Sørums tre plan med kjeller, første etasje og andre etasje.⁴¹⁹

I kjelleren tas kantina i bruk som ungdomskafe, mens naborommene mot nord tas i bruk som ungdomsklubb. Her blir fire rom til ett ved at veggene mellom dem rives. Resten av etasjen brukes til lagerlokale. I første etasje blir søndre del tatt i bruk til ulike møterom, mens reserverommet mot nord skal brukes som e-sporterom. Hvor mange vegger som rives her er ikke helt klarlagt. Her er flere rom fortsatt ikke fylt med noen funksjon, men planen er at det skal skje på sikt. I andre etasje tas søndre del i bruk som utlånskontorer til frivillige lag og organisasjoner. Vegg mellom de to konsulentkontorene er revet. Hva som skjer med rådmann- og ordførerkontoret, er ikke klart. Kommunestyresalen tas i bruk til møter og filmvisninger. Her er det ikke gjort noen endringer. I enden av nordre del skal frivillighetssentralen holde til. Her det revet lettvegger mellom enkelte kontorer.⁴²⁰

Det er også en tydelig innvendig addisjon.⁴²¹ Det er satt inn branndører mellom trappehallen og kontorgangene, i alt ti nye dører. Dørene sørger for at bygningen kan deles opp i ulike soner, avhengig av bruk. Det skaper et skille mellom den åpne delen i kjelleren der det skal lages ungdomskafe og de mer lukkede kontorer. For å komme inn til kontorene kreves adgangskort.⁴²²

⁴¹⁹ Lillestrøm byggesaksarkiv, Sørums rådhus, 64-401-2, 64-402, 64-403-2.

⁴²⁰ M. H. Flaen, personlig kommunikasjon, 8. april og 27. juni 2022.

⁴²¹ Harlang & Algreen-Petersen 2015: 86-87.

⁴²² M. H. Flaen, personlig kommunikasjon, 8. april og 27. juni 2022.

En utfordring med bygningen er at brannvesenet i Lillestrøm på grunn av manglende brannsikkerhet har satt begrensinger på hvor mange mennesker som kan oppholde seg i bygningen samtidig. Antallet er satt til maks 25 personer per. fløy, det vil si 50 personer per. etasje. I den gamle kommunestyresalen er antallet satt til 50 personer. Hovedargumentet for restriksjonene er manglende rømningsveier, blant annet fordi vindusåpningen er for små. Takhøyde anses også å være for lav.⁴²³

Rådhuset har gått fra å være et administrasjonsbygg til å bli et nytt hus for de frivillige. Endringen som er gjort er gjort på innsiden av bygningen og har ikke påvirket fasaden, volumenene eller det omkringliggende kulturmiljøet. Det er isteden et fåtall av de innvendige rommene som endres. Dette er den formen for transformasjon Harlang og Allgreen Pedersen kaller omforming.⁴²⁴ Endringene faller også inn under den delen av transformasjon som kalles tilpasset ombruk. skjer på bygningens premisser. Det er tatt utgangspunkt i de kvalitetene som allerede finnes. Det er ikke bygningen som tilpasses bruken, men bruken som tilpasses etter bygningen. De eneste materielle endringene som blir gjort er fjerningen av ca. ti vegger for gjøre rommene større. Pluss noe mindre malearbeid. En slik tilpasset ombruk kan være godt kulturmiljøvern og ikke minst bærekraftig for klima og miljø.

Ombruken av Sørums rådhuset har trekk fra både Aemulatio og Ruination (Se kap. 2.2). Aemulatio dukker opp i forsøket på å kopiere de eldre dørene mellom trappegangen og de interne områdene. De eldre dørene er riktignok i furu, men den lyse tregløden minner om dem som finnes i de nye eikefinerdørene. Likevel er ombruken av Sørums rådhus er først og fremst ruination, dette til tross for at det ikke er en ruin i tradisjonell forstand. Bygningen er tom og forlatt, klar til å tas i bruk. Prosjektet i Sørums er en uformell brukerstyrt prosess med minimale endringer av bygningen.⁴²⁵ Kommunen har riktignok gitt penger, men det er brukerne selv, med leder for frivillighetssentralen Mette H. Flaen i spissen som skal tilpasse huset slik at det fungerer for dem. Nettopp fordi budsjettet er så lite er det ingen arkitekter og alt er opp til brukerne å finne ut. Møblene kjøpes billig og er i stor grad bruktfunn og gjenbruk. Endringen av bygningen tas gradvis ettersom hvor mye penger de frivillige får⁴²⁶

Nettopp fordi endringen er så lite omfattende og det er så lite penger involvert trenger ikke tilpasset ombruk å påvirke dagens bygningsmasse i spesielt stor grad. De endringen som skjer

⁴²³ M. H. Flaen, personlig kommunikasjon, 8. april og 27. juni 2022.

⁴²⁴ Harlang & Allgreen-Petersen 2015: 87.

⁴²⁵ Plevoets & Van Cleempoel: 44.

⁴²⁶ M. H. Flaen, personlig kommunikasjon, 8. april og 27. juni 2022.

påvirker først og fremst bygningens autentisitet. Innvendig har ca. 10 vegger blitt revet for å lage større rom. Dette går utover den visuelle og materielle autentisiteten. Samtidig er dette reversible endringer. Plantegningene forteller om hvor de opprinnelige veggene har vært og hvilke mål de har hatt. Det samme gjør sporene i linoleumen, der veggens plassering og tykkelse blir synlig inne i bygningen. Denne endringen er med andre ord lesbar og blir det Plevoets & Van Cleempoel kaller et palimpsest (Se kap. 2.2.) Sporene i gulvbelegget sier oss også at veggene har blitt revet etter at linoleumen ble lagt, noe som forteller at dette er en ny endring.

Bilde 45: Spor etter vegg i linoleumsbelegg i første etasje.

Den største forandringen ved bygningen er at rådhusets funksjonsautentisitet endres (Se kap. 2.3.) Dette er nettopp en av forutsetningene for tilpasset ombruk og dermed vanskelig å unngå. Men denne endringen kan framstå som relativt omfattende når det kommer til et så symboltungt bygg som et rådhus. Om eksempelvis en bensinstasjon blir til kafe vil ikke symbolverdien veie like tungt. Befolkningens reaksjoner i mediene viser at bygningen i tillegg til symbolverdi også har identitetsverdi for en større gruppe. Det er med andre ord ikke helt likegyldig hva bygningen brukes til. Markus viser også at bygningens funksjon harmonerer med formen. Om form og funksjon glir for langt fra hverandre kan det også bli vanskelig å

forstå hva bygningen rommer.⁴²⁷ Men ved å bruke rådhuset som en bygning for kommunes frivillige vil huset være en offentlig bygning. Den autentiske funksjonen er fortsatt endret til noe annet, men den nye bruken er likevel av tilsvarende art. Det er en bygning som skal romme et tilbud til befolkningen i nærområdet. Gjennom rådushistorien har det kommet fram at flere rådhusbygninger har blitt bygget med nettopp kommunens befolkning for øyet. Mange rådhus bære jo nettopp preg av å være et slags «folkets hus» - en bygning for kommunens innbyggere, ikke bare byråkrati og politikere. Det å bruke rådhuset som tilholdssted frivillige lag og foreninger, samt ungdomstilbud er nettopp i pakt med denne felleskapstanken. Rådushistorien fra Akershus viser at rådhus fra 1970-tallet har blitt bygget med ungdomsklubb.

Dagens løsning er ikke permanent. Kommunene kan fortsatt gå inn for en kraftig oppgradering av bygget eller selge det, noe som verste fall vil føre til at bygningskomplekset rives til fordel for boliger. Et annet spørsmålet er hva som hadde skjedd med bygningen hvis man hadde friere økonomiske rammer. Dagens tilpassede ombruk er en konsekvens av at de frivillige har svært få midler og må få mest mulig igjen for hver krone. På spørsmål om hva de hadde gjort hvis de hadde friere økonomiske rammer svarer Mette H. Flaen at hun ønsker å erstatte de gamle skrusikringene med et nytt elektrisk anlegg, slått ned noen flere vegger og utbedret kommunestyresalen slik at den ble svalere og bedre ventilert.⁴²⁸

Skal bygningen fortsatt kunne leses som et rådhus er det viktig at de sentrale typologiske trekkene ikke forvanskeliges eller fjernes. Noe av det som tydeligst skiller rådhuset fra en hvilken som helst annen kontorbygning er de store vinduene som markerer kommunestyresalen. Hvis disse sammen med loggia og tårnet i framtiden skulle bli fjernet vil bygningens type endres, noe som ikke lenger gjør den lesbar. I dag er bygningen ikke underlagt noen form for formelt vern. Den er ikke omfattet av noen hensynssone i kommuneplanens arealdel.⁴²⁹ Bygningen er derimot nevnt i kulturminneplanene som et kulturminne som «må prioriteres».⁴³⁰ Om det i framtiden skal utarbeides en hensynssone for rådhusområdet bør trekkene fra typologien brukes i bestemmelsen. Slik kan det sikres en bevaring av bygningen der de mest sentrale trekkene tas vare på samtidig som det kan åpnes opp for ny bruk.

⁴²⁷ Markus 1993: 32.

⁴²⁸ M. H. Flaen, personlig kommunikasjon, 8. april og 27. juni 2022.

⁴²⁹ Sørums kommune 2019.

⁴³⁰ Sørums kommune 2017: 45.

7. Konklusjon

Målet med denne oppgaven har vært å besvare de to problemstillingene som ble presentert innledningsvis:

Hvilke typologiske kjennetegn har rådhusene som er oppført fra 1945 til 2000 i Akershus?

Hvordan kan rådhus fra denne perioden gjenbrukes på en slik måte at bygningens verdi som kulturminner ivaretas?

Rådhusene i Akershus har hatt en voldsom utvikling. Fram til årene før andre verdenskrig var herredshusene gjerne lave trebygninger store nok til å romme en liten kommuneadministrasjon. Men etter den andre verdenskrig ble bygningen større med flere kontorer, kommunestyresal og flere nye funksjoner. Rådhusene som ble oppført i Akershus fra 1945 til 2000 kan deles inn i fire ulike perioder etter typologiske kjennetegn. Etterkrigstidens rådhus bygget fra 1945 til 1960 er gjerne nøkterne murbygninger med saltak med trekk fra nyempire med trapper og markerte inngangspartier. De rommet kommuneadministrasjon, kontorer og kommunestyresal. Rådhusenes gullalder fra 1955 til 1980 preges av en voksende velferdsstat der de nye rådhusene ofte ble kommunes symbolbygg. Det legges større ressurser i bygningen. De blir høyere, gjerne i betong og omgis ofte av opparbeidete parker og torg. Dette blir demokratiske bygninger der kommunestyresalen gjerne er en synlig del av bygget og de hentet trekk fra historiske rådhus. Nå kom også flere nye servicefunksjoner som postkontor, apotek, legesenter, men også kino, teater og biblioteket inn i rådhuset. De mange funksjonene gjorde at bygningen ofte er sentrumsdannende, noe som vil si at de kan ha fungert som sentrum sine respektive kommuner. Rådhuset forenkles i perioden fra 1975 til 1980. Det nye politiske strømninger og en utflating i offentlig pengebruk. Kommunestyresalen ble ikke lenger en framtrødende del av byggene og de nye rådhusene ble alt mer like alminnelige kontorbygg. De fikk gjerne færre funksjoner og gikk tilbake til å bli administrasjonsbygg med kommunestyresal og kontorer. Det legges mindre omsorg i omgivelsene og flere av rådhusene legges utenfor sentrum. Fra 1990 til 2000 sliter norske kommuner økonomisk. Bygningene fortsatt å være rene rådhusbygg, men ble igjen lagt i de gamle kommunesentrene. Tårn og andre trekk fra historisk rådhusarkitektur ble igjen tatt i bruk.

Bygningstypologien viser hva som kjennetegner rådhusene og hvilke deler det vil være viktig å bevare. Gjennom tilpasset ombruk vil det være essensielt å bevare og dyrke bygningens arkitektoniske verdi, estetiske verdi, håndverks- og materialhistoriske verdi og miljøverdi.

Kommunestyresaler markert med større vinduer, forenklede loggiaer i betong og generøse torg og parker er blant noe av det som kjennetegner rådhusbygningene. Dette vil kunne være avgjørende særtrekk for at bygningen fortsatt skal kunne leses som rådhus. Ofte er rådhusene viktige symbolbygg i kommunen og de kan ha sterk symbolverdi, noe som ikke minst har kommet til syne under kommunereformen. Case-studiene av forhenværende Sørums Rådhus viser at bygningen kan ha sterk symbolverdi og at den for flere har sterk identitetsverdi. Her er funksjonsautentisiteten sentral. Ved tilpasset ombruk av bygningen kan det derfor være viktig at bygningen forblir offentlig tilgjengelige bygg. Stadig strengere krav til kontorbygninger og sammenslåingene etter kommunereformen kan føre til at modernismens rådhus går en usikker tid i møte. Skal rådhusene og deres kjennetegn bevares i framtiden trengs det gode hensynsbestemmelser og vilje til å se bygningens verdi før det der for seint.

Litteratur og kilder

Adresseavisen. (1981, 14. august). Vi gratulerer Melhus kommune med nytt rådhus. s. 13.

Akershus arbeiderblad (1980. 19. november). Rådhuset til 18. mil står ferdig i Fet. s. 13. Dag Karlsen.

Anderson, B. (2004). Den lille sorte. I C.H. Holm (Red.) *Ja, vi elsker ting!/: en artikkelsamling om gjenstander ved museene i Akershus* (41-48). Forlaget Bonytt

Anderson, B. (2015). Bygg for lokalt selvstyre. I Elisabeth Knutsen (red) *Akershus: et kulturhistorisk riss* (421-428). Skald.

Arbeidernes opplysningsforbund (1959). *Kjenn din kommune: Vestby kommune*.

«Arkitekt» (u.å.). I Det norske akademis ordbok. *NAOB*. Hentet 23. juni 2022 fra <https://naob.no/ordbok/arkitekt>

«Arkitektur» (u.å.). I Det norske akademis ordbok. *NAOB*. Hentet 25. juni 2022 fra <https://naob.no/ordbok/arkitektur>

Arvastson, K. & Hammarlund-Larsson, C. (2003). *Offentlighetens materia. Kulturanalytiska perspektiv på kommunhus*. Carlsson Bokförlag.

Askheim, S. (2022, 18. mars). Lillestrøm. I Askheim, S (red.). *Store norske leksikon*. <https://snl.no/Lillestr%C3%B8m>

Attia, S. (2019). *Modern History of Sustainable Architecture: Learning from Case Studies*. Springer.

Aurskog-Hølland byggesaksarkiv. *Aurskog-Hølland rådhus*. 73/224/0/0 Kontor- og Nybygg 1973 27.02.1973 Tegning.

Aurskog-Hølland byggesaksarkiv. *Aurskog-Hølland rådhus*. 73/224/0/0 Kontor- og Nybygg 1973 27.02.1973 Kart, skis

Bjørkmann, K & Gran, E. M. (2017). *Fra fire små til én stor: Aurskog-Høland kommune gjennom femti år*. I K. Bjørkmann, T. M. Bolstad, H. F. Dahl & E. M. Gran. Høland historielag.

Brekke, N. G., Nordhagen, P. J. & Lexau, S. S. (2008). *Norsk arkitekturhistorie: frå steinalder og bronsealder til det 21. hundreåret*. Det norske samlaget.

Brekke, N.G, Nordhagen, P.J & Lexau, S. S. (2008). *Norsk arkitekturhistorie : frå steinalder og bronsealder til det 21. hundreåret*. Det norske samlaget.

Brochmann, O & Kiran, K. (2021, 9. august). Arkitekturhistorie. *Store norske leksikon*.
<https://snl.no/historisk>

Bull, Lisen. (1987). *Kulturminner fra nyere tid: verneverdi og utvelgelseskriterier*. Riksantikvaren.

Byggekunst (1965, nr. 1). Nannestad kommunehus. s. 14-17.

Byggekunst (1974. nr. 1). Ås rådhus. s. 14-17.

Byggekunst (1991, nr. 5). Skedsmo rådhus. s. 302-307.

Byggekunst (1993, nr. 7). Kongsberg rådhus. s. 477-485.

Byggekunst. (1958, nr. 2). Skedsmo rådhus, s. 40-47.

Byggekunst. (1964 nr. 3). Asker rådhus. s. 67-78.

Byggekunst. (1971, nr. 4). Hurdal rådhus, s. 150-151.

Byggekunst. (1974 nr. 1). Våler herredshus. s. 10-13.

Byggekunst. (1976, nr. 3). Sandefjord rådhus. s. 82-87.

Byggenytt (1975, nr. 3). Ski rådhus. S. 14-19.

Byggenytt (1979, nr. 3). Oppegård rådhus. S. 27-29.

Byggenytt (1989, nr. 1). Nittedal rådhus. S 45-47.

Byggeskikknøkkel. *Detaljer*. Byggeskikknøkkel.no. Hentet 16. mai. 2022 fra
[https://byggeskikknokkelen-](https://byggeskikknokkelen-dibk.azurewebsites.net/bsn/estetikk/nybygg/Sider/Detaljer.html#materialer)
[dibk.azurewebsites.net/bsn/estetikk/nybygg/Sider/Detaljer.html#materialer](https://byggeskikknokkelen-dibk.azurewebsites.net/bsn/estetikk/nybygg/Sider/Detaljer.html#materialer)

Byggregler. (2011: 6) *Boverketets byggregler: föreskrifter och allmänna råd*.

Boverket.se.https://www.boverket.se/contentassets/a9a584aa0e564c8998d079d752f6b76d/ko_nsoliderad_bbr_2011-6.pdf

- Christensen, A. L. (2011). *Kunsten å bevare: Om kulturminnevern og fortidsinteresser i Norge*. Pax forlag.
- Christensen, S. (2020, 12. januar). Besluttet at barneverntjenesten skulle flytte – ombestemte seg da de så prisen: 100 mill. kr. *Romerrikets blad*. <https://www.rb.no/besluttet-at-barneverntjenesten-skulle-flytte-ombestemte-seg-da-de-sa-prisen-100-mill-kr/s/5-43-1221055>
- Davidson, Roger. (2010). *Et sted i Sandefjord: lokalhistorisk stedsnavnsleksikon*. Sandar historielag.
- Egde-Nissen, H. H. (2014). *Autentisitetens relevans - På sporet av et endret fokus for kulturminnevernet* (Doktorgradsavhandling) Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo.
- Eidsvold blad (1966, 2. mai). Første byggetrinn ferdig ved årsskifte 1967/ 68. s. 6
- Eidsvold blad (1968, 4. september). Kommunal flyttesjau i Gjerdrum. S 1,5.
- Eliassen, F-E. (2006). Småbyens storhetstid ca. 1500-1830. I K. Helle, F-E Eliassen, J. E. Myhre, O. S. Stugu (red.), *Norsk byhistorie: urbanisering gjennom 1300 år (145-248)*. Pax forlag.
- Enebakk byggesaksarkiv. *Enebakk herredshus*. 115-312-1993.
- Everett, E. L. & Furseth, I. (2012). *Masteroppgaven : hvordan begynne - og fullføre* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Fet kommune. (1987). *Fet kommune: jubileumskavalkade i forbindelse med 150-årsjubileet for kommunalt selvstyre*.
- Fjellanger Widerøe AS. (1974, 6. juni). *Flyfoto av Sørums kommun*. <https://norgebilder.no/>
- Fossen, A. (2000). *Livet i Aurskog-Høland*. Memoria bok og forlag.
- Fossen, A. (2002). *Livet i Setskog*. Memoria bok og forlag.
- Fred (1969, 27. august). Drømmen om forna dar. *Østlandets blad*, s. 6.
- Fredrikstad blad. (1983, 9. mars). Storstue til 5.500 kvadratmeteren. S. 12-13.
- Frogn byggesaksarkiv. Rådhuset i Frogn. 70_1_0_0, 70 Nybygg 03.11.1986 Tegning.
- Furre, B. (2000). *Norsk historie 1914-2000: industrisamfunnet - frå vokstervisje til framtidstil*. Det norske samlaget.

- Glåmdalen (1967, 6. mai). Nes rådhus tatt i bruk. s. 8.
- Grønmo, S. (2016). *Samfunnsvitenskapelige metoder* (2. utg.). Fagbokforlaget.
- Grønvold, U. (1988). *Lund & Slaatto*. Universitetsforlaget.
- Grønvold, U. (2021, 8. september). Bjart Mohr. I Bjørn Cappelen (red.). *Store norske leksikon*. https://snl.no/Bjart_Mohr
- Grønvold, U. (2022, 22. april). Lund & Slaatto Arkitekter AS. I Bjørn Cappelen (red.). *Store norske leksikon*. https://snl.no/Lund_&_Slaatto_Arkitekter_AS
- Grønvold, U., Anker, N. & Sørsensen, G. (2000). *Det store løftet: Rådhuset i Oslo*. Aschehoug og Oslo Kommune.
- Hallemar, D. & Forsell, H. (2022, 10. mars). Staden – stad av gator (audio podkast). Arkitektur Förlag. <http://devstaden.arkitekt.se/134-staden-stad-av-gator/>
- Hansen, T. & Tjernshaugen, A. (2021, 16. november). Kommunereformen. I T. Hansen (red.), *Store norske leksikon*. <https://snl.no/kommunereformen>
- Hansen, T. (2021, 25. mai). Kjøpstad. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/kjøpstad>
- Hanssen, G. S. og Millstein, M. (2021). Introduksjon: Demokratiske byrom? I G. S. Hanssen & M. Millstein (red) *Demokratiske byrom* (13-26). Universitetsforlaget.
- Harlang, A. C. & Algreen-Petersen, A. (2015). *Om bygningskulturens transformation*. GEKKO publishing.
- Haugdal, E. K. (2007). *Ny monumentalitet: fire bygninger i Nord-Norge og teorier om monumentalitet mellom 1960 og 2000* (Doktorgradsavhandling). Universitetet i Tromsø.
- Hømanberg, A. (2017, 16. november). Ville selge ut seks kommunale eiendommer – nå er salget utsatt. *Rb.no*. <https://www.rb.no/nyheter/politikk/nannestad/ville-selge-ut-sekskommunale-eiendommer-na-er-salget-utsatt/s/5-43-638482>
- Indre Akershus blad (1962, 30. oktober). Et eventyr, sa fylkesmannen om Setsskog og kombi-bygget. S. 1-2.
- Indre Akershus blad (1975, 5. april). Stilfull innvielse av Aurskog-Høland rådhus. s. 1, 10.
- Indre Akershus blad (1981, 26. mars). Rådhuset i Fet innvies mandag – uten pomp og prakt, s 7, 10.

Jakobsen, P.T. (2021, 02.03). *Akershus farvel*. Museene i Akershus.

<https://mia.no/museumstjenesten/akershus-farvel>

Jarlsberg. (1977, 18. juni). Rådhuset innviet i går kveld. s. 8.

Karlsen, D. (1980, 19. November). Rådhus til 18 mil. står ferdig i Fet. Akershus arbeiderblad, 13.

Karterud, H. (2019, 17. juni). 650 ansatte må flytte. *Romerrikets blad*. <https://www.rb.no/650-ansatte-ma-flytte/s/5-43-1082906>

Kolbe, L. (2014). Civic or National pride? The City Hall as a Communal “Hotel” in Scandinavian Capital Cities. I S. Chattopadhyay & J. White (red), *City halls and civic materialism : towards a global history of urban public space* (s. 56-77). Routledge.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2021). *Strategi for småbyer og større tettsteder som regionale kraftsentre*.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/e381f14df70942d085ee2c40d0cf05b1/no/pdfs/strategi-for-smabyer.pdf>

Kulturminneloven. (1978). *Lov om kulturminner* (LOV-1978-06-09-50). Lovdata.

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>

Kvilesjø, S. O. (1988, 9. mai). I nytt Frogn rådhus. *Akershus amtstidende*, s. 7.

Lillestrøm byggesaksarkiv. *Sørum rådhus*. 64-401-2.

Lillestrøm byggesaksarkiv. *Sørum rådhus*. 64-402

Lillestrøm byggesaksarkiv. *Sørum rådhus*. 64-403-2.

Lillestrøm byggesaksarkiv. *Sørum rådhus*. 64-407-2

Lillestrøm kommune (u.å.). *Lokalisering – rådmannens beslutning*. Hentet 18 juni fra:

https://assets.ctfassets.net/poqt30la0zs4/6neEHilytcjrhWzzigHTXk/409863757fa3041fc07d08bc50ef1fa4/Lokalisering_002_.pdf

Lillestrøm kommune (u.å.). *Mindre fasadeendringer*. Lillestrom.kommune.no. Hentet 25. juni fra: <https://www.lillestrom.kommune.no/bygg-og-eiendom/skal-du-bygge-rive-eller-endre/ma-du-sende-byggesoknad/mindre-endringer-av-fasaden-utendørs--vindu-dor-tak-og-balkong/#a1>

Lillevold, E. (1968). Bygdens historie. I Eyvind Lillevold *Aurskog og Blaker 3* (9-521). Bygdebokkomitéen for Aurskog og Blaker.

«Lokalisering» (u.å.). I Det norske akademis ordbok. *NAOB*. Hentet 25. juni 2022 fra <https://naob.no/ordbok/lokalisering>

Løhre, A. (1992). *Post og postfolk i Gjerdrum : bygdas posthistorie*.

Lørenskog kommune. *Lørenskog kulturarv: Kommunedelplan for Bevaring og forvaltning av Kulturminner, Kulturmiljøer og Kulturlandskap i Lørenskog kommune*. Vedtatt 2006.

https://www.lorenskog.kommune.no/_f/p71/i04b671ea-cd67-4a3d-b411-5aa63fc45944/kulturminnevernplan-del1.pdf

Lørenskog kommune. *Lørenskog kulturarv: Kommunedelplan for Bevaring og forvaltning av Kulturminner, Kulturmiljøer og Kulturlandskap i Lørenskog kommune*. Vedtatt 2006.

https://www.lorenskog.kommune.no/_f/p71/i04b671ea-cd67-4a3d-b411-5aa63fc45944/kulturminnevernplan-del1.pdf

Mamen, H. C. (1980). *Asker bibliotek: 1830-1980*. Asker kommune.

Markus, T. A. (1993). *Building & power - Freedom and control in the origin of modern building types*. Routledge.

Meinich, P (2019, 12. august). Sparebank. *Store norske leksikon*. <https://snl.no/sparebank>

Moss dagblad. (1973, 19. desember). Rygge rådhus – en høyborg. s. 5.

Mørstad, E. (2000). *Visuell analyse: Metode og skriveråd*. Abstrakt forlag.

Nannestad kommune (1994). *Nannestad kommunehus 30 år 1964-1994*.

Nasjonalbiblioteket. (2022, 21. mars). Søk på «herredshus, kommunehus» i norske aviser og bøker på Ngram. Nb.no.

https://www.nb.no/sprakbanken/ngram/?%7B%22graphViewmode%22:%22trendlinjer%22,%22freq%22:%22rel%22,%22corpus%22:%5B%22bok%22%5D,%22searchTerms%22:%5B%5D,%22lang%22:%22nor%22,%22case_sens%22:0,%22smoothing%22:3,%22yearSpan%22:%5B1810,2013%5D,%22leaves%22:0,%22isCumulative%22:false,%22isGrayscale%22:false,%22limit%22:12,%22isEmbedded%22:false%7D

Nilstun, C. (2019, 11. mars). Historisk. I C. Nilstun (red.). *Store norske leksikon*.

<https://snl.no/historisk>

- Nilstun, C. (2021, 8. november). Perifer. I C. Nilstun (red.). *Store norske leksikon*.
<https://snl.no/perifer>
- Nilstun, C. (2021, 8. november). Perifer. I C. Nilstun (red.). *Store norske leksikon*.
<https://snl.no/perifer>
- Noach, K. G. (1991). *Om arkitektur i Norden: noen forelesninger*. NTH 1989/90.
- Norberg-Schulz, C. (1996). *Stedskunst*. Gyldendal.
- Nordre Odalen kulturminnelag. (2016). *35 deltok på sentrumsvandring på Sand*.
Kulturminnelaget.no. https://www.kulturminnelaget.no/filarkiv/vandring_sand_2016.htm
- Norsk herredsforbund. (1951) *Herredshus*.
- NTB. (2018, 14. april). Kommune ber Stortinget reversere tvangssammenslåing. *Nationen*.
<https://www.nationen.no/politikk/kommune-ber-stortinget-reversere-tvangssammenslaing/>
- Nyberg, B. E. (Red.). (2009). *Livet på Herredshuset 1901-2009*. Herredshusets venner & Ullensaker historielag.
- Nybø, K. N. (2019). *Husa våre: arkitekturarven i Sogn og Fjordane*. Selje forlag.
- Nøkleby, B. (2014). *Oppegård etter 1945*. I bokkomiteen for jubileumsbok Oppegård etter 1945 (182-237). Oppegård kommune.
- Oslo kommune (u.å). Byggesøknad for påbygg, tilbygg eller kjeller. [Oslo.kommune.no](https://www.oslo.kommune.no).
Hentet 25. juni fra: <https://www.oslo.kommune.no/plan-bygg-og-eiendom/skal-du-bygge-rive-eller-endre/ma-du-sende-byggesoknad/pabygg-tilbygg-eller-kjeller/#gref>
- Pedersen, A. (2021, 13. juni). Vi frykter et salg vil gi oss nok en katalogblokk og forflatning av bo- og bygningsmiljøet. *Indre Akershus blad*. <https://www.indre.no/vi-frykter-et-salg-vil-gi-oss-nok-en-katalogblokk-og-forflatning-av-bo-og-bygningsmiljoet/o/5-25-355507>
- «Periode» (u.å.). I Det norske akademis ordbok. *NAOB*. Hentet 23. juni 2022 fra <https://naob.no/ordbok/periode>
- Pevsner, N. (1976). *A history of building types*. Thames and Hudson.
- Plan og bygningsloven. (2008). *Lov om planlegging og byggesaksbehandling (LOV-2008-06-27-71)*. Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71>

Plevoets, B. & Van Cleempoel, K. (2019). *Adaptive reuse of the built heritage: Concepts and cases of an emerging discipline*. Routledge.

Randsfjordmuseene (2017). *Byggeskikk - en veileder for Hadeland og Land*.

Randsfjordmuseene AS. <https://www.byggogbevar.no/media/6220/byggeskikkveileder-for-hadeland-og-land.pdf>

Riksantikvaren (2017). *Bystrategi 2017-2020*. Klima og miljødepartementet.

https://www.regjeringen.no/contentassets/3c68889f1ca54f99a7b9b288bad6c59d/riksantikvarens_bystrategi_2017_2.pdf

Riksantikvaren (2021). *Riksantikvarens strategi og faglige anbefalinger for by- og stedsutvikling*. Klima og miljødepartementet.

<https://www.riksantikvaren.no/veileder/riksantikvarens-bystrategi/>

Riksantikvaren. (u.å.). *Verdisetting og verdivekting av kulturminner*. Riksantikvaren.

Romerikes Blad (1967, 13. september). Ullensakers største og fineste bygg. S. 1, 4-5.

Romerikets blad (1989, 21. september). Vi gratulerer med nytt rådhus annonse. S. 16.

Rosvold, K. A. (2021, 6. juli). Svartlamoen. *Store norske leksikon*. <https://snl.no/Svartlamon>

Rud, E. R. (2010, november). *Gjerdrums første herredshus*. Gjerdrumhistorielag.no. Hentet 5. mars 2022. <https://www.gjerdrumhistorielag.no/wp-content/uploads/Files/Artikler/Gjerdrumsf%C3%B8rste-herredshus.pdf>

Rælingen byggesaksarkiv. *Rælingen administrasjonsbygg*. 104/15/0/0 Annet 1964 Tegning 83.

Rælingen kommune. (1979). *Rælingen kommune 50 år : 1929-1979*.

Rønning, F. (1997). *Lokalhistorisk vandring i Langesund*. Bamble kommune og Fortidsminneforeningen i Telemark.

«Samtid» (u.å.). I Det norske akademis ordbok. *NAOB*. Hentet 25. juni 2022 fra <https://naob.no/ordbok/samtid>

Scheer, B. C. (2010). *The evolution of urban form: Typology for planners and architects*. APA.

Sjølie, T. (1972, 22. mars). Lørenskogs nye rådhus er forberedt for utvidelser. *Romerrikets blad*, s. 3.

Skarning, K.E. (2022, 25.03). *Bærum rådhus*. Bærum historie. <https://barumhistorie.no/Sandvika%20web/Barum%20Radhus.html>

SSB. (2022, 22. mars). «Befolkning og endringer, etter region, år og statistikkvariabel: Akershus fylke». *Ssb.no*. <https://www.ssb.no/statbank/table/06913/tableViewLayout1/>

Statistisk sentralbyrå (u.å.) *Byggeår*. Hentet 23. Juni 2022 fra <https://www.ssb.no/a/metadatas/conceptvariable/vardok/763/nb>

Statistisk sentralbyrå (u.å.) *Standard for bygningstype / Matrikkelen*. Hentet 23. Juni 2022 fra <https://www.ssb.no/klasse/klassifikasjoner/31>

Statistisk sentralbyrå (u.å.) *Standard for bygningstype*. Hentet 23. Juni 2022 fra <https://www.ssb.no/a/metadatas/conceptvariable/vardok/763/nb>

Stensås, P (2021, 20. juni). Snart flytter barn og ungdom inn: – Endelig blir det liv i rådhuset igjen. *Indre Akershus blad*. <https://www.indre.no/snart-flytter-barn-og-ungdom-inn-endelig-blir-det-liv-i-radhuset-igjen/s/5-25-358297>

Stensås, P. (2021, 12. juni). Kommunen gir opp å redde rådhuset – Runa (23) håper ungdommen kan flytte inn. *Indre Akershus blad*. <https://www.indre.no/kommunen-gir-opp-a-redde-radhuset-runa-23-haper-ungdommen-kan-flytte-inn/s/5-25-355614>

Stewart, J. (2019). *Twentieth Century Town Halls: Architecture of Democracy*. Routledge.

Stugu, O. S. (2012). *Norsk historie etter 1905*. Det norske samlaget.

«Synlig» (u.å.). I Det norske akademis ordbok. *NAOB*. Hentet 23. juni 2022 fra <https://naob.no/ordbok/synlig>

Sørli, Magnus. (1975). *Sørum før og nå*. Flisa boktrykkeri.

Sørum kommune (2015, 21. januar). *Sørum rådhus*. <http://sorum.custompublish.com/soerum-raadhus.4638548-318905.html>

Sørum kommune (2017). *Kulturminner i Sørum: Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Sørum 2017-2021*.

<https://www.lillestrom.kommune.no/globalassets/pdf/kultur-miljo-og-samfunn/kulturminneplaner/kulturminneplan-sorum-2017---2021.pdf>

Sørum kommune (2019). *Kommuneplanens arealdel 2019-2031. Lillestrøm kommune*.
<http://sorum.custompublish.com/kommuneplan-2019-2031.6235960-423532.html>

Tallhaug, L. (2020, 27. september). Ikke selg rådhuset. *Indre Akershus blad*.
<https://www.indre.no/ikke-selg-radhuset/o/5-25-290709>

Thon, T. H. (2021, 27. mai). Den utrydningstruede modernismen. *Arkitektnytt*.
<https://www.arkitektnytt.no/nyheter/den-utrydningstruede-modernismen>

Thonhaugen, M. (2014, 26. okt.). Riksantikvaren: – Dette bygget har en unik status. *NRK*.
https://www.nrk.no/nordland/riksantikvaren_-_dette-bygget-har-en-unik-status-1.12005482

Thorsnæs, G. & Berg, O. T. (2020, 15. juni). Herred. I *Store norske leksikon*.
<https://snl.no/herred>

Thorsnæs, G. & Solerød, H. (2021, 31. mai). By. I Peter Butenschøn (Red.) *Store norske leksikon*. <https://snl.no/by>

Trønder-Avisa. (1957, 30. september). Snåsa herredshus innvidd lørdag. 1,3.

Tveter, Olav. (1973). *Hurdal bygdebok. B.1: Bygdehistorie*. Hurdal kommune.

«Typologi» (u.å.). I *Det norske akademis ordbok*. NAOB. Hentet 12. mai 2022 fra
<https://naob.no/ordbok/typologi>

Ullensaker byggesaksarkiv. *Rådhusutvidelse og kulturbygg*. Tegning-fasader bilag 1(123966).

Vestby byggesaksarkiv. *Vestby herredshus*. 9/56/0/0 Nybygg 01.08.1955 1955 Tegning 325.

Wergeland, E. S. (2019). *Betongbyråkratiet: Den arkitektoniske arva etter norske rådhus fra etterkrigstida*. *Kunst og kultur*, 102, s. 103-118.

Ødegård, E. S. (2020, 11. januar). *Huseby, Blaker Kommunesenter 1921-1962 (-67)*.
Blaker.no. <http://www.blaker.no/?art=1645>

Østlandets blad (1953, 26. august). Oppegård kommunes administrasjon kommet under ett tak. s. 1,4.

Østlandets blad (1956, 9. desember). Ski har fått sitt kulturens forum. s. 1,5.

Østlandets blad (1958, 27. juni). Det nye herredshuset i Vestby blir et praktisk administrasjonssentrum. S. 1, 4.

Øvre Smaalenene. (1954, 20. desember). Hobøl kommune har fått et godt og billig herredshus. s. 1.

Øvre Smaalenene. (1984, 29. oktober). Gavedryss og flagget til topps. s. 12-13.

Aarnes, J. F. (2017, 24. januar). Transformasjon. I J. E. Vatne (red.), *Store norske leksikon*.
<https://snl.no/transformasjon>

Bildeliste

Bilde 1: Hotels.com. (u.å.). *Stockholm stadshus* (fotografi).

<https://sv.hotels.com/go/sverige/stockholms-stadshus>

Bilde 2: Danish architecture and design review. (2016). *Rødovre City Hall* (fotografi).

<http://danishdesignreview.com/blog/2016/3/20/zo5ypfy8tyy0ddn8tkfejuasco7ja6>

Bilde 3: Zache. (2007). *Säynätsalo town hall and library* (fotografi). Wikipedia.

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:SaynatsaloTownHall4.jpg>

Bilde 4: Haldorsen, A. (2014). *Rådhuset i Oslo* (fotografi). Wikipedia.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Oslo_R%C3%A5dhus_1.jpg

Bilde 5: Skolt, H. (2018). *Våler herredshus* (fotografi). Moss avis. <https://www.moss-avis.no/valer/politikk/nyheter/framtidskaf-i-valer/s/5-67-702487>

Bilde 6: Skogstad, B. (2020). *Spydeberg kommunehus* (fotografi). Smaalenenes avis.

<https://www.smaalenene.no/haper-de-nye-nav-kontorene-til-17-millioner-kroner-star-klare-til-nyttar/s/5-38-776292>

Bilde 7-34: Egne fotografier tatt under rådhusbefaringer i Akershus høsten 2021/ våren 2022 (Se vedlegg 1-25).

Bilde 35-41: Egne fotografier tatt under innvendig rådhusbefaring på forhenværende Sørums rådhus 8. april. 2022.

Bilde 42-44: Lillestrøm byggesaksarkiv. Sørums rådhus (plantegninger). 64-401-2, 64-402, 64-403-2.

Bilde 45: Eget fotografi tatt under innvendig rådhusbefaring på forhenværende Sørums rådhus 8. april. 2022.

Vedlegg

Vedlegg 1-25: Typologiskjema med foto for hvert enkelt rådhus i Akershus (1945-2000).

Rådhus	Vedlegg nr.
Asker	1
Aurskog-Hølland	2
Eidsvoll	3
Enebakk	4
Fet	5
Frogn	6
Gjerdrum	7
Hurdal	8
Kråkstad	9
Lørenskog	10
Nannestad ⁴³¹	11
Nes	12
Nittedal	13
Oppegård (gml. herredshus)	14
Oppegård	15
Rælingen (gml. herredshus)	16
Rælingen	17
Setskog ⁴³²	18
Skedsmo (gml. rådhus)	19
Skedsmo	20
Ski	21
Sørum	22
Ullensaker	23
Vestby	24
Ås	25

⁴³¹ Få fotografier grunnet avsperringer og byggearbeid.

⁴³² Mangler fotografier.

Asker rådhus

Vedlegg 1	Befaringsdato: 28. oktober 2021
------------------	--

Bygningsinformasjon⁴³³

Ferdigstilt: 1963	Arkitekt: Kjell Lund og Nils Slaatto
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal, bibliotek
Dagens bruk:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal

Lokalisering

Sentrum	X	Rådhuset ligger omgitt av en stor park på en liten høyde. En trapp leder opp til hovedinngangen og et lite torg.
Periferi		
Sentrumdannende	X	
Ikke-sentrumdannende		

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	Prikkhamret betong (både maskinelt og for hånd), betongmurer, generøse vinduer, samme betongelement brukes ute og inne i vestibylen (offentlige rommet er ikke begrenset til det utvendige)
Synlige funksjoner	Kommunestyresal i midten av en etasje høy sidefløy. Sal også markert ved hjelp av høyere tak i midten. Offentlige kontorer og bibliotek plassert annen lav sidefløy.
Synlige perioder	International style

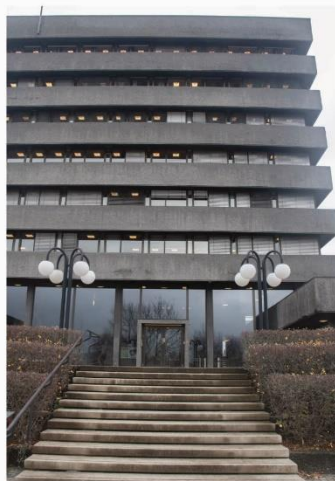
Trekk fra andre rådhus

Historisk	Torg/ borggård,
Samtid	Rødovre rådhus: Kommunestyresal i lavere fløy) Høy og lav.

Annet

Stedstilpasset	
Kontrast	Høyde bryter med øvrig bebyggelse. Mørk betong.
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	Ligger på en høyde. Lang trapp opp til torg og inngangsparti. Høyblokk synlig fra avstand og rager over den øvrige bebyggelsen. Stor park skiller den fra andre bygninger.

⁴³³ Anderson 2015: 422-426; Byggekunst 1964: 40-49; Mamen 1980: 50-52.

Aurskog-Hølland rådhus

Vedlegg 2	Befaringsdato: 9. mars 2022
------------------	------------------------------------

Bygningsinformasjon⁴³⁴

Ferdigstilt: 1975	Arkitekt: Johannes Løvfald
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal, politi, postkontor, apotek, ungdomsklubb/ fritidslokale
Dagens bruk:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal

Lokalisering

Sentrum	X	Rådhuset ligger i Bjørklangen. Det har rommet flere utadrettede funksjoner, men mangler opparbeidet park og torg.
Periferi		
Sentrumdannende		
Ikke-sentrumdannende	X	

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	Mønster i betongen.
Synlige funksjoner	Kommunestyresal lagt i en etasjer høy sidefløy med hevet tak
Synlige perioder	Brutalisme

Trekk fra andre rådhus

Historisk	(Planlagt med torg, men aldri realisert)
Samtid	Rødovre rådhus: Kommunestyresal i lavere fløy) Høy og lav. Asker rådhus: Utkragede betongelement.

Annet

Stedstilpasset	
Kontrast	Lang bygningskropp. Betong.
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	Spesielt lang og sammenhengende fasade. Omgitt av stor plen.

⁴³⁴ Aurskog-Hølland byggesaksarkiv. Aurskog-Hølland rådhus. 73/224/0/0 Kontor- og Nybygg 1973 27.02.1973 Kart, skisse; Indre Akershus blad 1975: 1, 10.

Eidsvoll rådhus

Vedlegg 3	Befaringsdato: 7. mars 2022
------------------	------------------------------------

Bygningsinformasjon⁴³⁵

Ferdigstilt: 1990	Arkitekt: Gudmund Tangen og Arne Takla
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal
Dagens bruk:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal

Lokalisering

Sentrum	X	Rådhuset er plassert i Eidsvoll sentrum. Bygningen har et lite torg/ borggård, men mangler tydelige utredede funksjoner.
Periferi		
Sentrumdannende		
Ikke-sentrumdannende	X	

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	Glassbyggerstein mot trappehus
Synlige funksjoner	Kommunestyresal markert med større vinduer og annen materialbruk i etasjen over hovedinngangen
Synlige perioder	Modernisme

Trekk fra andre rådhus

Historisk	Loggia, Borggård/ torg,
Samtid	

Annet

Stedstilpasset	
Kontrast	
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	

⁴³⁵ Anderson 2015: 422-426.

Enebakk herredshus

Vedlegg 4	Befaringsdato: 8. mars 2022
------------------	------------------------------------

Bygningsinformasjon⁴³⁶

Ferdigstilt: 1969	Arkitekt: Erik Gjestvang
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal (og festsal), sparebank, legesenter, tannlege, postkontor, formannskapssal, vaktmesterleilighet
Dagens bruk:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal, legesenter, bibliotek

Påbygd	1993-1994	Arkitekt	K. Bystrøm
Nye funksjoner	Flere kontorer		
Endringer av opprinnelig bygning	Ekstra etasje på administrasjonsbygg og valmet tak på administrasjonsbygg og kommunestyresal.		

Lokalisering

Sentrum		Kommunehuset ligger midt i kommunen, rett ved Enebakk kirke. Området har ikke noe tydelig sentrum fra før.
Periferi	X	
Sentrumdannende	X	
Ikke-sentrumdannende		

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	Kobberbeslag på teglmur mot baksiden, lysarmatur innfelt over inngangsparti
Synlige funksjoner	Kommunestyresal i en etasje høy sidefløy.
Synlige perioder	Modernisme. Tilbygg er ikke en synlig del av fasaden.

Trekk fra andre rådhus

Historisk	Borggård, torg.
Samtid	Säynätsalo rådhus: Definerer nytt lokalt sentrum med torg og flere funksjoner i lave fløyer. Landsbyideal. Rødovre rådhus: Kommunestyresal i lavere fløy) Høy og lav.

Annet

Stedstilpasset	
Kontrast	Meksitegl

⁴³⁶ Enebakk byggesaksarkiv. Enebakk herredshus. 115-312-1993; Fred 1969: 6.

**Monumentalitet/ ny-
monumentalitet**

Beliggenhet vis a vis kirken

Fet rådhus

Vedlegg 5	Befaringsdato: 9. mars 2022
------------------	------------------------------------

Bygningsinformasjon⁴³⁷

Ferdigstilt: 1980	Arkitekt: Christoffersen og Hvalbye
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal, formannskapssal, legesenter, helsestasjon
Dagens bruk:	Barnevernstjenesten i Lillestrøm kommune

Lokalisering

Sentrum		Rådhuset ligger langs hovedveien, på andre siden av broen for Fetsund. Her er det skole og boligfelt. Bygningen har torg, men hadde få utadrettede funksjoner.
Periferi	X	
Sentrumdannende	X	
Ikke-sentrumdannende		

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	Mønster i betongen langs grunnmuren. Vinduer og fasadeplater har samme rektangulær form og størrelse. Bronsefarget vindusglass. Lyktestolper med original armatur. Innebygd lysarmatur over hovedinngang.
Synlige funksjoner	Kommunestyresal lagt i øverste etasje med hevet tak og omkranses av balkong.
Synlige perioder	Brutalisme

Trekk fra andre rådhus

Historisk	Loggia, generøs balkong
Samtid	Sørum rådhus: tilsvarende loggia og mønstret betong

Annet

Stedstilpasset	
Kontrast	Betong og fasadeplater
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	Ligger på høyde med mye plass rundt.

⁴³⁷ Fet kommune 1987: 12; Indre Akershus blad 1981: 7, 10; Karlsen 1980: 13; Sjølie 1972: 3.

Frogn rådhus

Vedlegg 6	Befaringsdato: 10. mars 2022
------------------	-------------------------------------

Bygningsinformasjon⁴³⁸

Ferdigstilt: 1988	Arkitekt: Paul Cappelens arkitektkontor
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal
Dagens bruk:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal

Lokalisering

Sentrum		Rådhuset ligger ved innfartsveien mot Drøbak sentrum. Bygningen har ikke torg og rommer ingen direkte utadrettede funksjoner.
Periferi	X	
Sentrumdannende		
Ikke-sentrumdannende	X	

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	Rød og svart fargebruk deler opp fasaden
Synlige funksjoner	Nei
Synlige perioder	Postmodernisme

Trekk fra andre rådhus

Historisk	
Samtid	Kråkstad samfunnshus: Oppdeling i to separate fløyer med koblet sammen med midtparti.

Annet

Stedstilpasset	Treverk i fasade, takform (valmtak/ saltak). Gammelt hovedhus (gårdsbygning) på andre siden av Grandeveien har valmet tak.
Kontrast	
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	Ligger på høyde sett fra veien

⁴³⁸ Frogn byggesaksarkiv, Rådhuset i Frogn. 70_1_0_0, 70 Nybygg 03.11.1986 Tegning; Kvilesjø 1988: 7.

Gjerdrum herredshus

Vedlegg 7	Befaringsdato: 7. mars 2022
-----------	------------------------------------

Bygningsinformasjon⁴³⁹

Ferdigstilt: 1968	Arkitekt: Ramstad
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal, politi, vaktmesterleilighet
Dagens bruk:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal

Påbygd	199?	Arkitekt	
Nye funksjoner	Flere kontorer		
Endringer av opprinnelig bygning	Ny kontorfløy og ekstra etasje over kommunestyresal. Kommunestyresalen ikke lenger lesbar del av bygning.		

Lokalisering

Sentrum	X	Rådhuset er frittliggende i Ask sentrum uten torg. Omgitt av parkeringsplass.
Periferi		
Sentrumdannende		
Ikke-sentrumdannende	X	

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	Kobberbeslag på tak. «Pilastere» i grov betong på eldste delen av rådhuset.
Synlige funksjoner	Kommunestyresalen var tidligere synlig fordi den lå i en lavere fløy. I dag er fløyen bygget på og salen er ikke lenger synlig.
Synlige perioder	Etterkrigsmodernisme. Ny etasje er tilpasset den gamle, men skiller seg ut fordi den har «pilastere» kledd med blikk, ikke i betong.

Trekk fra andre rådhus

Historisk	
Samtid	Rødovre rådhus: Kommunestyresal i lavere fløy) Høy og lav. I dag kommunestyresalen ikke lenger synlig.

Annet

Stedstilpasset	
Kontrast	Betong.

⁴³⁹ Eidsvold blad 1966: 6; Eidsvold blad 1968: 1, 5.

**Monumentalitet/ ny-
monumentalitet**

Hurdal herredshus

Vedlegg 8	Befaringsdato: 14. oktober 2022
------------------	--

Bygningsinformasjon⁴⁴⁰

Ferdigstilt: 1968	Arkitekt: Kjell Lund og Nils Slaatto
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal, sparebank, bibliotek
Dagens bruk:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal

Lokalisering

Sentrum	X	Hurdal herredshus ligger sentralt plassert ved veikrysset i tettbebyggelsen. Bygningen rommet bibliotek med mangler møteplasser som torg og park.
Periferi		
Sentrumdannende		
Ikke-sentrumdannende	X	

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	Tegl i varierende tekstur og fargetone. Glassprisme. Nye vinduer med brune rammer harmoner med tegl.
Synlige funksjoner	
Synlige perioder	Etterkrigsmodernisme/ brutalisme

Trekk fra andre rådhus

Historisk	Prisme imiterer rådhusårn
Samtid	

Annet

Stedstilpasset	Tilpasset bølgende terreng og nabobygg i to etasjer. Lokalprodusert tegl fra Vormå teglverk i Eidsvoll. Svart tegl (andresortering) minner om tegl brukt i landbruksbygninger.
Kontrast	Høyden bryter med lave bygninger omkring.
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	Plassering på høyde. Bygningens høyde bryter med omkringliggende bebyggelse. Omgitt av stor plen på alle kanter.

⁴⁴⁰ Byggekunst 1971: 150-151.

Kråkstad samfunnshus

Vedlegg 9	Befaringsdato: 10. mars 2022
------------------	-------------------------------------

Bygningsinformasjon⁴⁴¹

Ferdigstilt: 1956	Arkitekt: Mons Løvdfald
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal (2. etasje), samfunnshussal (teater og kino), bibliotek, sparebank.
Dagens bruk:	Samfunnshus, selskapslokale

Lokalisering

Sentrum	X	Samfunnshuset lagt på naturtomt langs hovedvei uten torg eller annet naturlig samlingspunkt.
Periferi		
Sentrumdannende		
Ikke-sentrumdannende	X	

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	Særegen vindusutforming med smalt felt med to ruter i øverste del av vinduet. Kvadratiske vinduer med fire ruter. Simjernsrekkeverk rundt balkong og trapp. Smjernsgitter i kjellervinduet. Skilt over inngangsdør med typisk 1950-talls font. Glassbyggerstein.
Synlige funksjoner	Administrasjon og samfunnshus separert i hver sin fløy.
Synlige perioder	Etterkrigsmodernisme

Trekk fra andre rådhus

Historisk	Balkong
Samtid	Nei

Annet

Stedstilpasset	Saltak. Administrasjonsfløy kledd med trepanel.
Kontrast	Pusset betong.
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	Bred trapp leder opp til framtreddende inngangsparti.

⁴⁴¹ Østlandets blad 1956: 1, 4-5.

Lørenskog rådhus

Vedlegg 10	Befaringsdato: 7. mars 2022
-------------------	------------------------------------

Bygningsinformasjon⁴⁴²

Ferdigstilt: 1972	Arkitekt: Bjart Mohr
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal
Dagens bruk:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal

Lokalisering

Sentrum		Rådhuset ligger omgitt av eneboliger og skole på andre siden av motorveien for dagens sentrum. Bygningen rommer ingen utadrettede funksjoner, men ble oppført med torg. Torget er i dag parkeringsplass.
Periferi	X	
Sentrumdannende		
Ikke-sentrumdannende	X	

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	Gule markiser. Mønster i betongen. Nytt: Vinduer med grønne rammer.
Synlige funksjoner	Kommunestyresal i en etasje høy sidefløy.
Synlige perioder	Brutalisme

Trekk fra andre rådhus

Historisk	Torg (opprinnelig)
Samtid	Rødovre rådhus: Kommunestyresal i lavere fløy) Høy og lav. Asker rådhus: Utkragede betongelement og høyblokk med lavere fløy til kommunestyresal.

Annet

Stedstilpasset	
Kontrast	Høyere enn omkringliggende bebyggelse. Betong.
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	Ligger på en høyde. Høyblokk synlig fra avstand og rager over den øvrige bebyggelsen. Stor park skiller den fra andre bygninger.

⁴⁴² Lørenskog kommune 2006; Sjølie 1972: 3.

Nannestad kommunehus

Vedlegg 11	Befaringsdato: 7. mars 2022
-------------------	------------------------------------

Bygningsinformasjon⁴⁴³

Ferdigstilt: 1964	Arkitekt: Stein Aasen og Christian Fosse
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal, festsal (kino/teater)
Dagens bruk:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal, festsal

Påbygd:	20?	Arkitekt	
Nye funksjoner:	Flere kommunale kontorer		
Annet:	Kledd med rødbrune fasadeplater		

Lokalisering

Sentrum	X	Rådhuset ligger i kommunens største tettsted Teigebyen. Det ligger rundt en piazza, omgitt av en opparbeidet park. Bygningen rommet sal til kulturarrangement.
Periferi		
Sentrumdannende	X	
Ikke-sentrumdannende		

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	Teglmur løper rundt utkanten av torget. Mur harmonerer med rådhusets fasade.
Synlige funksjoner	Kommunestyresal i midten av en etasje høy sidefløy. Sal også markert ved hjelp av høyere tak med vinduer for overlys.
Synlige perioder	

Trekk fra andre rådhus

Historisk	Torg, tegl
Samtid	

Annet

Stedstilpasset	Trappes ned mot bølgende åkerland. Naboskole tilpasset kommunehus (volum og teglfasade)
Kontrast	Tegl
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	

⁴⁴³ Byggekunst 1965: 14-17; Nannestad kommune 1994: 6-17.

Nes rådhus

Vedlegg 12	Befaringsdato: 8. mars 2022
-------------------	------------------------------------

Bygningsinformasjon⁴⁴⁴

Ferdigstilt: 1967	Arkitekt: Frithjof Stoud Platou
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal, brannstasjon og leilighet
Dagens bruk:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal, brannstasjon

Lokalisering

Sentrum	X	Rådhuset ligger i Årnes sentrum omgitt av en liten opparbeidet park. Anlegget har i nyere tid blitt utstyrt med et torg på arealet som tidligere rommet en parkeringplass. ⁴⁴⁵
Periferi		
Sentrumdannende		
Ikke-sentrumdannende	X	

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	«Pilastere» i naturbetong mellom vinduene, kobberkant under takutstikk, generøs kobberkledd gavl rundt kommunestyresal,
Synlige funksjoner	Kommunestyresal lagt i lavere fløy (Høy og lav)
Synlige perioder	Etterkrigsmodernisme

Trekk fra andre rådhus

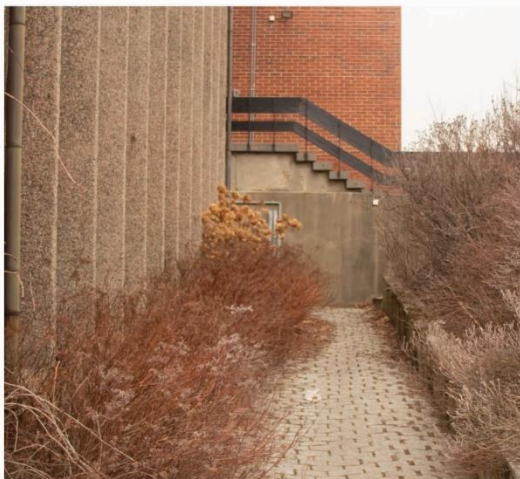
Historisk	
Samtid	Rødovre rådhus: Kommunestyresal i lavere fløy) Høy og lav.

Annet

Stedstilpasset	Saltak, oppdeling av fasade, form og volum harmonerer med tilstøtende trebygning. Nedtrapping (en etasje) mot nabobygg.
Kontrast	Rådhusets bruk av betong og tegl bryter med nabobygningens panelte trefasader.
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	

⁴⁴⁴ Anderson 2015: 422-426; Glåmdalen 1967: 8.

⁴⁴⁵ Glåmdalen 1967: 8.

Nittedal rådhus

Vedlegg 13	Befaringsdato: 9. mars 2022
-------------------	------------------------------------

Nøkkelinformasjon ⁴⁴⁶

Ferdigstilt: 1989	Arkitekt: Bjart Mohr
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal
Dagens bruk:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal

Lokalisering

Sentrum	X	Rådhus ligger langs hovedveien på Rotnes. Bygningen rommer ingen direkte utadrettede funksjoner. Ingen opparbeidet park eller annen møteplass.
Periferi		
Sentrumdannende		
Ikke-sentrumdannende	X	

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	
Synlige funksjoner	
Synlige perioder	Modernismen

Trekk fra andre rådhus

Historisk	Balkong over inngang mot baksiden
Samtid	

Annet

Stedstilpasset	Innslag av svart i den rødbrune teglsteinen
Kontrast	
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	Lang fasade mot hovedveien. Ligger på liten høyde.

⁴⁴⁶ Byggenytt 1989: 45-47.

Oppegård administrasjonsbygg

Vedlegg 14	Befaringsdato: 10. mars 2022
-------------------	-------------------------------------

Bygningsinformasjon⁴⁴⁷

Ferdigstilt: 1953	Arkitekt: Reidar Skjefstad
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, herredsstyresal, vaktmesterleilighet
Dagens bruk:	Kemner

Lokalisering

Sentrum	X	Administrasjonsbygget ligger i ulendt terreng nær sentrum, men uten noen naturlig møteplass.
Periferi		
Sentrumdannende		
Ikke-sentrumdannende	X	

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	Smijernsrekkverk, sekskantede vinduer
Synlige funksjoner	Ingen
Synlige perioder	Nyempire

Trekk fra andre rådhus

Historisk	Balkong
Samtid	

Annet

Stedstilpasset	Saltak. Tilpasset ulendt terreng.
Kontrast	Pusset betong.
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	Inngangsparti med forenklete pilastere.

⁴⁴⁷ Østlandets blad 1953.

Oppegård rådhus

Vedlegg 15	Befaringsdato: 8. mars 2022
-------------------	------------------------------------

Bygningsinformasjon⁴⁴⁸

Ferdigstilt: 1979	Arkitekt: Bjart Mohr
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal
Dagens bruk:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal

Lokalisering

Sentrum	X	Rådhuset ligger på liten høyd i en liten opparbeidet park. Bygningen rommer ikke tydelig utadrettede funksjoner.
Periferi		
Sentrumdannende		
Ikke-sentrumdannende	X	

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	Naturbetong. Rekkverk rundt rådhuset og i parker av samme materiale.
Synlige funksjoner	
Synlige perioder	Brutalisme

Trekk fra andre rådhus

Historisk	Loggiainspirert overbygg rundt fasaden.
Samtid	

Annet

Stedstilpasset	
Kontrast	Naturbetong
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	Ligger på en høyde. Fondmotiv i enden av veien fra sentrum. Høyblokk synlig fra avstand og rager over den øvrige bebyggelsen.

⁴⁴⁸ Byggenytt 1979: 27-29; Nøkleby 2014: 235.

Rælingen herredshus

Vedlegg 16	Befaringsdato: 8. mars 2022
-------------------	------------------------------------

Bygningsinformasjon ⁴⁴⁹

Ferdigstilt: 1953	Arkitekt: Ingen navngitt arkitekt
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, herredsstyresal (loft), politi, prest, sparebank
Dagens bruk:	Kontorer og annen privat næringsvirksomhet

Lokalisering

Sentrum		Herredshus ligger langs hovedvei uten torg eller annet naturlig samlingspunkt.
Periferi	X	
Sentrumdannende		
Ikke-sentrumdannende	X	

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	
Synlige funksjoner	Nei
Synlige perioder	Nei, bygd om i sveiserinspirert stil

Trekk fra andre rådhus

Historisk	
Samtid	

Annet

Stedstilpasset	Saltak
Kontrast	Pusset betong.
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	

⁴⁴⁹ Rælingen byggesaksarkiv. Rælingen administrasjonsbygg. 104/15/0/0 Annet 1964 Tegning 83; Rælingen kommune 1979: 58-60.

Rælingen rådhus og videregående skole

Vedlegg 17	Befaringsdato: 8. mars 2022
-------------------	------------------------------------

Bygningsinformasjon⁴⁵⁰

Ferdigstilt: 1989	Arkitekt: Ingen navngitt arkitekt. Totalentreprise: Totalprosjekt AS
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal, videregående skole, legesenter, bibliotek
Dagens bruk:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal, videregående skole, legesenter, bibliotek

Lokalisering

Sentrum		Rådhuset ligger i skråningen ved et skogbryn i utkanten av Fjerdingby. Finnes ingen andre serviceinstitusjoner i området. Bygningen har ikke torg eller opparbeidet park, men flere utadrettede funksjoner.
Periferi	X	
Sentrumdannende		
Ikke-sentrumdannende	X	

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	Rundbuer i første etasje. Rød vindusomramning.
Synlige funksjoner	Kommunestyresal markert med store vinduer og bygningens eneste saltak mot baksiden.
Synlige perioder	Postmodernisme

Trekk fra andre rådhus

Historisk	
Samtid	Spydeberg rådhus m.fl.: Kommunestyresal lagt i øverste etasje under saltak

Annet

Stedstilpasset	Pusset hvit gavelvegg og rektangulær form harmonerer med det nabobygget Panorama kino og bibliotek.
Kontrast	Spesielt stort bygningskompleks sammenlignet med de omkringliggende eneboligene i tre.
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	Ligger på høyde. Inngangsparti ligger i andre etasje. Vei leder opp til inngangen. Preg av middelalderborg.

⁴⁵⁰ Romerikets blad 1989: 16; Rælingen byggesaksarkiv. Rælingen rådhus. 100/35/0/0 6831125 Nybygg 1987 Tegning 684. Plantegninger; Rælingen byggesaksarkiv. Rælingen rådhus. 100/35/0/0 6831125 Nybygg 1987 Tegning 689. Fasadetegninger.

Setsskog sentralskole og herredshus

Vedlegg 18	Befaringsdato:	Ikke besøkt
-------------------	-----------------------	-------------

Bygningsinformasjon⁴⁵¹

Ferdigstilt:	1962	Arkitekt:	Kjell Colbjørnsen og Ulf Colbjørnsen
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal, grunnskole, gymsal/ samfunnshussal, legekantor, sorenskriver		
Dagens bruk:	Oppvekstsenter		

Lokalisering

Sentrum		Bygning ligger i utkanten av den lille bygda, mot et skogbryn. Mangler torg, men rommet flere utadrettede funksjoner.
Periferi	X	
Sentrumdannende		
Ikke-sentrumdannende	X	

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	
Synlige funksjoner	
Synlige perioder	Etterkrigsmodernisme

Trekk fra andre rådhus

Historisk	
Samtid	

Annet

Stedstilpasset	Svartbeiset/malt tre harmonerer med skogen. Saltak og fløyer i en etasje.
Kontrast	
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	

⁴⁵¹ Fossen 2002: 200-201; Indre Akershus blad 1962: 1-2.

Skedsmo rådhus (gamle Skedsmo rådhus)

Vedlegg 19	Befaringsdato: 18. oktober og 4. november 2021
-------------------	---

Bygningsinformasjon⁴⁵²

Ferdigstilt: 1957	Arkitekt: Paul Cappelen og Torbjørn Rodahl
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal, bibliotek og vaktmesterleilighet (Byggetrinn 2)
Dagens bruk:	Kontorer for Museene i Akershus (MiA)

Lokalisering

Sentrum	X	Rådhuset ligger i den langs den gamle hovedveien gjennom Strømmen sentrum. Bygningen ligger ved et lite torg i en pent opparbeidet park. Komplekset rommer utadrettede funksjoner.
Periferi		
Sentrumdannende	X	
Ikke-sentrumdannende		

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	Dører og vinduer i teak ved inngangsparti i første etasje, nyere teakvinduer flere steder, teakhimling i loggia, dryppneser i kobber ved vinduer, natursteinsmur, skiferheller i loggia brukes også innvendig ved inngangsparti, lys tegl
Synlige funksjoner	Kommunestyresal markert med større vinduer i andre etasje, adskilt fra administrasjonsfløy .
Synlige perioder	Danskinspirert etterkrigsmodernisme (stram fasade med lysegul teglstein)

Trekk fra andre rådhus

Historisk	Torg, loggia.
Samtid	Søllerød rådhus, Rødovre rådhus KILDE

Annet

Stedstilpasset	
Kontrast	Pusset betong.
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	Inngangsparti ligger høyere i terrenget enn resten av bygningen. Stor park mellom veien og bygningen.

⁴⁵² Anderson 2004: 41-43; Byggekunst 1957: 40-47 .

Skedsmo rådhus

Vedlegg 20	Befaringsdato: 7 og 11. mars 2022
-------------------	--

Bygningsinformasjon⁴⁵³

Ferdigstilt: 1991	Arkitekt: Bergersen, Gromholt, Ottar og Arne Takla
Opprinnelige funksjoner	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal
Dagens bruk:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal

Lokalisering

Sentrum	X	Rådhuset er plassert i Eidsvoll sentrum. Bygningen er omgitt av en stor opparbeidet park, men mangler andre møteplasser. Den har heller ingen utadrettede funksjoner.
Periferi		
Sentrumdannende		
Ikke-sentrumdannende	X	

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	Hjørneavslutning med tegl, fargebruk: gule persiener mot rødbrun tegl
Synlige funksjoner	
Synlige perioder	Modernisme med innslag av postmodernisme (tårn og hjørneavslutning)

Trekk fra andre rådhus

Historisk	Klokketårn, loggia
Samtid	

Annet

Stedstilpasset	
Kontrast	
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	Ligger omgitt av stor park/ gressplen. Tårn rager over den øvrige bebyggelsen.

⁴⁵³ Byggekunst 1991: 302-307.

Ski rådhus

Vedlegg 21	Befaringsdato: 10. mars 2022
-------------------	-------------------------------------

Nøkkelinformasjon⁴⁵⁴

Ferdigstilt: 1957	Arkitekt: Jacob Hansen og Jacob Tørum
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, kino, teater (Byggetrinn 1 og 2)
Dagens bruk:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal, teater

Påbygd:	1975	Arkitekt	Jørgen Secher (Blakstad Munthe-Kaas arkitektkontor)
Nye funksjoner:	Kommunestyresal, flere kontorer (Byggetrinn 3)		
Endringer av opprinnelig bygning	Kledd med tegl.		

Lokalisering

Sentrum	X	Tettbebyggelse lagt rundt rådhuset. Det store torget og rådhusbygningen skaper et tydelig definert sentrum i Ski.
Periferi		
Sentrumdannende		
Ikke-sentrumdannende	X	

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	1957: Pilarer og rister med stilisert mønster, glassbyggerstein, skiferheller, vinduer og dører i teak.
Synlige funksjoner	1975: Kommunestyresal markerte med høye vinduer i øverste etasje.
Synlige perioder	Etterkrigsmodernisme. Fordi fløyen fra 1957 ble forblendet med tegl i 1975 er det vanskelig å skille de ulike delene fra hverandre. 1957-fløyen har større detaljrikdom enn den nyere høyblokka.

Trekk fra andre rådhus

Historisk	1957: Loggia 1975: Torg
Samtid	Oslo rådhus: Høyblokka kubisk form med kledning av rødbrun teglstein.

⁴⁵⁴ Byggenytt 1975;14-19; Østlandets blad 1956: 1,5.

Annet

Stedstilpasset	1975. Tegl brukt som materiale i mye av den omkringliggende bebyggelsen fra samme periode. Flatt tak og rektulære bygningsvolumer harmonere med rådhuset.
Kontrast	Høyblokka (1975) er høyere enn den øvrige bebyggelsen.
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	1957: Bred trapp og ligger på høyde. 1975: Høyblokk er synlig fra lang avstand og et fondmotiv i enden av gate.

Sørum rådhus

Vedlegg 22	Befaringsdato: 8. mars og 8. april 2022
-------------------	--

Nøkkelinformasjon⁴⁵⁵

Ferdigstilt: 1974	Arkitekt: Christoffersen og Hvalbye
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, brannstasjon, postkontor, apotek, legekantor
Dagens bruk:	Tomt

Lokalisering

Sentrum	X	Rådhuset ligger sentralt i Sørumsand, like ved jernbanestasjonen. Bygningen ligger ved en opparbeidet park. Den har et torg som i dag delvis er transformert til parkeringsplass. Opprinnelige rommet bygningen flere utadrettede funksjoner.
Periferi		
Sentrumdannende	X	
Ikke-sentrumdannende		

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	Fasadeelementer i koksgrå naturbetong. Springvann i mønstret betong. Mønstret går igjen på blomsterkasser mellom benkene. Glassbyggerstein.
Synlige funksjoner	Kommunestyresal markert i høyere andre etasje med større vinduer
Synlige perioder	Brutalisme

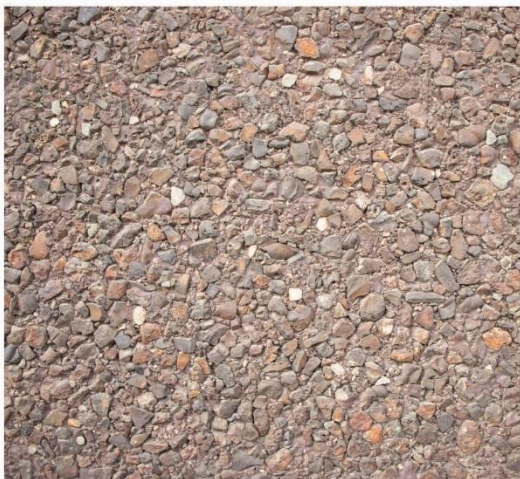
Trekk fra andre rådhus

Historisk	Loggia, klokketårn, torg.
Samtid	Skedsmo rådhus: rektangulær form og høyere vinduer mot kommunestyresal,

Annet

Stedstilpasset	
Kontrast	Betong
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	Fondmotiv i enden av en lang og rett vei. Plass rundt bygningen.

⁴⁵⁵ Lillestrøm byggesaksarkiv. Sørum rådhus. 64-401-2, 64-402, 64-403-2, 64-407-2; Sørli 1975: 62-63.

Ullensaker rådhus

Vedlegg 23	Befaringsdato: 7. mars 2022
-------------------	------------------------------------

Bygningsinformasjon⁴⁵⁶

Ferdigstilt: 1967	Arkitekt: Olav S. Platou (Arnstein Arneberg arkitektkontor)
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal,
Dagens bruk:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal, kulturhus (kino og bibliotek)

Påbygd:	1999	Arkitekt	LPO arkitektur og design AS
Nye funksjoner:	Kulturhus og flere kontorer		
Endringer av opprinnelig bygning	Kommunestyresal ikke lenger lesbar del av bygning. Nytt klokketårn. Overbygg med svartglassert teglstein forbinder rådhus med nytt kulturhus.		

Lokalisering

Sentrum	X	Rådhuset ligger sentralt i Jessheim, like ved jernbanestasjonen. Bygningen ble oppført med torg. Kulturhus med kino og bibliotek ble bygget på 1990-tallet.
Periferi		
Sentrumdannende		
Ikke-sentrumdannende	X	

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	Marmordetaljer på piler i loggia, natursteinsheller rundt loggia. Kobberdetaljer på taket. 1999: Svartglassert tegl
Synlige funksjoner	Kommunestyresal lå opprinnelig i midten av en etasje høy sidefløy. Sal også markert ved hjelp av høyere tak i midten. Nå er salen bygget inn.
Synlige perioder	Brutalisme og modernisme med postmodernistiske trekk (tårn, loggia).

Trekk fra andre rådhus

Historisk	Loggia, torg. 1999: Borggård, rådhusårn.
Samtid	Rødovre rådhus: Kommunestyresal i lavere fløy) Høy og lav.

Annet

Stedstilpasset	
Kontrast	Betong

⁴⁵⁶ Anderson 2015: 422-426; Romerikes Blad 1967: 1, 4-5; Ullensaker byggesaksarkiv, Rådhusutvidelse og kulturbygg, Tegning-fasader bilag 1(123966).

Monumentalitet/ ny-monumentalitet

Lang fasade lagt frittliggende i åpent landskap

Vestby herredshus

Vedlegg 24	Befaringsdato: 10. mars 2022
-------------------	-------------------------------------

Bygningsinformasjon⁴⁵⁷

Ferdigstilt: 1958	Arkitekt: Bjart Mohr
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, herredsstyresal, bibliotek, postkontor, sparebank, helsestasjon, politi, vaktmesterleilighet, helsesøsterleilighet
Dagens bruk:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal

Lokalisering

Sentrum	X	Rådhus lagt i nærheten av Vestby stasjon ved veikrysset. Bygningene er gruppert rundt et lite torg/ borggård omgitt av en opparbeidet park. Anlegget rommer flere utadrettede funksjoner.
Periferi		
Sentrumdannende	X	
Ikke-sentrumdannende		

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	Natursteinsmur ved kommunestyresal, kobberklokke, kant i kobber rundt tak.
Synlige funksjoner	Kommunestyresal lagt i utskutt volum og markert med større vinduer. Utadrettede funksjoner med egen inngang mot borggården.
Synlige perioder	Etterkrigsmodernisme

Trekk fra andre rådhus

Historisk	Torg/ borggård, klokke
Samtid	Säynätsalo rådhus: Rådhus danner nytt lokalt sentrum med boliger og flere funksjoner.

Annet

Stedstilpasset	
Kontrast	Pusset betong. Høyhus bryter med øvrig bebyggelse.
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	Høyblokk synlig fra avstand og rager over den øvrige bebyggelsen. Stor park skiller den fra andre bygninger.

⁴⁵⁷ Anderson 2015: 422-426; Arbeidernes opplysningsforbund 1959: 10-12; Vestby byggesaksarkiv. Vestby herredshus. 9/56/0/0 Nybygg 01.08.1955 1955 Tegning 325; Østlandets blad 1958: 1,4.

Ås rådhus

Vedlegg 25	Befaringsdato: 10. mars 2022
-------------------	-------------------------------------

Bygningsinformasjon⁴⁵⁸

Ferdigstilt: 1970	Arkitekt: Bjart Mohr
Opprinnelige funksjoner:	Kommuneadministrasjon, kino/ teatersal, festsal, bibliotek, ungdomsklubb/ fritidsrom. (Byggetrinn 2 med administrasjons blokk og egen kommunestyresal ble aldri ferdigstilt)
Dagens bruk:	Kommuneadministrasjon, kommunestyresal, bibliotek, festsal, teatersal

Lokalisering

Sentrum	X	Rådhuset ligger på et lite høydedrag midt i sentrum. Torget/ borggården danner torget i Ås. Bygning rommer utadrettede funksjoner og delvis omgitt av opparbeidet park med utendørscene.
Periferi		
Sentrumdannende	X	
Ikke-sentrumdannende		

Bygningens materialitet

Detaljomsorg	Håndmeislet lys betong, klokke, trapp i betong, kobberbeslag på betongmurer, springvann
Synlige funksjoner	
Synlige perioder	Brutalisme

Trekk fra andre rådhus

Historisk	Borggård/ torg, klokke
Samtid	

Annet

Stedstilpasset	Tilpasset falt takform og rektangulære volum til bebyggelsen mot stasjonen.
Kontrast	Betong mot eneboliger i tre.
Monumentalitet/ ny-monumentalitet	Slak og bred trapp. Ligger på liten høyde over sentrum

⁴⁵⁸ Byggekunst 1974: 14-17.

